Nikolai Berdiaev

Creștinismul și lupta de clasă

cu o notă de E. Vagin

Notă introductivă

Ori de câte ori își subliniază convingerile ideologice, comuniștii se dovedesc lipsiți de competență, adică îi acuză de doctrină marxistă. A face o astfel de acuzație împotriva marxismului era ceva de la sine înțeles, mai ales având în vedere cunoștințele pe care le aveam, „pătrunzisem profund esența lui", dacă îmi permiteți să folosesc propriile sale cuvinte. În tinerețe, se „detașase de marxism" și își păstrase apoi (acestea sunt din nou cuvintele lui) „o sensibilitate puternică" și, pe scurt, „o sensibilitate".

Tânărul Berdiaev ne apare ca reprezentanți ai „marxismului moștenit" - sau mai degrabă, afiliați mișcării *socratice ruse - și va fi menționat ca atare* de istoricul bolșevic. În timpul infatuării sale tinerești, Berdiaev va sublinia superioritatea simpatiilor și înclinațiilor sale față de alte tendințe ale Rusiei de sfârșitul secolului. Marxismul, însă, era cu siguranță mai puțin european, un rod, adică o doctrină. În ochii săi, Marx a rămas o doctrină care a devenit ostilă și lipsită de simpatie. Eliberându-se de vechi și „încercând să se îndrepte într-o direcție din ce în ce mai acceptantă".

Pare posibil, totuși,
ca Nikolai Berdiaev, care
până la sfârșitul carierei sale
fusese

de marxism,
Bor - un
fenomen
„cultural” al acestei
științe
revoluționare
a -I-ului

Pentru el , care,
în ceea ce mă privește
, era fără îndoială un
occidentalizator

l-a prezentat ca un fenomen al
culturii europene
chiar și după moartea sa,
ideile lui
Berdiaev ,
„ socialismul” și
orientându -
l spre -I .

„Erudit", Berdiaev nu a reușit niciodată să scape complet de atracția marxismului sau, pentru a-i folosi propria expresie, de „impulsul său istoriosofic, de amploarea soluțiilor sale globale" (o mărturisire destul de singulară, desigur, din partea cuiva care cunoștea și admira opera lui Vladimir Soloviov și Nikolai Fiodorov). Ceea ce l-a frapat cel mai mult a fost critica lui Marx asupra capitalismului, iar impresia pe care a avut-o despre acesta avea să -i rămână în minte tot restul vieții.
Berdiaev era, prin natura sa, un gânditor extraordinar de sensibil la nedreptatea socială și, în acest sens, era apropiat nu doar de Marx, ci și de Carlyle, un critic pasionat al relelor lumii capitaliste. Cu toate acestea, nu dorea să fie un gânditor abstract (așa cum Fiodorov nu voia să fie la vremea sa), iar nevoia sa interioară și irepresibilă de a-și întruchipa ideile în viață l-a determinat să participe la activitățile cercurilor socialdemocrate. Acest lucru l-a costat pe Berdiaev arestarea și exilul în nordul țării timp de trei ani. Perioada de exil a coincis cu dispute deschise cu A. Lunacearski, care nu a vrut niciodată să se încline în fața recunoașterii independenței adevărului față de dogma luptei de clasă revoluționare.
Deja în prima sa carte, *Subiectivism și individualism în f.'.osofia socială,* care datează din 1900 - în care autorul a îmbrățișat principiile marxismului „critic" și a început o încercare de sintetizare a marxismului cu filosofia idealistă a lui Kant și, parțial, a lui Fichte - Berdiaev și-a exprimat - convingerea fermă că adevărul este definit nu de mediul social , ci de conștiința care îl transcende. În această abatere bruscă de la afirmația, atât de dragă exponenților „stângii" rusești, despre „daunele ireparabile aduse mediului", se pot deslușI clar urme ale unei influențe nu doar kantiene, ci și a lui Dostoievski. Absurditatea inerentă însăși expresiei „adevăr de clasă" a fost percepută acut de Berdiaev, care a fost în cele din urmă determinat să facă pasul decisiv de la marxism la idealismul spiritualist. „Am fost marxist, dar niciodată materialist", spunea despre sine gânditorul rus; iar acest lucru dezvăluie procesul intern și legitim al distanțării sale de dogmele marxiste și, de asemenea, ajută la explicarea*patosului* „luptei sale pentru idealism". Îndreptându-se spre idealism, Berdiaev a mers mai departe și a ajuns în cele din urmă la metafizică, la problemele spiritului, la creștinism. În acest fel s-a format concepția sa personalistă despre lume, dacă înțelegem că pentru Berdiaev termenii

Termenii „personalism” și „creștinism” au o valoare sinonimă.
La începutUl acestui secol, Berdiaev și-a afirmat definitiv personalismul, susținând o polemică acerbă cu reprezentanții acelui radicalism politic, fondat pe presupoziții materialiste sau pozitiviste, predominant în intelectualitatea contemporană. Berdiaev s-a numărat și printre cei care au participat la redactarea antologiei *„ Vechi”.* A apărut la scurt timp după Revoluția Rusă din 1905, care avea să stârnească mânia lui Lenin și a adepților săi și ale cărei ecouri continuă până în zilele noastre. Pentru prima dată, în acel an fatidic, lozincile luptei de clasă au fost transpuse în realitate pe pământ rusesc și s -a putut asista la dezlănțuirea sângeroasă a forțelor radicale de stânga; și în acest sens, cu siguranță, 1905 poate fi considerat un preludiu al anului 1917. Acele evenimente au impus într-un anumit fel o reevaluare a moștenirii intelectualității democratice și revoluționare și tocmai în această lumină ar trebui considerată miscelanea *Vechi :* un avertisment lansat împotriva extremismului radicalilor de stânga. În articolul pe care l-a încredințat paginilor revistei *Vechi.* Berdiaev a proclamat necesitatea unei sinteze între credință și cunoaștere, ca fiind singura capabilă să satisfacă „cerințele valide și pozitive ale intelectualității care se străduiește pentru o fuziune organică între teorie și practică ”. Berdiaev avea să dedice și alte cărți ale sale din perioada de dinainte de revoluție afirmării acestei sinteze : *Filosofia libertății* și *Semnificația creației.*
Este perfect de înțeles că Berdiaev a fost ostil revoluției bolșevice din 1917; în același an, de altfel, apare pamfletul „ *Poporul și clasele în Revoluția Rusă”,* în care, deși recunoaște realitatea luptei de clasă, Berdiaev protestează împotriva practicii inumane a bolșevismului și o condamnă *deschis.* masacrul fratricid comis pe pământ național. În *pamfletele sale ulterioare, „Spectru Revoluției Ruse”, „Filosofia inegalității”* și *„ Un nou Ev Mediu”* (prima a apărut în 1918 în antologia *„IZ glubiny”),* atât de vibrante de indignare și *patos acuzator* , Berdiaev apare ca un adversar ferm al noilor dușmani ai spiritului, susținătorii intoleranți și fanatici ai unei doctrine revelate prin implementarea sufocantă a oricărei libertăți.
Respingerea comunismului de către Berdiaev este mai degrabă spirituală decât politică. Prin urmare, concluziile la care ajunge nu sunt exclusiv negative, ci și pozitive și constructive. Revoluția comunistă este de-

inevitabil destinată să se epuizeze și și-a avusese acum momentul. Este esențial să afirmăm primatul activității spirituale asupra activității pure politice. Odată ce revoluția s-a încheiat , în Rusia a avut loc un proces de adâncire religioasă , iar momentul este copt pentru ca realitatea evanghelică să fie realizată în viață: „Viitorul Rusiei depinde de credințele religioase ale poporului rus".
colegi gânditori și savanți , Berdiaev a fost expulzat din Rusia Sovietică . Această măsură punitivă a fost adoptată nu atât pentru activitatea sa politică, cât, așa cum s-a spus, pentru „activitatea" sa spirituală neîncetată, singură capabilă să submineze fundamentele ideologiei marxiste în versiunea sa bolșevică. Anii dificili ai emigrării forțate au început atunci, dar nu au sterilizat însă lanțul creativ al filosofului. Dimpotrivă, tocmai în străinătate, în timpul exilului său, au văzut lumina lucrărilor sale cele mai mature și semnificative: *Filosofia spiritului liber: Destinația omului și robia și Libertatea omului.*
Aceștia, însă, nu au fost ani de izolare liniștită în care speculația și producția filosofică au prevalat asupra oricărui alt lucru. Berdiaev a ținut frecvent prelegeri în diverse orașe europene , a fost organizatorul Academiei de Studii Filosofice și Religioase din Paris și a editat glorioasa revistă „ Put' ", „organul gândirii religioase rusești". Problemele care pătrund în cărțile și articolele sale, din ce în ce mai numeroase, au fost vaste și variate. Berdiaev a revenit adesea la temele fundamentale ale marxismului, iar el însuși a explicat ulterior acest lucru în autobiografia sa spirituală intitulată *Cunoașterea de sine.* „După ce am fost aruncat în Occidentul european, în subconștientul meu emoțional m-am întors la concepțiile sociale din tinerețea mea, dar sprijinindu-mă pe noi fundamente spirituale." Parafrazând expresia uneia dintre criticile lui Dostoievski , s-ar putea spune că Marx l-a chinuit pe Berdiaev de-a lungul vieții sale.
Una dintre cele mai semnificative scrieri ale lui Berdyne din timpul exilului său este mica lucrare intitulată *Creștinismul și lupta de clasă.* Autorul însuși dorește să o includă (într-un articol pentru o enciclopedie filosofică) printre lucrările sale fundamentale , caracteristice poziției sale filosofice și sociale. Publicată la Paris în limba rusă în 1931, cartea a fost curând tradusă în principalele limbi europene.
Lucrarea este alcătuită din șase capitole, fiecare dintre ele, datorită

Unitatea temei păstrează un interes complet independent . Aceasta este una dintre particularitățile stilului literar al lui Berdiaev, caracterizat nu atât de o evoluție logică și consecventă a gândirii, cât de un fel de „discursivitate" bine definită, de o anumită dispersie și „deconectare" guvernată de nimic altceva decât patosul *care* însuflețește conținutul. De aici și natura iterativă a prozei lui Berdiaev , acea trimitere la ceea ce a fost deja spus într-un context emoțional nou care ascuțește impresia și adâncește gândirea: o iterație care nu este, așadar, nici uniformitate, nici monotonie plictisitoare . Cititorul se trezește astfel imediat transportat în chiar laboratorul scriitorului, ca să spunem așa, unde gândirea sa *în evoluție tremură și fierbe* : o gândire care are puterea de a capta și subjuga atenția. Această particularitate a prozei lui Berdiaev va scăpa cu greu atenției cititorului italian al acestei lucrări despre creștinism și marxism, aici recent tradusă. Berdiaev, care a trecut prin școala universalismului solovievian și se opune cu tărie oricărei încercări de a diviza o viziune cuprinzătoare asupra lumii, își începe discuția subliniind îngustitudinea extremă a propozițiilor lui Marx privind lupta de clasă. Conștiința creștină nu poate să nu recunoască însuși faptul că lupta de clasă există în lumea socială; dar, la fel ca pentru marxiști, pentru cei care se numesc creștini, aceasta este doar una dintre numeroasele manifestări ale luptei dintre forțe polar opuse într- o lume neutră contaminată de păcat.
„Nimic nu este mai opus creștinismului decât estetizarea idealismului, adică idealizarea realității", afirmă pe bună dreptate autorul. Un astfel de „idealizator" se dovedește a fi nimeni altul decât Karl Marx, a cărui vină a fost aceea de a fi încercat să restrângă excesiv valoarea legilor care guvernează universul și de a fi absolutizat categoriile societății capitaliste vest-europene, transferându-le întregului proces istoric. Berdiaev se îndreaptă, așadar, spre combaterea cu pasiune a schematismului și formalismului inerente teoriei luptei de clasă a lui Marx, întrucât acestea slăbesc și seacă gândirea liberă de la sursa sa și urmăresc să raționalizeze compactitatea multifațetată și exuberantă a vieții. Chiar dacă dorim să ne limităm la sfera socială, nu putem reduce conflictul foarte complex dintre diferitele grupuri sociale doar la lupta dintre clase (într-adevăr, nu existau clase în trecut, cel puțin în sensul care li se atribuie astăzi).

(vezi cuvântul). Nici nu este posibil să încadrăm în această schemă grupări sociale precum, de exemplu, clasa salariaților și clasa intelectualilor, fiecare dotată cu o structură psihică specifică, cu o psihologie actuală *sui generis.*
Ceea ce susține marxismul despre existența unui adevăr de clasă și admiterea consecventă că adevărul însuși poate fi o reflectare a realității economice este, în ochii lui Berdiaev, „principala absurditate epistemologică și cea mai mare contradicție a marxismului" (despre care scrisese deja în articolul său de tinerețe *„Cateheza marxismului",* apărut în 1907 în antologia *Sub specie aeternitatis).* Autorul însuși își amintește de construcțiile ideologice din tinerețea sa, când a încercat fără succes să creeze „o epistemologie proletară de un fel special", până când a experimentat în cele din urmă zadarnicia eforturilor sale - eforturi pe care le rezumă elocvent astfel: „Nu poate exista un adevăr de clasă, dar poate exista și există o denaturare de clasă a adevărului, o adevărată minciună de clasă; într-adevăr, ea umple istoria cu ea însăși".
Critica lui Berdiaev la adresa teoriei lui Marx se bazează pe un caracter creativ, în sensul că, dincolo de negația pură, se găsește o expunere atentă a propriilor sale reflecții asupra esenței problemei: aceasta este o altă caracteristică a metodei critice a lui Berdiaev.
Berdiaev consideră doctrina lui Marx în lumina relației sale cu trecutul și viitorul. După ce a absolutizat categoriile ordinii capitaliste, Marx a introdus cu forța în trecut economismul timpului său; și aici, mai ales, doctrina sa își pierde caracterul rigid științific. S-ar putea spune că trecutul se răzbună pe Marx, refuzând să se refugieze în schema pe care a trasat-o (cum ar fi explicarea, de exemplu, prin teoria luptei de clasă, a castelor din India, riguros definite de o *Weltanschauung)* . (religios ?). Prin urmare, observația lui Berdiaev rămâne extrem de relevantă : „Materialismul economic [adică marxismul - EV], în încercările sale zadarnice de a explica ideologiile și curentele filosofice și spirituale, nu a obținut până acum decât rezultate ridicole."
Filosoful religios rus demască astfel antipersonalismul lui Marx, în a cărui învățătură nu există loc pentru personalitatea umană (în acest sens, aș dori să amintesc o altă lucrare, ulterioară, a lui Berdiaev: *Personalitatea umană și căldurile suprapersonale).* De fapt, potrivit marxiștilor, personalitatea își derivă întreaga realitate obiectivă și întregul conținut al existenței sale tocmai din clasă; pe scurt, nu este altceva decât „o funcție" a clasei. Prin urmare, Marx a absolutizat un *aspect parțial al persoanei,* întrucât „ceea ce aparține clasei" nu se poate referi la omul *întreg* ; iar identificarea deplină a omului cu clasa este echivalentă cu comiterea unei crime (așa cum au demonstrat, din păcate, trista experiență a revoluției bolșevice din Rusia și practica *inumană* a lagărelor de prizonieri sovietici).
„Cea mai flagrantă și inumană minciună a marxismului constă în eșecul său de a vedea omul dincolo de clase și în faptul că vede doar clase dincolo de om. Pentru el, omul nu este nimic mai mult decât o funcție subordonată clasei; el este o creatură «de clasă» chiar și în cele mai adânci cotloane ale sale, chiar și în cele mai intime experiențe spirituale ale sale; și rămâne o

creatură «de clasă» chiar și în actul contemplării sale și în actul creației.” În partea doctrinei sale dedicată viitorului, Marx apare ca creatorul mitului proletariatului-mesia, adică al singurei clase libere de păcatul originar al exploatării . Dar tocmai aici vedem că concepția lui Marx despre clasă nu este îmbrăcată decât într-un strat științific și că Marx însuși încetează să mai fie materialist și încetează să mai ia în considerare realitatea empirică. Proletariatul, în viața reală, este alcătuit nici mai mult, nici mai puțin decât din ființe umane, ca orice altă grupare socială, fiecare cu propriile particularități naționale și psihologice, propriile virtuți și defecte. Pentru Marx, însă, „clasa” este deja o judecată de valoare; și el încetează să mai fie un om de știință și devine un moralist: al unui moralism pe care Berdiaev nu ezită să-l definească drept „demonic”.

Berdjaev acordă creditul cuvenit „celei mai remarcabile descoperiri” a lui Marx, care susține că capitalismul denaturează relațiile dintre oameni și le *reifica* (tema va fi reluată și reelaborată ulterior în cartea *Eul și lumea obiectelor).* În același timp, însă, Berdjaev denunță insuficiența învățăturii lui Marx în acest punct, întrucât nu depășește simpla afirmare a faptului (și nici, de altfel, nu ar putea fi interpretată în mod adecvat, plecând de la premise materialiste).

„Nu concepția materialistă, ci viziunea creștină asupra lumii se dovedește ostilă reificării omului. Marxismul se răzvrătește împotriva capitalismului, dar nu își dă seama că este un produs al acestuia. Marxismul poartă pecetea fatală a spiritului materialist, caracteristic capitalismului. Personalitatea umană este o funcție a clasei, clasa este o funcție a producției, astfel încât realitatea nu mai este alcătuită din creaturi vii, ci este dată de economie, de procesul economic de producție. Acum, protestarea împotriva reducerii omului la un obiect (ceea ce se întâmplă în numele clasei sau în numele dezvoltării forțelor materiale de producție) este posibilă doar în numele omului.”

Pornind de la concepția sa pur personalistă, Berdiaev oferă, așadar, o judecată creștină asupra fiecăruia dintre fenomenele examinate; atitudinea sa față de personalitatea umană este, fără îndoială, creștină.

Ca și în toate celelalte lucrări ale sale (aș dori să menționez aici în primul rând *Creștinismul și acțiunile omului: destinul omului în lumea modernă* și *Conștiința creștină și ordinea socială),* Berdiaev reiterează încontinuu afirmația că „conștiința creștină este obligată, atât din punct de vedere religios, cât și moral, să condamne exploatarea omului de către om și a clasei de către clasă și trebuie să ia întotdeauna apărarea muncitorilor și a celor exploatați ”. Prin aceasta, el pleacă de la premisa că creștinismul trebuie să se ocupe doar de realitate; iar munca, tocmai, este configurată ca fundamentul real al oricărei activități economice și administrative.

Berdiaev abordează apoi problema relației religioase cu munca, pe care o consideră inseparabilă de o atitudine religioasă față de viață. Creștinismul a recunoscut sacralitatea muncii și, prin urmare, pentru o economie care dorește să se numească creștină, problema principală este cea a muncii: „atitudinea față de muncă definește și atitudinea față de clasele sociale și față de problema luptei de clasă”.

Chestiunea socială este, în esență, cea a organizării muncii cu adevărat

libere și nu poate fi rezolvată prin „organizarea coercitivă a muncii de stat servile", așa cum vedem de fapt că se întâmplă acolo unde „construirea socialismului" este în plină desfășurare. Din punctul de vedere al valorilor creștine absolute, atât capitalismul, cât și comunismul materialist (care este un derivat direct al primului) sunt pasibile de condamnare.
Pentru creștinism, în chestiunea socială, valoarea supremă este persoana umană, dacă este adevărat că această chestiune trebuie rezolvată tocmai în numele umanității. Chestiunea socială nu poate fi niciodată rezolvată prin lupta de clasă. „Este, de asemenea, o chestiune spirituală, religioasă, morală; o chestiune culturală, pedagogică și tehnică, o chestiune de renaștere spirituală și de educație a maselor." Prin urmare, numai creștinismul este capabil să abordeze corect soluția problemelor sociale.
Cel mai „dificil" (precum și „discutabil") capitol al acestei cărți este probabil al patrulea: unde autorul pare să rezume , într-o formă concisă, rezultatele speculațiilor sale asupra problemei libertății. Mergând pe calea trasată de Dostoievski, el reafirmă cu forță convingerea că libertatea autentică nu este o revendicare, ci o datorie precisă: libertatea ca jertfă, așadar, ca luare a crucii. „Omul, ajuns la vârsta majoratului, trebuie să ia asupra sa povara libertății." Este firesc ca, punând întrebarea în acest fel, centrul de greutate să se mute de pe umerii cetățeanului pe cei ai omului, ca creatură spirituală *din veșnicie.*
O sferă a supunerii la viața spiritului este realitatea vieții economice. Drepturile spirituale inalienabile ale omului sunt urmate de drepturile economice ale producătorului; pentru Berdiaev, acestea sunt mai importante decât drepturile civile, care în viața reală se dovedesc adesea a fi o ficțiune. Economia , în ochii lui Berdiaev, a fost întotdeauna mai reală și mai primordială decât politica. Într-adevăr, încă din 1925, el scria: „Cred în social-democrația, dar nu cred în democrația politică ■
Berdiaev consideră societatea ca pe o „ entitate economică și spirituală, dedicată muncii creative și cu un *minim* de politică indispensabilă ". Aici dezvoltă idei deja exprimate pentru prima dată în *Mul Ev Mediu,* privind o organizare a societății bazată pe „organizarea muncii și crearea diferitelor niveluri ierarhice". Prin urmare, propune abolirea claselor, care ar trebui înlocuite de arte și meserii; și numește societatea care ar ieși din aceasta o „societate fără ranguri sau clase de profesii, muncă și vocații creative".
Doi ani mai târziu, într-un articol despre revista «Esprit» și frământările spirituale și sociale ale tineretului francez , Berdjaev a definit o astfel de orientare ca fiind « spirituală și creștină, vizând o nouă ordine socială și»".

[1] Un alt mare gânditor rus, Nikolai Fiodorov, a scris și el în acest sens despre „maturizarea" spirituală.

[2] Vezi scrisoarea intitulată „ *În apărarea libertății creștine"* către redacția revistei de emigranți „Sovremcnnye Zapiski". Creștină în același timp, anticapitalistă, antinaționalistă, antistatistă, sindicalistă și corporatistă și - ceea ce este mai important - hotărât personalistă. [3]
Deși aceste argumente par deschise acuzațiilor de utopie, există, fără îndoială, aici ceva care are puterea de a captiva și convinge, ceva care poate

inflama și stimula la acțiune potențialii reformatori ai structurilor sociale imperfecte de astăzi. Este extrem de indicator, de exemplu, faptul că ideile lui Berdiaev au stimulat căutarea spirituală a mai multor reprezentanți ai tineretului sovietic din cadrul intelectualității; aceia, printre alții, care la mijlocul anilor 1960 au fondat o organizație inspirată de principiile unui socialism cu adevărat creștin. Și aceleași idei continuă să fie dezbătute cu pasiune astăzi în rândul disidenților sovietici.

În sindicalism, înțeles în acest fel, Berdiaev vede o contrapondere reală și pozitivă la marxism, care în practică degenerează inevitabil într-un sistem de tiranie. Într-adevăr, „pentru conștiința comunistă, centrul suprem, custodele conștiinței și rațiunii, este colectivul social, care domină nu numai individul, ci și societatea în ansamblu. Prin urmare, ceea ce contează cel mai mult pentru acesta nu sunt interesele și nevoile celor care muncesc, ci mai degrabă puterea și dezvoltarea colectivului ca cale spre glorificarea statului comunist".

Autorul nostru atinge pe scurt și problema complexă și invariabil actuală a libertății și violenței. Este bine cunoscut faptul că Berdiaev a denunțat întotdeauna violența „revoluționară" ca mijloc de a decide problemele sociale și politice. Acest lucru, în special , dă naștere atitudinii sale puternic negative față de metodele comuniștilor sovietici de construire a unei „noi societăți": metode care includ utilizarea masacrelor, teroarea în masă și, bineînțeles, privarea de libertăți umane fundamentale.

Totuși, următoarea propoziție din carte pare să fie în contrast cu această opinie : „Ridicându-se împotriva violenței legate de mu-

În «Pune», nr. 39, 1933.

[4] O aluzie la clandestina „Liga social-creștină integral rusă pentru eliberarea poporului", fondată în 1964 la Leningrad de un grup de studenți și profesori, din care a fost și autorul acestei note introductive. „Liga" a fost descoperită și dizolvată în 1967, toți membrii săi au fost condamnați la pedepse dure cu închisoarea . „În protestul social, ești de partea violenței legate de păstrarea ordinii existente". Aceasta poate oferi o licărire a naturii „ antinomice " a poziției lui Berdiaev (și nu este o coincidență că a definit-o drept Pactul lui Dostoievski cu Revoluția). În esență străin de politică și surd la atracția realităților pseudo-politice, el a fost totuși întotdeauna gata să caute modalități de ieșire din situația creată în Rusia, modalități sugerate de practică. Deși se opunea categoric posibilității unei intervenții armate externe , Berdiaev era, mai degrabă, încrezător în - falimentul ideologic al puterii comuniste, în sensul că ideologia va apărea în curând „depășită pe plan intern", adică în Rusia Sovietică însăși. În același timp, el nu credea că este posibil să condamne o potențială revoltă populară menită să răstoarne tirania. Această poziție berdiaviană poate fi, cred, comparată în anumite privințe cu opiniile exprimate de pontiful roman în enciclica *Populorum Progressa*.

Foarte interesant este capitolul în care autorul schițează, dar într-un mod grafic, diferitele tipuri psihologice de „clasă": aristocratul, burghezul și muncitorul; nu fără o anumită predilecție pentru primul și ultimul dintre acestea.

Om de origine înaltă, Berdiaev se lansează într- o adevărată apologie a aristocratului, în care ar fi inutil să căutăm vreo urmă de snobism. Tipul aristocratic, conform lui Berdiaev, poate fi definit nu după criterii sociologice (așa cum prefera Marx), ci, în primul rând, prin trăsăturile biologice și psihologice pe care le prezintă. El nu este, însă, un apologet miop; mai degrabă, el discerne clar defectele și defectele istorice ale aristocrației ereditare și, prin urmare, subliniază „în perspectivă" ceea ce el numește „aristocrație spirituală": care este astfel nu prin descendență, ci prin calități personale.[5] [6]

Berdiaev își urmărește propria axiologie de „clasă" - destul de rigidă. Toți oamenii ar putea fi împărțiți în două clase: cei capabili de creație și cei care nu sunt. Formele activității creative sunt multiple și pot și trebuie să existe în viața economică. Prin urmare, într-un anumit sens, muncitorul nu poate fi deloc inferior aristocratului .6

Tipul burghez este cel care se bucură de cea mai mică simpatie cu filosoful rus: la fel ca aristocrația, și el înțelege „burghezia" în sensul dual, social și spiritual; și analizează esența acesteia din urmă cu o perspicacitate deosebită. Spiritul burghez nu este un produs al capitalismului; dimpotrivă, a fost întărit de acesta într-o măsură extremă. Berdiaev mărturisește faptul că proletariatul și socialismul pot fi ușor infectate de spiritul burghez. El afirmă chiar profetic că „socialismul tinde să devină burghez fără posibilitatea de întoarcere". Încă din primele zile ale revoluției comuniste din Rusia, Berdiaev a remarcat noua burghezie care creștea din interiorul său, „mai crudă și mai lacomă decât cea precedentă". Aici rezidă unul dintre cele mai profunde motive pentru respingerea de către filosof a ordinii comuniste: o ordine în care brutalitatea a atins apogeul și în care domnea suprem un nou tip antropologic, imoral și nemilos. Orice negare a spiritului este deja burghezie. „Comunistul nu este altceva decât burghezul aflat în ultima etapă, burghezul rafinat care a triumfat pe toate fronturile și s-a transformat în omul colectiv care îmbrățișează întregul pământ." În această acuzație furioasă la adresa psihologiei burgheze a comunismului, Berdiaev se echivalează cu Bloy și Carlyle, Ibsen și Nietzsche, Leontiev și Fiodorov. Rezumându-și reflecțiile despre creștinism și lupta de clasă, Berdiaev se concentrează asupra sarcinilor Bisericii în fața noii realități sociale. Aici întâlnim un *laitmotiv* al gândirii lui Berdiaev cu privire la „ păcatele istorice" ale creștinismului, pe care îl consideră „întotdeauna în urma - vremii sale". Berdiaev solicită o schimbare a limbajului Bisericii însuși, în conformitate cu noua realitate a vieții sociale și propune ca Biserica „să binecuvânteze căutarea unei ordini sociale mai drepte și mai umane".

Aici este potrivit să facem câteva observații critice la adresa lui Berdiaev însuși, care, prin temperamentul său de polemist și dialectician, a fost

[5] În acest sens, cum să nu ne amintim de pasionații pasajelor lui Versilov din *Adolescentul de Dostoïevski* ? Ideile sunt identice, *patosul* care le animă este identic.

[6] Acesta este și gândul lui Carlyle , unde scrie despre o nouă aristocrație a muncii.

condus pe căi care l-au îndepărtat de adevăr. Din perspectiva creștinismului ecleziastic (de care filosoful a păstrat întotdeauna distanța; și prin urmare opinia care îl face interpretul spiritului ortodoxiei ruse este eronată), această critică ar putea părea deosebit de dură.
Însă chiar și cititorul obișnuit nu poate să nu observe o anumită inconsecvență în opera gânditorului rus. Mi se pare bine exprimată în titlul uneia dintre cele mai faimoase lucrări ale sale: *Adevărul și minciunile comunismului.*

Deși demască „minciuna fundamentală” a comunismului - negarea principiului spiritual în om - și afirmă că această minciună este atât de mare încât depășește și corupe toate adevărurile parțiale ale comunismului, Berdiaev continuă totuși să nutrească anumite iluzii despre acestea. Afirmația sa (de la începutul cărții) despre „oameni noi, ieșiți din masele muncitoare”, care se presupune că „au profitat de comunism ”, trebuie cu siguranță respinsă. Acum, mai ales după cărțile lui Soljenițân, știm cu certitudine că teroarea lui Stalin nu a avut ca țintă principală aparatul de partid, ci *întregul popor,* care a încercat cu disperare să reziste regimului comunist.

Ar trebui reluată și o altă afirmație, nu întâmplătoare, a lui Berdiaev: că, potrivit lui, „în principiu”, ordinea capitalistă „este mult mai nebună decât cea comunistă” și că tocmai capitalismul „este, în istoria umanității, cea mai nefirească ordine ”. Această afirmație (contrazisă în altă parte de autor însuși) dezvăluie o anumită nesăbuință nefericită, greu de iertat la un gânditor atât de profund. Un alt exilat din Rusia, care a trebuit să experimenteze consecințele regimului comunist cu mult mai mare durere, mărturisește clar: „...pe întreaga planetă și în toată istoria nu a existat niciodată un regim mai malefic, mai sângeros și în același timp mai perfid și viclean decât cel bolșevic, care se autointitula «sovietic»... nici în numărul celor torturați, nici în profunzimea și durata înrădăcinării sale, nici în amploarea curii sale de acțiune, nici în capacitatea de pătrundere și unificare a sufletului său totalitar, nu poate sta în comparație cu acesta vreun alt regim stabilit pe pământ , nici măcar cel hitlerist care a crescut la școala sa...”.[7] socialism și comunism ” contribuie cu siguranță la această inducere în eroare . De aici și utopia unui „socialism non-materialist” care ar trebui să „îmbunătățească atmosfera morală”. Nu există nicio îndoială că această idee poate avea un anumit sens și astăzi pentru susținătorii socialismului „cu față umană”. Chiar dacă întruchiparea tuturor ideilor similare în contextul realității sociale - atât în Rusia, cât și în țările Europei de Est - a demonstrat până acum că realitatea monstruoasă a arhipelagului GULag prevalează asupra oricărui alt lucru.

Se înțelege că astfel de erori ale unui gânditor care a avut în Marx un profesor în tinerețe, iar mai târziu un dușman ideologic, nu diminuează meritele prezentei cărți și nici valoarea creației sociale și filosofice a lui Berdiaev.

Lumea se află în pragul unor evenimente grandioase. În țara „triumfului socialismului”, comunismul a fost complet și definitiv discreditat: ceva ce Berdiaev, scriind despre el, prevăzuse. Ne aflăm acum în prezența unui fenomen uimitor prin amploarea sa: detașarea în masă de dogmele marxiste și materialiste, însoțită de o revenire conștientă la tradiția

Aleksandr Soljenițîn: *Arobipelag GULag,* voi. Ili Paris 1976. p. 31.

creștină. În Occidentul democratic, în ciuda succeselor sale aparente, marxismul, nevrând sau incapabil să se decidă să-și revizuiască teoria veche de un secol , este forțat să-și mascheze adevărata esență și să se ascundă în

spatele frazeologiei democratice.
În astfel de circumstanțe, această carte, scrisă de un gânditor animat de idealuri creștine autentice și dedicată examinării critice a uneia dintre dogmele centrale ale marxismului, apare mai relevantă ca niciodată și s-ar putea dovedi neprețuită.

VAGINUL EVGENIJ

ROHM, *1 mai ()77*

Creștinismul și lupta de clasă

Capitolul unu

Realitatea luptei de clasă

Teoria luptei de clasă a lui Marx forțele polarizate se ciocnesc : acest conflict are loc în lumea anorganică , determină viața universului organic, constituie o realitate care se află în centrul vieții sociale și, probabil, are loc și în lumea angelică și demonică . Întreaga viață a cosmosului curge sub semnul polarizării, al repulsiei și atracției, astfel încât, de fapt, în interiorul său se desfășoară un război perpetuu. Războiul, la nivel logic, este dialectică. Adevărul despre lupta forțelor polar opuse în viața universală s-a manifestat în moduri diferite la Heraclit, Boehme, Hegel, Bachofen, Marx, Nietzsche și Dostoievski. Lupta de clasă în viața socială nu este decât o manifestare a războiului cosmic și a antagonismului forțelor opuse, la fel cum este lupta dintre sexe și lupta dintre rase.

Ce atitudine ar trebui să adopte conștiința creștină în fața acestui fapt? Într-adevăr, ea poate oferi propria evaluare a faptelor, dar nu poate nega această realitate. Datoria impusă creștinilor este de a privi realitatea direct în față cu un ochi atent și conștient. Nimic nu este mai opus creștinismului decât estetizarea idealismului, pe scurt, idealizarea realității. Creștinismul însuși , mi se pare, ar trebui să fie neînfricat atunci când vine vorba de dezvăluirea și demascarea celei mai dăunătoare și păcătoase realități.

Lupta de clasă este un fapt incontestabil; într-adevăr, joacă un rol preponderent în istorie; în epoca noastră, mai mult ca niciodată, își lasă amprenta furiei. Ideologiile burgheze, nemulțumindu-se să ascundă lupta de clasă, neagă în mod curent chiar și însăși existența claselor. În societățile democratice burgheze, toți oamenii se bucură de drepturi egale; privilegiile de castă au fost abolite; un om sărac poate deveni milionar la fel cum un milionar poate deveni sărac, neexistând nicio diferență între ei, nici juridică, nici politică . Prin urmare, se poate descrie drept burgheză acea mentalitate care este convinsă că abolirea castelor și egalitatea dobândită a drepturilor civile și politice elimină orice loc pentru diferențele de clasă, opresiune și luptă . În concordanță cu această mentalitate, nu există luptă de clasă, ci luptă individuală, în care victoria nu surâde doar celor mai puternici și mai norocoși, ci și celor mai buni și mai potriviți: victoria, pe scurt, constituie aproape o recunoaștere a anumitor virtuți. Conștiința burgheză este optimistă și are încredere în echilibrul natural al intereselor conflictuale. Pe de altă parte, conștiința socialistă, în sensul larg și critic al termenului, este mai pesimistă, întrucât consideră realitatea noastră socială mai susceptibilă la păcat; și în această privință este mult mai aproape de creștinism decât conștiința burgheză. S-ar putea chiar să se acorde o anumită superioritate morală aristocrației în detrimentul burgheziei, în sensul că prima recunoștea deschis și sincer inegalitatea și se considera o rasă superioară și o castă

privilegiată; burghezia, pe de altă parte, ascundea privirilor celorlalți atât inegalitatea, cât și propriul statut privilegiat. Mai mult, aristocrația nu își baza privilegiile pe bani și proprietăți, care aparțineau tărâmului lui Mamona. Castele existau în mod deschis, în timp ce clasele rămâneau ascunse. Discernerea și denunțarea privilegiilor de castă era foarte ușoară; dar discernerea și condamnarea privilegiilor de clasă într-o societate democratică nu este atât de ușoară. Lupta dintre războinici și armate în societățile aristocratice antice, oricât de crudă, era întotdeauna sinceră și dreaptă; în timp ce în societatea capitalistă, lupta dintre bănci și burse, dintre partidele parlamentare și presă, este o luptă care are loc în culise, ascunsă și evazivă. Tocmai în acest tip de societate, totul tinde să capete caracterul simbolismului complex care guvernează un joc economic secret, al puterii deținute de un regat fantasmagoric al banilor. Aceasta este, în primul rând, funcția îndeplinită de bănci, care guvernează lumea în mod invizibil.

Istoria societăților umane ne arată lupta neobosită dintre multiple grupări sociale: lupta raselor și naționalităților, a liniilor și familiilor, a cultelor și confesiunilor religioase, a școlilor și ordinelor, a claselor sociale, a - sindicatelor profesionale și, în final, a claselor sociale. Și aceasta din urmă este, fără îndoială, una dintre cele mai crude.

Anarhistul Proudhon recunoștea deja acest conflict etern în lume, până în punctul în care a fost determinat să scrie o apologie originală a războiului.

Teoria a fost confirmată și de sindicalistul Sorel. Dar cel care ni se pare cel mai interesant aici este Karl Marx. El avea un simț acut al luptei nemiloase dintre forțele iraționale și demonice din istorie și, într-adevăr, a asociat-o într-un mod original cu un raționalism extrem. Cu toate acestea, el a redus conflictul multifațetat dintre grupurile sociale la lupta exclusivă a claselor sociale, așa cum o percepea în societatea capitalistă a secolului al XIX-lea. El a convertit categoriile societății capitaliste vest- europene într-un absolut și le-a extins la întregul proces istoric.

Abia în societatea capitalistă lupta a căpătat caracterul precis al unei lupte între clase. Acestea nu existau în trecut, cel puțin în sensul dat termenului astăzi. Prin urmare, castele nu erau un fenomen pur social, ci, dacă e să spunem așa, unul biologic-social. Ereditatea biologică a jucat un rol preponderent în ele, adică în formarea acelei specii naturale care este rasa. Rasa este tocmai o specie ereditară. Ideologiile rasiale sunt întotdeauna în esență naturaliste. 4Aristocrația nu este o clasă în sensul social folosit de contemporani, deoarece este o rasă sau o castă ereditară, o specie particulară dezvoltată de-a lungul secolelor, ceea ce se numește „sânge albastru”. Este absolut imposibil să definim aristocrația în raport cu producția; ea poate fi într-adevăr definită în raport cu legăturile ancestrale mai întâi, iar apoi în

raport cu moștenirea biologică, psihologică și socială care derivă din aceste legături. Lupta de clasă socială copleșește - aristocrația. Aceasta nu poate susține decât războiul raselor , naționalităților sau statelor; într-adevăr, s-a format pe această bază; dar este neputincioasă să susțină războiul dintre clasele sociale . Prin urmare, aristocrația nu poate fi inserată în schema marxistă.

Este suficient să observăm viața de zi cu zi, în afara oricărei teorii preconcepute, pentru a vedea în ce măsură lupta dintre clase și grupări sociale umple viața politică și socială a timpului nostru cu conținut real. Partidele politice sunt aproape în întregime determinate de clasele sociale, de psihologia și interesele lor. Și partidele însele, conform lui Marx, pot fi clasificate cu relativă ușurință: ascultați, de exemplu, conversațiile care au loc în Franța în timpul alegerilor sau al crizelor ministeriale, în taverne,

"Teoria rasei, conform lui Gobineau, un gânditor foarte ingenios și de o statură considerabilă, este în întregime naturalistă. Dacă o vedeți în *Eseu despre inegalitatea raselor umane.* Aristocrația se apără de obicei cu argumente mai degrabă naturaliste decât sociale. Vezi critica lui Bougló: *Democrația înaintea științei.* Unde în tramvaie, în magazine și veți auzi adesea comentarii de genul acesta: „Poincare este bun pentru comerțul cu ridicata, dar Herriot este mai bun pentru comerțul cu amănuntul". Marele capital financiar, industrial sau comercial, micul capital, comerțul cu amănuntul la scară mică, munca țăranilor și a muncitorilor sunt întotdeauna în spatele luptei duse de partidele politice. Se poate spune uneori că nu există partide care să poată fi considerate complet separate de sau deasupra claselor. Nu numai viața politică, ci și psihologia actuală și viața de zi cu zi poartă semnele mai mult sau mai puțin vizibile ale claselor respective. O structură spirituală complet diferită și un mod de viață complet diferit disting aristocrația și burghezia , precum și burghezia superioară și inferioară, țărănimea și clasa muncitoare, birocrația și clasa intelectuală.

Însă tocmai existența unei psihologii de clasă speciale în cadrul birocrației și al intelectualilor împiedică aplicarea teoriei marxiste, deoarece aceste grupuri sociale nu pot fi definite pe baza producției . Mai degrabă, există formațiuni particulare care apar în circumstanțe excepționale și au propria lor psihologie de clasă predominantă, propria opinie publică și propriul stil de viață caracteristic clasei lor: acesta este cazul, de exemplu, al emigrației ruse. Emigrația rusă , de fapt, nu are aproape niciun muncitor sau țăran în rândurile sale și este formată în mare parte din clase care au fost odinioară privilegiate; compoziția sa socială, însă, este extrem de complexă, deoarece include nobilimea antică, birocrația înaltă și medie la toate nivelurile, burghezia industrială și comercială, ca să nu mai vorbim de intelectualitate,

care este foarte diversă în ceea ce privește profesiile și tendințele. Cu toate acestea, emigrația în ansamblu poartă o amprentă de clasă, iar judecățile „de clasă" despre revoluție și Rusia Sovietică predomină . Emigranții - chiar și cei cu înclinații de stânga și sentimente democratice - înțeleg foarte greu că opiniile exprimate despre viața sovietică diferă radical în funcție de originea lor: fie că sunt formulate de reprezentanți ai unor clase odinioară privilegiate, ulterior oprimate și afectate de comunism, fie de „oameni noi" ieșiți din masele muncitoare, chemați să construiască comunismul și beneficiati de acesta. Un segment al emigranților - în special tinerii - s-a transformat, intrând în clasa muncitoare și devenind un adevărat proletariat, cel puțin în ceea ce privește poziția sa socială. În ciuda acestui fapt, ei păstrează aproape întotdeauna o psihologie și o conștiință aristocratică și preferă să se considere o clasă privilegiată care se confruntă temporar cu o situație dificilă. Există tineri emigranți care lucrează în fabrici și au început să se opună capitalismului; cu toate acestea, ei continuă să se declare monarhiști tradiționaliști, naționaliști înrăiți și urmași ai claselor privilegiate. În acest fenomen, putem recunoaște întreaga complexitate a formării grupărilor sociale și a psihologiei grupurilor sociale.

Marx, deși a simplificat totul schematic , a fost totuși capabil să vadă un adevăr important. Nu doar viața politică în timp de pace, ci și mișcările revoluționare în sine prezintă un caracter de clasă pronunțat . Revoluțiile, indiferent de simbolismul în care sunt îmbrăcate și de emblema ideologică de care sunt legate , păstrează toate aceeași caracteristică: și anume, că în ele clasele oprimate, paralizate în activitatea lor istorică, se ridică împotriva claselor privilegiate și dominante ; în fiecare revoluție, - resentimentul acumulat izbucnește întotdeauna din subconștientul colectiv al poporului și, odată cu el, setea de compensare pentru umilințele suferite . În revoluții, răzbunarea de clasă joacă întotdeauna un rol crucial. Revoluția este mai presus de toate o răsturnare a straturilor sociale, implicând răsturnarea straturilor superioare și înălțarea celor inferioare. Simbolismul libertății, egalității și fraternității, la fel ca cel al comunismului marxist, nu este altceva decât un steag ridicat deasupra războiului dintre clase și grupuri sociale.

Un adevăr de clasă nu poate exista. Marxiștii pot vorbi despre un adevăr de clasă doar pentru că nu au luat în considerare pe deplin această afirmație a lor. De fapt, este posibil să se dea consistență filosofică unei astfel de afirmații . Admiterea că adevărul însuși poate fi o reflectare a realității economice și a situației sociale a unei sau altei clase constituie un nonsens epistemologic, contradicția fundamentală a marxismului. O astfel de admitere face imposibilă cunoașterea și duce la negarea veridicității însăși teoriei materialismului economic, ceea ce echivalează cu distrugerea însăși

bazei marxismului. Și, la urma urmei, ce este teoria concepției materialiste despre istorie? Nu este ea altceva decât reflectarea tranzitorie a condiției clasei muncitoare în societatea capitalistă și, pragmatic, o armă utilă în lupta pe care o duce? Sau este un adevăr care privește natura societății și procesul istoric (și, ca atare, la fel de absolut ca orice alt adevăr)?

Marx nu ar fi fost de acord sub nicio formă să recunoască relativismul inerent teoriei sale și să o plaseze pe același nivel cu alte ideologii care reflectă realitatea economică și exprimă psihicul și interesele clasei . El dorește cu orice preț să se ridice mult deasupra relativismului care pătrunde în toate ideologiile și toate teoriile și, prin urmare, își propune să proclame adevărul, în sfârșit descoperit, despre misterul care înconjoară procesul istoric. Dacă nu există adevăr absolut, există cel puțin adevărul absolut că nu există un adevăr absolut în sine și că fiecare adevăr este doar o reflectare a legii economice și a luptei de clasă. Dar odată cu aceasta, subiectul cunoscător se ridică deja deasupra oricărei relativități. Este evident că proletariatul , al cărui adevăr Marx reușește să-l exprime, păstrează o superioritate cognitivă față de celelalte clase: conștiința sa nu mai este reflexia ideologică iluzorie a economiei, ci este deschisă cunoașterii a ceea ce este real.

Această problemă m-a chinuit în tinerețe, când eram încă marxist și scriam prima mea carte, *Subiectivism şi individualism în f.'.osofia socială.* Am încercat chiar să construiesc o *epistemologie proletară sui generis.* Dar nu am fost niciodată materialist și, prin urmare, nu puteam fi un marxist ortodox . În filosofie, am fost idealist și m-am inspirat din Kant și Fichte și, chiar înainte de asta, am experimentat un entuziasm pentru Schopenhauer. Adevărul, bunătatea și frumusețea nu erau pentru mine valori relative, ci absolute: ele erau înrădăcinate în conștiința transcendentală și doar diferitele grade de apropiere de ele erau relative. Întreaga întrebare s-ar putea reduce la aceasta: ce condiții fac ca conștiința psihologică să fie cea mai propice revelației adevărului transcendental în cadrul ei ? Și astfel credeam că proletariatul, ca o clasă muncitoare și unită, exploatată, dar imună la păcatul exploatării, poseda o structură psihică propice receptării adevărului revelat; credeam că în cadrul ei, conștiința psihologică coincidea , ca să spunem așa, cu conștiința transcendentală. Mi s-a părut, în cele din urmă, că am găsit doar condițiile sociale și psihologice potrivite cunoașterii adevărului transcendent (adică absolut), a adevărului logic (nu psihologic); condiții potrivite și luptei pentru bine , înțeleasă etic (și nu psihologic). Nu am exprimat acest lucru în termenii filosofiei marxiste ortodoxe , dar era în concordanță cu *patosul* socialismului marxist și cu ideea marii misiuni a proletariatului. De atunci m-am distanțat mult de elaborările ideologice ale

tinereții mele, dar consider în continuare fundamentală problema relației dintre cunoașterea umană și cunoașterea supraomenească și natura absolută a adevărului cunoscut: problema, adică, a condițiilor uman favorabile pentru cunoașterea adevărului. Nu poate exista un adevăr de clasă, dar poate exista într-adevăr - și într-adevăr există - o denaturare de clasă a adevărului, o minciună de clasă; într-adevăr, ea umple istoria cu ea însăși. Când identifică minciuna de clasă în societatea capitalistă și demască iluziile și înșelăciunile psihologiei de clasă, Marx are cu siguranță dreptate în multe privințe. Ca patolog social, nu duce lipsă de forță; întreaga sa sociologie este, în cele din urmă, o patologie socială. Dar este inutil să căutăm o fiziologie socială la Marx . Tulburat și șocat de procesele patologice la lucru în societatea capitalistă, nu a putut deslușI nicio dezvoltare sănătoasă dincolo de acestea. *Sănătatea* însăși, adică viitoarea colectivitate socialistă, trebuie, potrivit lui, să fie rezultatul unei indispoziții, adică al stării morbide a proletariatului într-o structură guvernată de capital. Și pentru ca o societate sănătoasă să apară, boala trebuie să se agraveze și să devină iremediabilă *(Verelendungstheorie).* Mai mult, opinia larg răspândită conform căreia lupta de clasă este o invenție a lui Marx și a socialiștilor este falsă și nesinceră, la fel cum este falsă și cealaltă opinie, și anume că lupta de clasă este dusă exclusiv de masele muncitoare atrase de revoluție . În realitate, lupta de clasă este dusă și de burghezie și nu a fost niciodată evitată de clasele conducătoare. Dar atunci când lupta își propune să mențină propria poziție de dominație, ea dă mai puțin sentimentul de luptă decât atunci când își propune să submineze ordinea socială existentă . Aceasta este o iluzie banală a facultății perceptive: menținerea statului existent nu pare a fi o luptă violentă, în timp ce transformarea *status quo-uiui* da. Superioritatea muncitorilor și a socialiștilor constă tocmai în aceasta: ei se angajează în lupta de clasă în mod deschis, în timp ce clasele conducătoare burgheze o conduc în mod ascuns. Proletariatul social declară deschis că luptă pentru sine, de dragul îmbunătățirii poziției sale și al creșterii importanței sale în societate. În schimb, clasele burgheze , întotdeauna și pretutindeni, își duc lupta sub acoperirea idealurilor nobile ale naționalismului sau rațiunii de stat sau a valorilor civilizației și libertății sau, cel mai trist dintre toate, chiar a valorilor religioase.

În viața politică și socială, realitatea este adesea ascunsă de tot felul de reflexe ideale, autosugestii și iluzii. Iar ceea ce se exprimă în adâncul conștiinței este departe de a corespunde cu ceea ce mișcă subconștientul . Metoda marxistă seamănă foarte mult cu metoda freudiană. Ea expune iluziile conștiinței, dincolo de care descoperă și dezvăluie instinctele și înclinațiile de clasă cuibărite în subconștient. Însă psihologia rațională

care era natura sa l-a împiedicat pe Marx să aprofundeze suficient descoperirea iluziilor conștiinței, astfel încât doctrina sa (și acest lucru este cu atât mai adevărat pentru adepții săi) nu rămâne nimic mai mult decât un pamflet grosolan care acuză clasele burgheze de intenții conștient de rău .

În realitate, forțele motrice ale istoriei sunt forțe iraționale , care contează mai mult decât lăcomia umană. Ideile nobile și retorica care le însoțește exercită adesea o influență dăunătoare și perfidă asupra vieții sociale, dar aceasta nu înseamnă că purtătorii unor astfel de principii înalte sunt impostori conștienți sau că sunt invariabil ghidați de interese lacome și grosolane. Legea acoperă încontinuu nedreptatea, iar cei care o comit apelează invariabil la ea, odată ce a fost legitimată. Meritul marxismului, dacă este ceva, este acela de a fi impus un fel de realism social, expunând în același timp atâtea realități și demascând atâtea utopii; este acela de a vedea în istorie mai presus de toate ciocnirea forțelor opuse, mai degrabă decât de a da crezare unor idei care nu au nicio forță în spate; chiar dacă marxismul generează apoi noi iluzii.

Marxismul spulberă idealismul social impregnat de sentimentalism; pentru el, totul în viața socială este determinat de un raport real de forțe: ca și cum s-ar spune că ființa determină conștiința. Doctrina marxistă despre ființă este falsă, deoarece identifică ființa doar cu procesele materiale și nu reușește să recunoască principiile sale fundamentale sau să înțeleagă sursa originală a oricărei forțe. Cu toate acestea, există un sâmbure notabil de adevăr în critica și denunțarea marxismului . Ideile, principiile și normele sunt toate lucruri neputincioase în sine, astfel încât nu pot fi contracarate de marxism. Marxismul trebuie, în schimb, să fie contracarat de ființă: o ființă mai profundă și mai puternică decât cea pe care se bazează.

Marxismul, în cele din urmă, este o minciună pentru că Dumnezeu există, adică forța supremă și sursa oricărei puteri; pentru că există o forță spirituală, și nu doar o forță economică . Este adevărat că în viața socială totul se decide prin forță, dar forța supremă nu este economia și nici măcar lupta de clasă. Forța supremă rezidă în spirit. Chiar și forța păcatului este spirituală. Materia este neputincioasă, inertă, pasivă. Doar spiritul este activ, doar spiritul este adevărata forță motrice. Îi mișcă chiar și pe materialiști , chiar dacă aceștia refuză să o recunoască. Nu există nimic mai absurd decât să vrei să-ți bazezi actualismul pe o filozofie materialistă.

Ființa determină conștiința, iar opusul ei nu poate exista niciodată . Dar ființa este în primul rând spirit și nu poate fi materie. Materia este o construcție a conștiinței; este o idee. Este adevărat că idealismul academic și livresc și liberalismul juridic sunt neputincioase. Dreptul se poate baza doar pe forță și poate fi expresia acesteia; dar această forță nu are nicio

legătură cu forța economică și provine din adâncuri mult mai mari. Economia însăși, în plus , prezintă o structură psihologică extrem de complexă; procesul economic nu poate fi comparat cu procesul material. Activitatea economică este o creație a spiritului uman, iar calitatea sa este definită de calitatea ființei sale.
al spiritului. Prin urmare, economia are fundamente spirituale. [7] [8] Iar procesul economic are loc în întregime în cadrul unui element al psihicului, nu într-un mediu material și fizic. Acesta este un adevăr complet elementar. Clasele nu sunt neapărat ghidate de interese economice conștiente. Doar o psihologie demodată, raționalistă și eudaimonistă poate crede acest lucru. Emoționalitatea inerentă mentalității de clasă poate fi extrem de dăunătoare și poate duce la acțiuni complet lipsite de sens și dezastruoase pentru chiar clasa care le îndeplinește. Este adevărat că marxismul insistă asupra distincției dintre interesele de clasă și interesele personale. Clasa este cea care își gândește și își exprimă voința; ca instrument al acesteia, individul nu contează, atât de mult încât interesele clasei pot fi dăunătoare pentru individ. Dar clasa se trezește totuși acționând în deplină conformitate cu interesele sale. Așa explică adepții marxismului ceea ce ei numesc „războaie imperialiste generate de capitalism". Dar însăși nebunia războiului pare inexplicabilă din perspectiva teoriei materialiste a luptei de clasă. Iar nebunia războiului mondial, dezlănțuită de forțe demonice și iraționale, este mai mult ca niciodată inexplicabilă doar din punctul de vedere al intereselor economice. Războiul mondial a dat capitalismului o lovitură extraordinară și poate fatală și, la rândul său, a dat viață comunismului, care, prin urmare, îi datorează cea mai mare recunoștință . În acest caz, cadrul rațional al marxismului nu poate fi adaptat realității iraționale. Războiul mondial a fost incontestabil un produs al capitalismului, al nebuniei și iraționalității regimului său, dar asta nu înseamnă deloc că a fost generat de interese economice de clasă (și, de fapt, s-a dovedit fatal intereselor claselor burgheze). Comuniștii sunt obișnuiți să arunce anateme împotriva conflictului mondial, care, însă, i-au surprins. în timp ce în inimile lor tânjesc după acesta ca fiind cel care le va aduce victoria definitivă.
Toate acestea scot la iveală complexitatea psihologică a marxismului. Marxiștii sunt psihologi de nivel inferior, care au o înțelegere slabă a psihologiei de clasă; tind să explice totul în termeni simpli, elementari, iar

[7] Acest lucru a fost demonstrat în mod suficient de lucrările lui Max Weber , Soinbart și Troeltsch. Nda gere și le-a determinat structura spirituală. Și ei pretind că se ridică împotriva unui nou război urzit de burghezia mondială,

explicațiile lor sunt impregnate de raționalism și utilitarism. Mai este de definită o adevărată psihologie de clasă?
Teoria marxistă a claselor alterează noțiunea antică de „popor" și dă lovituri serioase atât populismului, cât și democrației formale. Poporul suveran se dezintegrează în diverse clase cu interese conflictuale, care provoacă un război reciproc aprig. Mitului democratic al lui Rousseau despre suveranitatea poporului, deținător al voinței comune, Karl Marx ia opus mitul socialist al clasei proletare, deținătoare a voinței comune : o clasă mesianică, chemată să elibereze și să salveze umanitatea. Deși doctrina lui Marx despre proletariatul investit cu un rol mesianic păstrează un caracter manifest mitopoetic și apare, în esență, a fi o supraviețuire, la nivel inconștient, a vechii idei evreiești despre poporul ales de Dumnezeu, învățătura lui Marx despre lupta de clasă, care are loc și în cadrul unei societăți democratice, este, în schimb, mai realistă și corespunde mai bine realității decât învățătura lui Rousseau privind voința colectivă, suverană și infailibilă exprimată de popor într-o democrație. Marx a transferat mitul infailibilității de la poporul suveran la proletariatul suveran: pecetea - infailibilității nu aparține în realitate nici poporului-națiune, nici proletariatului, întrucât ambele sunt supuse păcatului.

Asta a încercat De Man să facă, vezi *Ah delà du marxisme.* Nda care. În același fel, nici monarhul, nici papa nu sunt supuși păcatului și nu dețin infailibilitatea (mitul cezaropapismului și mitul papacesarismului).
Însă într-un popor-națiune modelat prin forme democratice, lupta de clasă are loc inevitabil. Or, voința populară univocă este o ficțiune convențională . Există, cu siguranță, interese naționale care privesc întregul popor și transcend clasele, interese a căror apărare este esențială pentru menținerea societății însăși. Cel puțin un *milion* dintre aceste interese trebuie protejate de însăși puterea de clasă. Însă democrația, - înțeleasă în aspectul său formal, ascunde și maschează adevărata luptă de clasă și este adesea, de fapt, instrumentul care permite unei clase să-și exercite dominația. Creează astfel o mascarada politică. Vedem acest lucru mai ales în Franța, unde partidele se laudă chiar și cu nume fictive (există, de exemplu, unele care se împodobesc cu eticheta de socialist, chiar dacă nu au nimic în comun cu socialismul; și dacă poartă acest nume, este pentru a obține mai multe voturi la alegeri). Parlamentul , care este chemat să exprime voința comună a poporului, este în realitate teatrul luptei dintre partide, în spatele căruia se ascunde lupta de clasă. Într- adevăr, interesele vitale ale muncitorilor nu își pot găsi cu ușurință exprimarea în parlament, cu atât mai puțin pot fi protejate acolo. Adevăratele interese vitale ale muncitorilor pot fi afirmate

doar în sindicate.
Până acum, democrația a fost formală, niciodată reală. Marxismul, la fel ca și comunismul, au avut dreptate în această privință; nu au avut nicio problemă să o critice. Democrația politică acordă într-adevăr individului drepturi politice , dar nu îi oferă posibilitatea reală de a se bucura de aceste drepturi , întrucât această posibilitate ține de sfera socio-economică, nu de cea politică. În democrațiile politice, cetățenii sunt ușor reduși la șomaj, sărăcie și mizerie, deoarece drepturile economice ale individului nu sunt...

sunt garantate. Egalitatea politică și juridică merge mână în mână cu cea mai mare inegalitate socială și economică. Nici nu trebuie să ne amăgim că cetățenii sunt protejați de drepturi electorale. Castele închise sunt abolite, toți cetățenii sunt egali, dar împărțirea societății în clase sociale atinge expresia sa maximă. Aici vedem cu adevărat eșecul mitului egalității creat de Revoluția Franceză. În Franța, asistăm la un fenomen tipic , pe care îl putem observa clar. Națiunea este organizată într-un stat democratic bazat pe votul universal, precum și pe un guvern parlamentar. Dar societatea nu este deloc organizată; se poate dezintegra cu ușurință. Fiecare organizare a societății, nu mai puțin decât statul, se confruntă cu dificultăți serioase. Societatea a fost cea mai puternică în Franța *în timpul Ancien Régime,* înainte de Revoluție.

A te apăra împotriva statului democratic, fondat pe mitul poporului suveran, este aproape imposibil. Singura organizare socială adevărată este reprezentată de sindicatele muncitorilor. Democrația autentică ar fi doar socială, industrială și economică, reprezentând interesele și nevoile reale ale diferitelor forme de activitate productivă și creativă.

Critica marxistă este, așadar, exactă; totuși, marxismul creează o nouă mitologie proletară, iar aceasta, la rândul ei, înlocuiește realitatea cu simple ficțiuni. Aceasta este o formă nouă și fanatică de infailibilitate. Este adevărat că infailibilitatea nu există nicăieri, deoarece infailibilitatea autentică nu poate fi decât iluminarea spirituală și transfigurarea omului și a naturii.

Capitolul doi

Critica teoriei lui Marx
Societatea și clasa
Natura axiologică a conceptului de clasă

După cum am menționat deja, Marx a considerat categoriile ordinii capitaliste în termeni absoluți și a transferat în trecut concepția economică specifică timpului său. El credea că percepe, întotdeauna și pretutindeni, lupta dintre „proletariat" și „burghezie", chiar dacă aceste clase nu au existat întotdeauna sau pretutindeni.
Însuși conceptul de „burghezie" este, în doctrina marxistă, ambiguu și se pretează la o multitudine de semnificații. Pe de o parte, acest termen este aplicat unei clase formate sub regimul capitalist și definibilă în raport cu un anumit tip de producție; pe de altă parte, se referă, în orice moment și în orice loc, la clasele dominante și exploatatoare care se bucură de resurse materiale. Bolșevicii preferă să folosească acest termen în al doilea sens. Prin urmare , cu excepția „proletariatului", toate clasele trebuie atribuite „burgheziei" și aceasta îi include și pe reprezentanții muncii intelectuale, ba chiar pe toți oamenii educați. Termenul „burghezie " își pierde astfel adevăratul sens și capătă valoare simbolică. Dar atitudinea lui Marx față de burghezie era ambiguă, deoarece, pe de o parte, aceasta era în ochii săi clasa exploatatorilor prin excelență, clasa, pe scurt, a „vampirilor" care împiedică dezvoltarea ulterioară a societății și, prin urmare, tocmai pervertită și destinată să moară; Pe de altă parte, însă, era o clasă învestită cu o mare misiune pozitivă, fiind cea care dezvoltase forțele materiale de producție și crease condițiile grație cărora triumful socialismului ar fi fost posibil; fără de care nici măcar clasa mesiană a proletariatului nu ar fi putut exista. Industrialismul (care este legat de burghezie) este un lucru bun: fabricile, care sunt o creație a burgheziei, organizează muncitorii. Marx, dacă ne limităm la un anumit aspect al viziunii sale asupra lumii, a fost un evoluționist; tocmai din acest motiv, evaluările sale sunt influențate de etapele de dezvoltare. Acest moment evolutiv este însă complet absent în

rândul comuniștilor ruși, care au căutat să facă lupta de clasă dintre „proletariat” și „burghezie” independentă de însăși existența capitalismului și a relațiilor sale cu capitalul. În rândul comuniștilor ruși, această luptă capătă un caracter pur simbolic: „proletariatul” și „burghezia” nu sunt realități, ci mai degrabă simboluri. „Proletariatul” din Rusia constituie o parte cantitativ nesemnificativă a poporului rus, în timp ce „burghezia” a fost întotdeauna slabă acolo și acum a încetat complet să existe. Pentru comuniștii ruși, viitoarea societate comunistă nu este produsul evoluției societății capitaliste, chiar dacă aceasta ar implica o fază catastrofală; nu, este produsul constructivismului , adică produsul eforturilor organizatorice conștiente ale atotputernicei puteri sovietice. Aici, domnia „ libertății” a înlocuit deja domnia „necesității”: saltul calitativ s-a produs deja. Aceasta este metamorfoza ideii marxiste. La Marx, însă, doctrina luptei de clasă este un produs al capitalismului, reflectarea și epifenomenul realității capitaliste. Aceasta, cel puțin, pare a fi acea parte a viziunii asupra lumii a lui Marx care se pretinde a fi științifică.

Marx obișnuia să gândească în antiteze, iar aceste antiteze capătă pentru el un caracter universal și absolut. Acest lucru trebuie spus , desigur, și despre antiteza fundamentală dintre burghezie și proletariat, dintre capitalism și socialism. Într-adevăr, această antiteză cuprinde întregul conținut al vieții. Opoziția dintre „burghezie” și „proletariat” include nu numai opoziția socială și economică, ci și opoziția religioasă, filosofică și morală: pe scurt, opoziția dintre diferitele tipuri de cultură. „Proletariat” înseamnă „ateism ”, așa cum „burghezie” înseamnă „religie”; „proletariat ” înseamnă materialism, așa cum „burghezie” înseamnă idealism și spiritualism; „proletariat” înseamnă moralitate colectivă, așa cum „burghezie” înseamnă moralitate individuală și așa mai departe. O astfel de universalizare a antitezei derivă la Marx din metafizica sa monistă în domeniul economic. În realitate, a dori să se contrasteze, de exemplu , Rusia „comunistă” cu Europa „capitalistă” nu poate avea decât un sens relativ și parțial din punct de vedere social și economic și nu poate în niciun caz pretinde a avea o semnificație universală.

Rusia - mă refer la Rusia Sovietică - nu este cu siguranță în întregime „comunistă”, pentru că conține și mult mai mult; Europa, la rândul ei, nu este doar „capitalistă”, pentru că civilizația sa conține mult mai mult decât niciun capitalism nu ar putea explica. Nu există nimic mai absurd, de exemplu, decât să vrei să consideri curentele filosofice și teologice actuale ale Europei Occidentale drept „capitaliste”, cum ar fi tomismul - care, dacă e să spunem așa, este ostil capitalismului - sau filosofia lui Max Scheier și Heidegger, sau școala lui Karl Barth - care este de fapt favorabilă

socialismului - sau cea a lui Tillich, care este cel mai mare exponent al socialismului religios și chiar simpatizează cu comunismul. Toate aceste curente sunt hotărât antimaterialiste, iar cele mai ostile capitalismului și spiritului burghez sunt tocmai curentele religioase. Filosofia lui Heidegger nu are nicio legătură cu problema capitalismului și socialismului : este complet detașată de acestea și, prin urmare, nu poate fi numită capitalistă, decât dacă te afli într-o stare maniacală, adică obsedat de materialismul economic . Materialismul economic, în repetate încercări de a explica ideologiile și tendințele filozofice și spirituale, nu a obținut până acum decât rezultate ridicole. Marx însuși, înzestrat cu o minte ageră și perspicace, s-a abținut cu prudență de la o expunere detaliată a unor astfel de explicații și numai din acest motiv a putut evita să cadă în banalități vulgare.

Structura logică a marxismului în ceea ce privește teoria luptei de clasă este extrem de contradictorie și naivă din punct de vedere filosofic. Marx aderă la un realism scolastic al conceptelor împinse la extrem. El confundă abstracțiunile gândirii cu realitățile ființei. A caracteriza orice societate considerată în ansamblu, cu toată cultura sa complexă, drept capitalistă și burgheză este o abstracțiune și o ipostatizare a conceptelor. Aceeași abstracțiune și ipostatizare a conceptelor este supusă noțiunii de - proletariat înțeles ca o clasă universală, și același lucru este valabil și pentru societatea și cultura proletară. Lenin însuși a recunoscut că nu poate exista o cultură proletară, ci cel mult o inițiere a proletariatului în cultură și asimilarea sa de către proletariat. Vom vedea mai târziu că principalul eșec logic al lui Marx constă în confuzia sa necritică dintre realismul extrem și nominalismul extrem.

Este imposibil să determinăm, așa cum ar susține Marx, însăși conceptul de clasă și grup social doar dintr-o perspectivă economică sau exclusiv în raport cu producția. Diferențierea socială a societății are loc și pe alte căi și este condiționată de alte principii. De-a lungul istoriei, grupurile sociale s-au luptat, fiind formate de factori multipli și determinate de diverse aspecte ale vieții. Există grupuri religioase, grupuri naționale, grupuri intelectuale și așa mai departe. Chiar și în societățile primitive, grupurile sociale se ciocneau, dar clasele economice în sensul intenționat de Marx nu existau. Credințele totemice ale originilor au determinat structura socială a *clanului și* au format unitatea speciei (întrucât legătura de rudenie stabilită de totem era mai puternică decât cea stabilită prin legăturile de sânge). [1] Teoria lui Georg Simmel despre diferențierea socială și despre formarea și încrucișarea grupurilor sociale este mult mai subtilă, profundă

și complexă decât teoria lui Marx.[5] [6]Castele indiene nu se încadrează deloc în modelul marxist și nu pot fi explicate prin teoria marxistă a luptei de clasă, deoarece au fost determinate de o viziune religioasă asupra lumii. În mod similar, intelectualii constituie nu doar un grup social, ci și o clasă socială, însă concepția marxistă despre clase nu le poate fi adaptată în niciun fel. Intelectualii pot cu siguranță servi - capitalismul și pot câștiga grațiile burgheziei, pot chiar da naștere unei ideologii burgheze, dar nu vor fi niciodată burghezia, așa cum nu sunt și nu vor fi niciodată proletariatul. Îmi amintesc de un caz tipic din experiența sovietică. Uniunea Scriitorilor din toată Rusia trebuia să se înregistreze pentru a se alătura asociațiilor profesionale și a-și proteja interesele vitale; dar iată, acest lucru s-a dovedit imposibil. De fapt, în cadrul sovieto-comunist al diferitelor categorii de muncă, activitatea creativă a scriitorului nu era deloc luată în considerare: era recunoscută doar munca în raport cu producția. Dar scriitorii, după cum știm, nu produc bunuri materiale. Era necesară înregistrarea lor ca tipografi, echivalând astfel creația scriitorului cu munca tipografilor. Adevărul este că clasa intelectuală, ca grup social , nu se încadrează deloc în cadrul claselor sociale; este recunoscută exclusiv ca un sector în slujba burgheziei sau a proletariatului, a capitalismului sau a comunismului. Este foarte caracteristic faptul că, în lumea de astăzi, din punct de vedere economic, cea mai precară și mai lipsită de apărare situație este cea rezervată muncii intelectuale . Cei care se angajează în muncă intelectuală sunt condamnați să constituie segmentul cel mai defavorizat și mai puțin organizat al proletariatului. În perioade de criză, activitatea lor creativă este considerată un lux superfluu. Însă Marx a refuzat să admită că grupurile sociale se formează nu doar în sfera muncii productive, ci și în cea a creației libere, atât spirituale, cât și intelectuale. „Clasa" joacă, fără îndoială, un rol semnificativ în istorie, dar importanța sa este totuși relativă și se referă doar la un aspect parțial și particular al persoanei, nu la omul în ansamblu. Marx, pe de altă parte, i-a atribuit o valoare absolută. Cea mai flagrantă și inumană minciună a marxismului constă tocmai în faptul că nu vede omul dincolo de clase, iar invers, în a vedea doar clase dincolo de om. Pentru marxism, omul nu este nimic mai mult decât o funcție subordonată clasei; este o creatură a „clasei" chiar și în cele mai adânci cotloane ale sale, chiar și în cele mai intime experiențe spirituale ale sale; și rămâne o creatură a

[5] Si veda, Opera lui Durkheim: *Formele elementare ale vieții religioase.* Unde

[6] Vezi Simmel, *Sociologie.* Unde

„clasei” chiar și în ceea ce privește contemplarea și activitatea creativă.
Marx a vrut să nege valoarea eternă a *omului economic* al economiei politice burgheze; a preferat să-l vadă pur și simplu ca pe o categorie istorică, prevăzând apariția unui om esențial „nou” pentru societatea socialistă. Dar teoria sa despre lupta de clasă și teoria sa despre materialismul economic, înțelese ca o explicație universală a omului și a societății, implicau implicit absolutizarea acestui om economic. Abstracția metodologică conștientă a economiei politice clasice a fost convertită la Marx într-o doctrină concretă a omului și a naturii umane în general. A recunoscut Adam Smith, paralel cu omul economic ghidat de interes, și existența omului mișcat de sentimentul de simpatie morală și a dedicat într-adevăr un tratat specific acestui lucru? Un număr mare de doctrine abstracte pot fi elaborate despre om, bazate pe orice principiu și toate la fel de bine fundamentate. Poate fi omul definit ca o ființă eminent religioasă, sau ca o ființă politică, sau ca un făuritor de unelte, sau ca una înzestrată cu rațiune, sau ca o creatură bolnavă care are nevoie de vindecare? Dar intenționez să revin mai târziu la problema „omului și clasei”.
Din punct de vedere logic, întreaga teorie marxistă a claselor și a luptei de clasă este contradictorie și iremediabil defectuoasă. Nu cunosc nimic mai naiv și mai lipsit de critică decât logica marxistă. Marx afirmă un realism logic extrem în ceea ce privește clasa și un nominalism logic la fel de extrem în ceea ce privește societatea. Societatea va fi o realitate doar atunci când va deveni socialistă; în schimb, de-a lungul întregii perioade pre-socialiste a istoriei umane, societatea este concepută atomic, ca o competiție în care asistăm la ciocnirea și lupta claselor, conduse de interese opuse. Societatea este, pe scurt, un agregat de atomi materiali care în cadrul clasei se atrag reciproc și între clase se resping reciproc. Acest materialism brut al lui Marx este atenuat și complicat de dialectica împrumutată de la Hegel, dar nu fără un greu sacrificiu de logică. O evoluție dialectică în societate poate fi concepută doar dacă există o entitate unitară reală în cadrul căreia are loc procesul dialectic . Este, însă, complet imposibil de prevăzut acest lucru.

• Berdjaev face referire la lucrarea *Teoria sentimentelor morale,* pe care Adam Smith o publicase la Londra în 1759. Ndt

[4] Vezi recenta mea carte [1931. Ndt]: *Despre destinația omului. Eseu despre epoca paradoxală.* Din punct de vedere materialist, întrucât materialismul este un atomism și un nominalism.

Lupta dintre clasele sociale are loc în cadrul societății. Societatea însăși constituie un fel de *untiate eternă,* o unitate și o realitate care a preexistat

claselor care o compun. Numai în acest caz ne putem imagina că lupta de clasă va produce și ea rezultate pozitive, ba chiar semnificative. Dacă ar exista cu adevărat doar clasele sociale, iar dacă societatea nu ar exista cu adevărat, atunci lupta de clasă nu ar duce decât la o dezintegrare ireversibilă.

Dialectica luptei de clasă, asupra căreia Marx insistă atât de mult , presupune triumful gândirii și al rațiunii în beneficiul întregului, adică al societății în ansamblu și al întregii umanități. Însă niciun întreg unitar nu este de conceput, cu atât mai puțin se poate atribui sens și rațiune unei astfel de integralități dacă aceasta rezultă dintr-un conglomerat de elemente eterogene. Sensul și raționalitatea întregului trebuie, prin urmare, să se ridice deasupra acestor părți eterogene. Și aceasta nu înseamnă altceva decât că societatea constituie o realitate mai mare decât clasa, deși aceasta nu înseamnă deloc a contesta realitatea claselor. Viața organismului nu poate consta doar din procese morbide și patologice. Procesele patologice presupun existența unor procese fiziologice sănătoase în organismul pe care se susține organismul . Nu există doar o patologie a luptei de clasă, cu toată violența ei oarbă, acumularea ei de nedreptăți și distorsiunea adevărului bazată pe clasă, ci există și o fiziologie a vieții societății. Prin urmare, dacă Marx, afirmând realitatea clasei pe cine știe ce temeiuri logice , pe de o parte neagă realitatea societății, pe de altă parte, el neagă și realitatea personalității. Atât societatea, cât și personalitatea, potrivit lui, sunt funcții ale clasei. Într- adevăr, clasa constituie unitatea supremă și întregul , atât în raport cu societatea, cât și în raport cu personalitatea. Personalitatea își primește întreaga ființă și întregul conținut al vieții sale de la clasă. Omul, prin urmare, nu are o natură interioară proprie, ci este prin toate elementele o entitate economică legată de o clasă. Dacă societatea, cel puțin într-un viitor socialist, este destinată, potrivit lui Marx, să devină realitate, personalitatea, pe de altă parte, după toate probabilitățile, nu a fost și nu va fi niciodată o realitate. Marxismul , procedând împotriva naturii, combină nominalismul și atomismul cu universalismul. El afirmă realitatea suverană a clasei, care trebuie apoi să treacă în realitatea universală a colectivului social. Într-o zonă superioară, ca funcție subordonată a clasei, se află societatea; într-o zonă inferioară, tot ca funcție subordonată a clasei , se află personalitatea. Clasa este, într-un anumit sens, substanța , noumenul, „lucrul în sine”; tot restul este doar fenomen.

Dar este permis să ne gândim la clasă ca la o realitate unică și primară și ca la un întreg integral? Marx a elaborat o mitologie a clasei pe care concepția sa materialistă despre lume nu ar fi putut-o justifica niciodată.

Din punctul de vedere al materialismului, clasa poate fi concepută doar ca un complex compus din atomi individuali, care luptă pentru propriile interese și se intersectează între ei, în funcție de cursul producției și de afinitatea intereselor lor economice . Clasa, înțeleasă ca un întreg care precede părțile și le determină viața - pe scurt, înțeleasă ca o unitate și realitate primordială - există doar în gândire, nu în ființă. Altfel, clasa ar trebui gândită organic, nu mecanic. În acest sens, organismul se distinge de mecanism prin faptul că în el întregul precede părțile și le determină , în timp ce în mecanism părțile sunt cele care constituie întregul. Dar a concepe orice ca un întreg real și organic este complet străin gândirii materialiste. Dacă marxiștii protestează apoi că acest lucru este compatibil cu materialismul dialectic și că materialismul lor este tocmai dialectic și nu mecanic, atunci, procedând astfel, ei intră într -o monstruozitate logică evidentă: intruziunea dialecticii în materialism. Oasele lui Hegel vor tremura inevitabil în mormântul său din cauza acestei opinii aberante, în timp ce de dincolo de mormânt va răsuna inevitabil strigătul pătrunzător al indignării lui Platon.

Nu, dacă vă numiți materialiști, nu puteți fi dialecticieni; sunteți doar niște vulgari discipoli ai lui Helvetius și Holbach și frați de sânge cu Büchner și Moleschott. „Materialismul dialectic" este bun cel mult pentru demagogie, nu pentru uz filosofic, căci filosofia este aristocratică. Marx însuși a fost un dialectician strălucit: dialectica luptei de clasă se afirmă într-adevăr prin virtutea sa, dar aceasta se întâmplă în ciuda materialismului pe care l-a profesat și în contradicție deschisă cu acesta. În realitatea empirică, și în special în societatea capitalistă, putem observa categorii foarte diverse de muncitori, care diferă unele de altele fie prin mentalitate , fie prin interese. De exemplu, tipografii și minerii de cărbune sunt complet diferiți. În mod similar, diferitele tipuri naționale de muncitori diferă radical (gândiți-vă , de exemplu, la muncitorii englezi asociați în *sindicate și* la muncitorii germani afiliați Partidului SocialDemocrat). Grupurile burgheziei , fie ele industriale sau financiare, sunt, de asemenea, evident diversificate. Peste tot asistăm la o mare varietate de structuri psihice. Economia depinde în mare măsură de tipul psihologic național . Înapoierea industrială a Franței, de exemplu, se datorează fricii de risc și zgârceniei tradiționale a francezilor. Este imposibil să găsești în realitatea empirică un proletariat unic, integrat, așa cum a vrut Marx să-l vadă. Aceasta este o construcție a gândirii, o idee, un mit, chiar dacă mitul este legat de o realitate (ca orice mit semnificativ, la urma urmei). În orice caz, există mai puțin fundament în a dori să concepi clasa ca o realitate organică decât în a concepe societatea și clasa în același mod.

Personalitatea. Clasa este o funcție a procesului social și nu invers; tot ceea ce o privește este un element constitutiv și subordonat al personalității; iar personalitatea, dimpotrivă, nu este un element constitutiv și subordonat al clasei.

Și aici ne confruntăm cu cea mai mare contradicție a sistemului marxist. Marx, de fapt, descoperă că capitalismul transformă relațiile dintre oameni în relații dintre lucruri; adică îi alienează și îi „reifică" pe oameni. Aceasta este cea mai notabilă descoperire a lui Marx, care conține un adevăr autentic. Dar aceasta înseamnă că dincolo de lumea economică și materială, obiectivă, marxismul își propune să vadă oameni vii, subiecți creativi capabili de propria muncă și activitate. Procesul economic - reprezintă o luptă între ființe vii și rezidă în activitatea lor creativă. Nu există o realitate economică adevărată și substanțială. Prin urmare, toate categoriile economice par a fi categorii istorice, nu principii eterne, așa cum credea economia politică clasică și burgheză. Dar un astfel de mod de a privi viața economică contrazice radical materialismul. Materialismul însuși materializează oamenii, îi transformă în obiecte, în lucruri. - Reificarea oamenilor sub capitalism, tratarea lor ca obiecte materiale și transformarea muncii în marfă sunt roadele spiritului materialist care pătrunde capitalismul . Nu este posibil să se opună acestei stări de fapt cu materialismul; mai degrabă, i se poate opune personalismul, care poate recunoaște peste tot subiecți vii care nu pot fi reduși la lucruri sau instrumente. Nu clasa se revoltă împotriva materializării individului, ci omul viu, personalitatea. Cât despre clasa proletară, aceasta poate foarte bine să dea naștere unei forme noi - și chiar extreme - de alienare umană. Însăși existența clasei este deja o reificare a indivizilor, întrucât clasa este un lucru, un obiect, nu o ființă reală . Mai mult, materialismul marxist obligă proletariatul să...

,i < să admitem că el este un fragment de materie, un lucru, un proiect, de fapt. Nu viziunea materialistă asupra lumii, Sensi, concepția creștină, se dezvăluie a fi opusă reificării omului. Marxismul se răzvrătește împotriva capitalismului, nu își dă seama că acesta este un produs al acestuia. Marxismul, de fapt, poartă pecetea fatală a spiritului materialist imprimat capitalismului. Personalitatea umană este o funcție a clasei, clasa este o funcție a producției; prin urmare, realitatea nu este alcătuită din creaturi vii, ci este dată de economie, adică de procesul productiv economic. Acum, a protesta împotriva reducerii omului la un lucru (ceea ce se întâmplă în numele clasei sau al dezvoltării forțelor productive materiale) este posibil doar în numele omului. Dar ceea ce lipsește la Marx este tocmai ființa umană, cel puțin în trecut și în prezent. Și unde este omul, în perspectiva pe care Marx ne-o oferă asupra viitorului?

În viitor, va exista doar omul colectivizat și raționalizat până la limita extremă. Dar omul socializat și raționalizat, omul în care nimic nu rămâne individual și irațional, impenetrabil societății și rațiunii sociale, nu mai este o ființă umană, ci altceva , o entitate nouă născută în lume ca produs al luptei de clasă. Dar pentru ca „ omul nou" - omul în adevăratul sens al cuvântului - să se nască în lume, omul trebuie să fi existat deja în trecut și trebuie să fi trăit acolo ca o realitate mai profundă decât clasa. Dintr-o maimuță de clasă, un om nu poate fi niciodată creat.

Pentru conștiința marxistă, viitorul este radical distinct de trecut. Viitorul socialist reprezintă sfârșitul istoriei și începutul metaistoriei, sau începutul istoriei adevărate, dacă trecutul este considerat un preludiu al istoriei. Trecutul a fost domeniul necesității; viitorul va fi în schimb domeniul libertății. Trecutul a fost determinat de un proces economic irațional pe care omul social nu îl stăpânise încă; viitorul va fi în schimb determinat de rațiunea socială organizată. Între trecut și viitor,

Personalitatea. Clasa este o funcție a procesului social și nu invers; tot ceea ce o privește este un element constitutiv și subordonat al personalității; iar personalitatea, dimpotrivă, nu este un element constitutiv și subordonat al clasei.

Și aici ne confruntăm cu cea mai mare contradicție a sistemului marxist. Marx, de fapt, descoperă că capitalismul transformă relațiile dintre oameni în relații dintre lucruri; adică îi alienează și îi „reifică" pe oameni. Aceasta este cea mai notabilă descoperire a lui Marx, care conține un adevăr autentic. Dar aceasta înseamnă că dincolo de lumea economică și materială, obiectivă, marxismul își propune să vadă oameni vii, subiecți creativi capabili de propria muncă și activitate. Procesul economic -

reprezintă o luptă între ființe vii și rezidă în activitatea lor creativă. Nu există o realitate economică adevărată și substanțială. Prin urmare, toate categoriile economice par a fi categorii istorice, nu principii eterne, așa cum credea economia politică clasică și burgheză. Dar un astfel de mod de a privi viața economică contrazice radical materialismul. Materialismul însuși materializează oamenii, îi transformă în obiecte, în lucruri. - Reificarea oamenilor sub capitalism, tratarea lor ca obiecte materiale, transformarea muncii în marfă sunt rodul spiritului materialist care pătrunde capitalismul . Nu este posibil să se opună acestei stări de fapt cu materialismul; Mai degrabă, i se poate opune personalismului, care poate recunoaște pretutindeni subiecți vii care nu pot fi reduși la lucruri sau instrumente. Nu clasa se răzvrătește împotriva materializării individului, ci omul viu, personalitatea. Cât despre clasa proletară, aceasta poate foarte bine da naștere unei forme noi - și chiar extreme - de alienare umană. Însăși existența clasei este deja o reificare a indivizilor, întrucât clasa este un lucru, un obiect, nu o ființă reală . Mai mult, materialismul marxist obligă proletariatul să creadă că este un fragment de materie, un lucru, un obiect, de fapt. Nu viziunea materialistă asupra lumii, ci concepția creștină se opune reificării omului. Marxismul se răzvrătește împotriva capitalismului, dar nu reușește să realizeze că acesta este un produs al acestuia. Marxismul, de fapt, poartă amprenta fatală a spiritului materialist inerent capitalismului. Personalitatea umană este o funcție a clasei, clasa este o funcție a producției; astfel, realitatea nu este alcătuită din creaturi vii, ci este dată de economie, adică de procesul economic de producție. Acum, protestul împotriva reducerii omului la un lucru (care are loc în numele clasei sau al dezvoltării forțelor productive materiale) este posibil doar în numele omului. Dar ceea ce lipsește la Marx este tocmai ființa umană, cel puțin în trecut și prezent. Și unde este omul, în perspectiva lui Marx asupra viitorului?

În viitor, va exista doar omul colectivizat și raționalizat până la limita extremă. Dar omul socializat și raționalizat, omul în care nimic nu rămâne individual și irațional, impenetrabil societății și rațiunii sociale, nu mai este o ființă umană, ci altceva , o entitate nouă născută în lume ca produs al luptei de clasă. Dar pentru ca „ omul nou” - omul în adevăratul sens al cuvântului - să se nască în lume, omul trebuie să fi existat deja în trecut și trebuie să fi trăit acolo ca o realitate mai profundă decât clasa. Dintr-o maimuță de clasă, un om nu poate fi niciodată creat.

Pentru conștiința marxistă, viitorul este radical distinct de trecut. Viitorul socialist reprezintă sfârșitul istoriei și începutul metaistoriei, sau începutul istoriei adevărate, dacă trecutul este considerat un preludiu al istoriei.

Trecutul a fost domeniul necesității, viitorul va fi în schimb domeniul libertății. Trecutul a fost determinat de un proces economic irațional pe care omul social nu îl stăpânise încă; viitorul va fi în schimb determinat de rațiunea socială organizată. Între trecut și viitor se căscă un abis, un salt peste abis (*Zusammenbruch).* Pentru viitor, adică pentru viitorul socialist care va fi inaugurat de proletariat, Marx nu mai afirmă materialismul economic, ci panlogismul. Omul socializat va stăpâni pe deplin forțele iraționale ale naturii și ale societății. Viața mondială va fi riguros - reglementată și organizată; nu va mai depinde de jocul forțelor elementare și iraționale, așa cum se întâmpla odinioară în societatea capitalistă și, în general, în toate societățile anterioare. Lupta de clasă și procesul social dialectic vor culmina în cele din urmă cu triumful rațiunii, deoarece - libertatea va fi germinat din necesitate.

Nu există însă nimic mai contradictoriu și paradoxal decât combinarea, în doctrina marxistă, a elementelor de iraționalism și raționalism. În experiența comunismului rus , această contradicție și acest paradox s-au realizat în viața reală. Comuniștii ruși se consideră marxiști ortodocși; dar pentru ei, cu siguranță nu economia determină politica, ci, dimpotrivă, politica este cea care determină economia. Acest lucru a fost denunțat în repetate rânduri de menșevici, care, la rândul lor, se considerau marxiști ortodocși. Comuniștii, însă, sunt mai fideli unui alt aspect al marxismului, și anume, orientarea sa spre viitor. În trecut, politica era întotdeauna determinată de economie, adică de forțe elementare, iraționale și neorganizate. În viitor, politica va fi cea care determină economia, ca și cum s-ar spune că rațiunea socială organizată va conduce lumea.

Comuniștii ruși simt deja că se află în această fază viitoare, în domeniul libertății, în domeniul rațiunii sociale organizate, în domeniul panlogismului. Comitetul Central al Partidului Comunist este organul panlogismului, întruchiparea rațiunii sociale.

Va reprezenta victoria proletariatului, anihilarea claselor, triumful rațiunii sociale organizate victoria și triumful omului? Va apărea în sfârșit omul, care în trecut a fost zdrobit de clasa și de lupta de clasă? Nu, omul nu va exista, omul va dispărea definitiv ; va exista un fel de colectivitate, nu omul. Filosofia hegeliană prezenta deja un antiindividualism pronunțat, iar marxismul pur și simplu l-a adoptat pe deplin. Proletariatul nu mai este doar o clasă, ci este acum singura umanitate; dar în acest nou tip de umanitate, omul va lipsi. În locul persoanei umane, colectivul va exista , singur. Acesta este rezultatul final al luptei de clasă, care trebuie dusă în numele emancipării celor exploatați și asupriți. Și iată-ne în inima marxismului și a teoriei marxiste a claselor.

Marx a observat conflictul de clasă din societatea capitalistă din jurul său și a făcut câteva observații foarte valide despre acesta . Multe lucruri în acest domeniu i-au fost dezvăluite pentru prima dată (deși istoricii francezi , printre alții, Thierry și Guizot , vorbiseră cu autoritate despre lupta de clasă înaintea lui). Cu toate acestea, teoria lui Marx despre proletariat nu este deloc științifică; ascunde o atitudine mitopoetică și are nuanțe religioase și mesianice. De fapt, Marx a creat mitul proletariatului-Mesia ca singura clasă imună la păcatul originar al exploatării: aproape un popor ales de Dumnezeu și salvator al umanității, înzestrat cu toate virtuțile. Acest mit aparține unui plan diferit de cel pe care are loc lupta de clasă reală și empirică. Proletariatul este într-adevăr clasa cea mai oprimată și defavorizată din societatea capitalistă și cea mai jalnică și merituoasă de eliberare de sub jug. Dar acest lucru nu este suficient pentru a -i acorda monopolul asupra tuturor virtuților. El este alcătuit din oameni similari cu toți ceilalți: există buni și răi, virtuoși și vicioși, inteligenți și proști, nobili și meschini; În ea prosperă virtuțile, precum și viciile. Și în ea, ca în toate clasele, cei răi și nechibzuiți îi învinge pe cei buni și inteligenți. Cantitatea de rău pe care o conține poate fi observată pur și simplu prin faptul că este clasa cea mai numeroasă. Nu există și nu au existat niciodată clase bune . Numai oamenii pot fi buni, inteligenți și nobili, nu clasele. Și sunt astfel tocmai pentru că se eliberează de limitele clasei lor și transcend limitele clasei. Toate clasele sunt rele, fiecare psihologie de clasă este plină de erori, fie și numai pentru că se opune fraternității umane. Într-adevăr, nimic nu este mai trist decât realizarea faptului că simțul păcatului, ca urmare a angoasei și egoismului lacom inerent clasei , devine adesea ascuns. Fiecare izolare de clasă este un rău, împotriva căruia trebuie să luptăm spiritual. Un proletar sau un muncitor poate fi burghez în spirit sau prin lăcomia care îi cuprinde, nici mai mult nici mai puțin decât un reprezentant al altor clase, pe care le vom numi burgheze în sensul social al termenului. „Burghezia” nu este doar o teorie economică și socială, ci și o categorie spirituală și morală.

Însă ideea pe care marxismul o modelează despre „proletariat” nu se conformează neapărat proletariatului real. În imaginea pe care marxismul o creează despre proletariat, se observă foarte puține asemănări figurative cu clasa muncitoare empirică ; se poate găsi o anumită fidelitate în ceea ce privește aspectul economic, dar aceasta se estompează atunci când se trece la luarea în considerare a trăsăturilor spirituale. Aici Marx încetează să mai fie materialist și devine un idealist extrem; aici nu mai este „ființa” cea care determină „conștiința”, ci aceasta din urmă o determină pe prima; sau, mai precis, „conștiința” lui Marx determină „ființa” proletariatului. Doctrina lui

Marx despre proletariat, care se află în centrul întregii sale teorii a luptei de clasă și care aruncă lumină asupra conceptului de alte clase, se învecinează în mod clar cu axiologia. Diferența dintre „proletariat" și „burghezie" coincide cu cea dintre bine și rău, lumină și întuneric, sus și jos. Fără acest moment axiologic, Marx nu ar fi ajuns niciodată la concepția sa despre clase.

La Marx, clasa este întotdeauna obiectul evaluării morale. Moralist în cuvinte și în teorie, Marx este în realitate un moralist până la capăt. Teoria sa despre lupta de clasă este definită de un moralism extrem. În lupta dintre proletariat și burghezie, el vede conflictul etern dintre Ahuramazda și Ahriman. Astfel, unui monism original, el combină un dualism original. Dar axiologia lui Marx se ciocnește amarnic cu axiologia creștină. Marx nu s-a mulțumit să fie martor la lupta furioasă a claselor, beat de animozitate și ură, ci s-a bucurat de această luptă amară. El credea că vede în ea binele suprem, deoarece duce inexorabil la triumful clasei mesia și este precursorul triumfului Logosului. Prin această luptă, clasa mesia - raționalizează viața universală. Materialismul, atomismul și nominalismul lui Marx dispar și fac loc unui alt aspect al gândirii sale, care este în schimb idealist , panlogistic, moralist și mitico-religios.

Conceptul de clasă al lui Marx servește doar drept cadru științific, dar ideea axiologică a clasei-mesia a avut o influență decisivă asupra acestuia. Marx a fost frapat în primul rând de faptul exploatării și de lupta dintre exploatați și exploatatori. Însă noțiunea de exploatare nu este științifico- economică, ci axiologico-etică. Marx a intenționat să dezvăluie exploatarea recurgând la teoria plusvalorii, din care reiese că își considera propria teorie ca fiind economică . În realitate, aceasta conține în sine un element etic, prin care este într-adevăr determinată. Exploatarea stârnește indignare și învinovățire; dar care este motivul pentru aceasta? De ce este exploatarea reprobabilă și trebuie condamnată? Marx a pornit evident de la o premisă etică, și anume de la observația că exploatarea este un rău, un păcat , într-adevăr cel mai rău dintre rele și cel mai mare dintre păcate. Nu a putut deriva această premisă etică științific și nici nu a putut să o deducă dintr-o teorie economică. Problema luptei de clasă este inevitabil nu numai socială și economică, ci și extrem de etică. Trebuie doar să fim atenți să nu confundăm termenii chestiunii, astfel încât să separăm critic perspectiva etică de cea economică . Marx, însă, confundă cele două aspecte atunci când lansează teoriile sale despre plusvaloare și luptă de clasă; el introduce etica în economie și economia în etică. Însă moralismul lui Marx însuși poartă o amprentă demonică, dacă este adevărat că el consideră răul singura cale spre bine, iar adâncirea întunericului singura cale spre lumină. Frăția,

egalitatea și solidaritatea umană vor apărea, în opinia sa, din invidie, animozitate, ură și răzbunare, așa cum eliberarea va apărea din violență *și* coerciție. Astfel, în gândirea lui Marx, răul trece dialectic în bine, iar din întuneric emană lumina. Răul inerent societății capitaliste trebuie să crească pentru ca binele societății socialiste să se instaureze.

Marx a înlocuit mitologia „libertății, egalității, fraternității" cu cea a proletariatului-mesia. Prin urmare, îi era imposibil să vadă proletariatul așa cum este el în realitate, în toată complexitatea sa, combinând binele și răul, slăbiciunea și puterea. El a persistat în crearea „proletariatului" și, prin urmare, dezvăluirea puterii ideii-mit, atât de în conflict cu materialismul; și, într-o mare măsură, a reușit în intenția sa. Aici constă importanța lui Marx în istoria gândirii socialiste și a mișcărilor socialiste. Marx nu a văzut și nu a înțeles că muncitorul poate foarte bine deveni burghez și că subconștientul său este într-adevăr saturat de instincte burgheze. Istoria mișcării muncitorești socialiste din Europa a demonstrat acest lucru în mod suficient. Opoziția clasei muncitoare și a socialismului față de burghezie și spiritul burghez este foarte relativă. Clasa muncitoare și mișcarea socialistă au nutrit în sine sentimente vădit ostile față de burghezie doar în perioada în care aspirațiile și visele lor revoluționare au dezvăluit o imaturitate vădită . Acum ați căuta în zadar urme ale acestui spirit revoluționar antiburghez în rândul socialiștilor europeni; dacă nu...

În al nouălea rând, este prezentă printre social-democrații germani, chiar dacă aceștia persistă în a se da drept marxiști. Numai printre comuniști supraviețuiește (și chiar și acolo, probabil , pentru o scurtă perioadă). Comunismul este o renaștere a spiritului revoluționar care a înflorit pe pământul războiului. Dar și acest spirit revoluționar este inspirat de setea de putere și bunăstare, care sunt - în sensul cel mai profund - eminent burgheze. Muncitorul, în cele din urmă, vrea să devină el însuși burghez și nu se poate să nu-i recunoaștem dreptul de a face acest lucru, chiar și numai dintr-o perspectivă socială. O aversiune autentică față de burghezie și spiritul burghez poate fi într-adevăr observată la anumiți intelectuali și reprezentanți individuali ai clasei educate (și poate rafinate), care sunt cufundați în visul și așteptarea unei ere complet noi, complet diferită de existența burgheză ; cu siguranță nu în rândul muncitorilor. De Man, un expert profund în viața clasei muncitoare, ne-a ilustrat cu perspicacitate acest lucru. 7Condiția muncitorilor nu este neapărat mai rea în societățile capitaliste, iar Marx greșește susținând contrariul *(Verelendungslheorie).* Mișcarea muncitorilor, care este o luptă de clasă empirică, îmbunătățește de fapt condiția muncitorilor și, prin urmare, inevitabil, îi face burghezi. Nu este o coincidență faptul că socialiștii francezi de stânga sunt întristați pentru că muncitorii francezi sunt mulțumiți și nu doresc revoluție . Aceasta explică declinul sindicalismului revoluționar în Franța. Același lucru trebuie spus și despre mișcarea muncitorească din Anglia. Asociațiile muncitorilor profesioniști sporesc greutatea și puterea socială a muncitorilor în societatea contemporană și, prin urmare, slăbesc spiritul lor revoluționar și antiburghez. Prin urmare, socialismul devine ireversibil burghez și, în cele din urmă, se transformă într-un adevărat partid al ordinii. Astfel, în democrațiile sociale predomină elementele practic- reformiste.

[7]Cir. H. Of Man. *Dincolo de anti-traxism.* Unde

patosul mesianic și revoluționar se estompează .
Împotriva acestei stări de lucruri, comuniștii indignați se ridică și aruncă anateme. Dar ei înșiși nu sunt decât burghezia de mâine sau poimâine. În urma ciumei lui Marx, ei nu pot contracara spiritul burghez decât cu fervoare revoluționară, care reprezintă doar o situație instabilă și trecătoare, nu mai mult decât un scurt moment în luptă. Acest moment trece repede, apoi totul stagnează și se liniștește: construcția vieții începe din nou și reapare un nou spirit burghez. Putem observa deja acest fenomen în Rusia Sovietică, unde din adâncurile revoluției comuniste, iese la iveală, fără îndoială, o nouă burghezie, mai nemiloasă și mai lacomă de viață decât predecesoarea sa. Idealurile pozitive, fie ele socialiste sau comuniste, sunt pur burgheze: sunt idealurile unui paradis pământesc gri unde domnesc fabricile, idealurile unei forțe și bunăstări exclusiv pământești . Aceasta nu înseamnă a nega existența unui adevăr social pozitiv în socialism și comunism. Dar este inutil să opui spiritului burghez orice sistem economic. Se poate, într-adevăr, opune un sistem economic sistemului capitalist, dar niciodată spiritului burghez. Acesta din urmă nu poate fi combătut decât cu un alt spirit; împotriva spiritului burghez nu se opune forța economică a clasei, ci o forță spirituală. S-ar putea spune, într-un anumit sens, că orice psihologie de clasă este, în esență, burgheză și este pătrunsă de un instinct de exploatare, care se aplică și mentalității proletare. Stăpânii de mâine nu sunt mai puțin burghezi decât stăpânii de azi sau de ieri.
Spiritul burghez al societății europene din secolele al XIX-lea și al XX- lea nu este altceva decât slăbirea spiritualității în lume, este o orientare exclusiv către lumea lucrurilor vizibile, în chiar actul în care lucrurile invizibile sunt negate din cauza incapacității de a trăi din ele; toate acestea nu sunt altceva decât

prevalenta principiului economic pe care Marx l-a asimilat atât de bine, dându-i aparența unui absolut.

Comunismul nu pare burghez, ci antiburghez, în măsura în care figurează încă printre valorile invizibile și, prin urmare, cere credință, sacrificiu și entuziasm. Ca realitate vizibilă, tradusă în acțiune, va fi la fel de burghez ca și capitalismul. Capitalismul nu a modelat spiritul burghez, căci acesta este un principiu etern. Ceea ce este adevărat, însă, este că capitalismul izvorăște din spiritul burghez; că acesta reflectă condiția spirituală a societăților contemporane.

Capitolul trei

Evaluarea creștină a luptei de clasă Atitudinea creștină față de persoana umană

Creștinismul nu poate nega lupta de clasă sub pretextul că a o recunoaște ar fi echivalent cu a privi istoria cu o privire îngustă și neidealistă. Creștinismul nu poate oferi decât propria evaluare. Atitudinea realistă față de realitatea socială, viziunea realităților nedisimulate, obiectivitatea care distinge cunoașterea realității au, din punct de vedere creștin , o semnificație morală extrem de pozitivă.

Lupta de clasă există și nu este de mică importanță în istorie: există clase exploatatoare și clase exploatate, iar psihologia claselor distorsionează adevărul și pervertește ideile. Conștiința creștină condamnă starea actuală a lumii și o consideră reprobabilă și una care trebuie depășită. Dar această condamnare nu trebuie să ne conducă la închiderea cu bunăvoință a ochilor în fața realității, nici la retragerea, pradă mâniei, din lupta care se duce în viață. Creștinii trăiesc în această lume a păcatului și trebuie să-i poarte povara; nu pot evita să ia parte la lupta dintre forțe opuse care sfâșie lumea. Nici religia creștină nu poate stabili propriul sistem economic valabil pentru toți în orice moment. Biserica nu mărturisește adevăruri politice și economice, ci mai degrabă propune crearea societății libertății omului. Relațiile dintre om și om sunt însă supuse judecății creștine și necesită o manifestare activă a conștiinței creștine. Conștiința creștină trebuie să considere intolerabilă transformarea omului într-un lucru și a muncii într-o marfă și nu poate decât să fie respinsă de egoismul nemilos al concurenței. Dar tocmai pe asta se bazează societatea capitalistă de clasă.

Conștiința creștină trebuie să condamne, atât religios, cât și moral, exploatarea omului de către om și a unei clase de către alta; prin urmare, trebuie să apere muncitorii și pe cei exploatați. Pentru credința creștină,

omul - adică personalitatea și sufletul său - are o valoare imensă, incomparabil mai mare decât orice altceva. Prin urmare, nu poate evita condamnarea unui mod de viață în care sufletul și personalitatea umană sunt transformate într-un simplu instrument al unui proces economic inuman și lipsit de viață. Acest lucru este valabil atât pentru capitalism, cât și pentru comunism .

Este economia în slujba omului, nu omul în slujba economiei. Nimic nu este mai contrar creștinismului decât acea ideologie forțat optimistă conform căreia cel mai puternic în domeniul economic, pe scurt, cel care câștigă în competiția economică, este și cel mai bun; conform căreia bogăția este un beneficiu acordat omului ca recompensă pentru virtuțile sale. Conștiința creștină, mai bine decât oricare alta, poate recunoaște cu ușurință și coerent că categoriile istorice și economice nu sunt eterne, ci trecătoare, și că cele mai efemere dintre toate sunt categoriile economiei capitaliste . Doar fundamentele spirituale ale societății sunt eterne, în timp ce toate formele sociale, politice și economice sunt tranzitorii. Este adevărat că un anumit nucleu ontologic subzistă în principiul proprietății private, dar aceasta nu schimbă faptul că formele de proprietate sunt istorice, schimbătoare și, prin urmare, tranzitorii. Ridicarea lor absolută constituie un păcat pentru creștini, cu atât mai mult cu cât acest nucleu ontologic se găsește cel mai puțin în caracterul pe care proprietatea privată l-a căpătat sub regimul capitalist. În esență, capitalismul distruge proprietatea personală și o golește de orice sens și justificare , făcând-o fictivă. Personalitatea umană este copleșită și retrogradată în lumea fictivă și fantasmagorică a cifrelor bancare și a registrelor de conturi. Astfel, relația cu lumea reală a obiectelor dispare. Dar creștinismul poate lua în considerare doar realitățile, evitând aparențele . Acum, capitalul financiar este colectiv, nu personal, și în el nici subiectul, nici obiectul proprietății nu sunt clar definite. În schimb, în viața economică și administrativă, conștiința creștină trebuie să se preocupe în primul rând de fundamentul său real, care este munca. Creștinismul consideră munca sacră și, prin urmare, trebuie să o ia sub tutela sa; prin urmare, protejează și proprietatea dobândită prin muncă. Muncitorul are dreptul la mijloacele sale de trai. [1] Dacă cineva nu vrea să muncească, să nu mănânce. [2] Lumea antică greco-romană disprețuia munca, considerând-o prerogativa sclavilor. Creștinismul, însă, a stabilit respectul pentru muncă și pentru cei care muncesc. lisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ca om, a fost tâmplar; prin urmare, aparținea clasei sociale a muncitorilor, a muncitorilor. Și din aceasta a fost sfințită condiția socială a muncitorilor. Printre ei s-au numărat și apostolii. Pentru economia creștină, principala problemă este

cea a muncii, iar relația cu munca determină și atitudinea față de clasele sociale și problema luptei de clasă.
În realitate, o formă de muncă cu adevărat liberă nu a existat niciodată până acum. Doar munca artizanilor era relativ liberă. Dar în trecut, în formele sale predominante , munca era sclavă sau servilă. În societatea capitalistă, munca este numită „liberă". Dar acest lucru dovedește, până acum, doar că munca este liberă.

Mihăi 10, 10. Ndt

[2] *Tesalonceni* 3, 10. Nu știm ce semn ambiguu poate fi folosirea cuvântului „libertate" . În această societate, de fapt, munca este încă și întotdeauna servilă: într-un mod ascuns, însă, nu în mod deschis. Muncitorul - adică cel care este lipsit de mijloacele de producție și este obligat să-și vândă munca pentru a scăpa de foame - este formal liber, datorită faptului că nimeni nu-l constrânge și chiar se bucură de aceleași drepturi politice ca și capitaliștii și participă la alegerile parlamentare; dar, de fapt, libertatea sa este limitată la dreptul necontestat de a muri de foame, dacă această soartă pare preferabilă muncii grele și degradante din fabrică. Libertatea de a munci este înțeleasă, pe scurt, ca libertatea de a-ți vinde munca ca și cum ar fi o marfă: o libertate care se realizează sub teribila amenințare a imposibilității de a trăi altfel . Rezultă că condițiile sunt dictate de cei care cumpără muncă ca marfă și sunt exceptați de situația fără ieșire a vânzătorilor de muncă. Cei care cumpără pot, de fapt, să fie dispuși să aștepte și să aleagă, dar aceeași posibilitate le este refuzată celor care vând. Socialiștii au urmărit întotdeauna emanciparea muncii și a lucrătorilor; dar este ciudat că ideologiile care îi motivează nu au abordat niciodată problema muncii în termenii ei adevărați și esențiali (la fel ca ideologiile burgheze). Socialiștii aspiră într-adevăr la îmbunătățirea condițiilor de muncă și la emanciparea lucrătorilor de o muncă excesiv de epuizantă și prelungită; cu toate acestea, ei nu venerează munca în sine, nu îi sublimează substanța. Marxismul, care adoptă pur și simplu formele de muncă consacrate de societatea capitalistă industrială, este mai departe de aceasta ca niciodată. În schimb, chestiunea socială constă mai presus de toate în organizarea unei munci cu adevărat libere . Până în prezent, comunismul a rezolvat această chestiune prin organizarea coercitivă a - muncii de stat servile. În practică, a dus la o formă de capitalism de stat, în sensul că a recunoscut bunăstarea și puterea economică a statului comunist ca scop și valoare supremă, mai degrabă decât bunăstarea și prosperitatea lucrătorilor înșiși. Adevărul este că niciun sistem social nu protejează cu adevărat drepturile și interesele economice ale lucrătorilor, adică ale fiecărei ființe umane; și că toate sistemele sociale recunosc primatul societății asupra personalității (și la fel face și sistemul capitalului, care afirmă formal inițiativa individuală și proprietatea

privată).
Însă problema muncii este o problemă internă, religioasă și spirituală, fără a cărei soluție supraviețuirea societății umane devine imposibilă. Ea se confruntă cu fiecare ființă umană ca fiind problema relației religioase cu munca: cu propria muncă și cu cea a altora. Disciplinele antice ale muncii, întotdeauna servile într-o formă sau alta, se prăbușesc și este îndoielnic dacă vor putea fi vreodată restabilite. Greutatea socială și puterea socială a claselor muncitoare cresc constant și vor crește și mai mult în viitor. Și aceste clase vor respinge sclavia în orice formă eronată, evidentă sau ascunsă.
apar problemele grave ale atitudinii interioare pe care fiecare ființă umană trebuie să o adopte față de muncă - adică problemele eticii muncii, care este inextricabil legată de atitudinea religioasă față de viață. Chestiunea socială este, de asemenea, o problemă religioasă și rafinat creștină, în primul rând în ceea ce privește atitudinea care trebuie adoptată față de muncă. Într-adevăr, nu numai economia, ci și întreaga viață a societății este întemeiată pe muncă. Și, prin urmare, chestiunea fundamentelor spirituale ale muncii este una și aceeași cu cea a fundamentelor spirituale ale societății. Munca, în această lume a naturii, este o prerogativă a omului; într-adevăr, este destinul său inevitabil. Omul este muncitor, muncitor; trebuie să știe de ce este condamnat să fie așa , trebuie să cunoască sensul muncii sale. Una este problema îmbunătățirii condițiilor de muncă, a scurtării zilei de lucru, a emancipării de aspectele intolerabil de dureroase pe care le implică uneori munca. Cu totul alta este problema muncii în sine, adică a atitudinii interioare față de muncă. Dacă prima problemă poate fi rezolvată prin reforme sau prin transformarea structurii sociale, a doua problemă, în schimb, este insolubilă din exterior, social , deoarece inevitabil, în esența sa interioară, devine o problemă spirituală și religioasă. În afara creștinismului , această problemă rămâne insolubilă sau va fi rezolvată cu metode sclavagiste, adică prin înrobirea spiritului față de lumea materială.
Viața economică depinde de muncă; munca, la rândul ei, depinde de spirit; este într-adevăr un act al spiritului, o activitate spirituală în mediul natural. Pe scurt, așa-numita muncă fizică este un act al spiritului. Astfel, teza lui Marx este răsturnată. Este complet absurd să considerăm munca ca un fenomen material. Dacă Marx persistă în materialismul său economic, este doar pentru că nu a reflectat niciodată asupra esenței muncii, întrucât doar aspectele sale sociale păreau să-i stârnească interesul. Spiritul este activitate și creație nu mai puțin decât libertate, dar în lumea materiei, activitatea și creativitatea spiritului declină inevitabil, în timp ce libertatea

spiritului întâmpină rezistența necesității inerente naturii . Nu toată munca este creativă, iar gravitatea chestiunii muncii este legată tocmai de munca lipsită de creativitate, împovărătoare și adesea lipsită de sens personal. Truda economică aspră - care este o expresie manifestă a angoasei și îngrijorării umane care decurge din păcat - ne amintește constant de exilul omului din paradisul pământesc, de pierderea iremediabilă a „economiei" curate a Edenului, de sărăcia și limitările bunurilor materiale accesibile omului. Putem și trebuie să ne străduim să atenuăm social povara muncii; în timp ce dorința de a o păstra în cadrul unui plan social care face referire la ascetismul creștin este simpla ipocrizie a celor care nu sunt împovărat de această povară și, în realitate, corespunde punctului de vedere burghez. Dar dincolo de aspectul social, există și aspectul personal, individual, care nu poate fi absolut deloc măsurat prin prisma planului social. Povara muncii este, de asemenea, destinul personal al omului; și, ca atare, munca nu poate fi trăită decât religios . Munca, atâta timp cât este considerată intern, mai degrabă decât extern, conține un element ascetic etern. Omul este însărcinat cu munca de către lumea materială și de nevoile materiale, dar este și un spirit liber și, prin urmare, poate accepta liber munca ca pe calea sa spirituală, ca pe un ascetism, ca pe o slujire subordonată unor scopuri care depășesc propria sa persoană.

Problema disciplinei muncii în societatea socialistă este extrem de complexă și, până în ziua de azi, departe de a fi rezolvată. Problema spirituală a muncii și a acceptării ei libere trebuie pusă cu o acuitate deosebită pentru comunitatea socialistă. În societatea socialistă, de fapt, nu orice tip de muncă va fi creativ și satisfăcător, așa că trebuie să existe, ca să spunem așa , o justificare internă pentru munca în sine. Dacă această motivație internă lipsește, muncitorii vor fi în mod necesar obligați să muncească, recurgând la o disciplină de tip militar și transformând viața într-o rutină de cazarmă. Socialismul materialist își pune speranțele, dintr-un motiv misterios, într-o renaștere a naturii umane care ar trebui să apară automat din noua organizare a societății. Dar în acest fel ajungem într-un cerc vicios, căci pârghia care ar trebui să acționeze asupra spiritului nu a fost încă descoperită . Ea poate fi găsită doar în trezirea creștină a spiritelor creaturilor.

Chestiunea muncii este doar un aspect al unei probleme sociale mai ample. Pentru conștiința creștină, ea se încadrează în primul rând în problema atitudinii față de muncă în sens spiritual; într-adevăr, constă în atitudinea față de munca altora și față de propria muncă, față de munca considerată ca un drept și o datorie. Există, însă, un alt aspect al problemei, față de care creștinii sunt chemați să-și definească și ei propria atitudine. Aceasta este

problema teleologiei obiective a vieții economice , problema unui plan economic, a unei organizări care prevalează asupra anarhiei ordinii capitaliste, fondată așa cum este ea pe jocul interacțiunii intereselor individuale, pe ciocnirea și concurența forțelor opuse.

Acea ordine care, ca urmare a raționalizării industriei și a creșterii bunurilor și a bogăției economice, dă naștere la șomaj, aruncă masele muncitoare în stradă și le reduce la sărăcie și foame (și acest lucru se întâmplă în domeniul muncii intelectuale nu mai puțin decât în cel al muncii fizice) - acea ordine este inevitabil sortită eșecului și condamnată să dispară. Ordinea capitalistă, care, alături de o creștere generală a bogăției , permite o sărăcie revoltătoare; care este forțată , în numele profitului economic, să distrugă surplusul de bunuri în ciuda existenței nevoilor; care este cauza unor războaie teribile; care este condusă de lăcomia de profit transformată într-o pasiune dezinteresată; care golește de sens viețile claselor conducătoare, umilindu- le la o simplă armă și instrument al jocului economic - aceasta este o ordine lipsită de sens, iar conștiința și rațiunea o condamnă pe bună dreptate. În principiu, o astfel de ordine este mult mai lipsită de sens decât regimul comunist însuși. Creează o „bogăție fermecată", pentru a folosi expresia caustică a lui Carlyle . Și tocmai regimul industrial capitalist, așa cum s-a mai spus, este cel care se distanțează cel mai mult de realitate și înclină cel mai mult spre tărâmul ficțiunii. Acesta este un regim fantasmagoric, cel mai nefiresc din istoria omenirii, regimul care înrobește cel mai mult creaturile vii unor construcții impersonale. Lumea financiară , lumea banilor, a băncilor și a burselor, constituie o lume foarte misterioasă, aproape mistică. Există cu adevărat o mistică a banilor, care nu este cu siguranță nici divină, nici naturală, ci diabolică; ea guvernează în secret lumea. Oare Léon Bloy a
înțeles-o cu măiestrie? Nu numai clasele muncitoare suferă de această lume fantasmagorică, ci toate clasele fără distincție, toți oamenii, care se găsesc la mila unei forțe supraomenești: ființa umană cedează, imaginea umană dispare.

Capitaliștii de astăzi, posedați de setea de expansiune nestăvilită, devin victime ale acelorași forțe irațională și inumane în slujba cărora se pun. Prin urmare, sunt incapabili să se împace cu ei înșiși, să se oprească; nu au nicio clipă de odihnă, nu pot contempla divinitatea creației, așa că sufletele lor cedează. Iar pentru creștinism, fiecare suflet uman este prețios.

Nu este deloc adevărat că burghezul contemporan , acest erou al capitalismului și conducător al lumii, nu face nimic și trăiește în inerție; dimpotrivă, este perpetuu absorbit de treburile sale și nu are niciun moment liber. Totul depinde de calitatea ocupațiilor sale , de spiritul care le animă

și, pe scurt, de ceea ce acestea aduc sufletului său. Nicio clasă, desigur, nu poate fi exclusiv cofetărească și parazitară, ceea ce în sine ar echivala cu un proces de dizolvare și decădere care ar afecta clasa. Dar însăși munca claselor conducătoare din lumea capitalistă, cu toate grijile pe care le implică și care le asaltează de dimineața până seara, este contrară concepției creștine despre muncă și atitudinii creștine față de viață. Ordinea capitalistă este cea mai fragilă și instabilă dintre toate și generează cu ușurință crize și catastrofe grave. Nimeni nu poate ști ce va aduce ziua de mâine. Adevărul este că în spatele unui astfel de regim se ascunde o lăcomie insațiabilă, care generează o neliniște perpetuă. Lumea capitalistă nu aduce...

• Léon Bloy, *Le salut par les Jims.* Nu oferă fericire nimănui, deoarece nu oferă nicio siguranță sau garanție pentru viitor nu numai proletariatului, ci nici măcar burgheziei . Milionarul, proprietarul unor companii enorme, bancherul pot cădea în sărăcie de la o zi la alta și sunt, prin urmare, martiri ai muncii lor. Ordinea capitalistă este o ordine aventuroasă, în sensul că este foarte dinamică, stârnește energii imense, dezvoltă forțele de producție materiale , dar în același timp anihilează omul și îi mutilează sufletul, necruțând nici capitaliștii, nici muncitorii.
Aceasta este împărăția lui Mamona. Creștinismul trebuie să condamne această împărăție nu doar din interesele umane ale clasei muncitoare, ci și în interesele burgheziei însăși, care, la rândul ei, nu este liberă, ci este înrobită spiritual și pradă unui zeu care cere sacrificii umane. Conștiința creștină cere abandonarea lumii ficțiunii și revenirea la realitățile autentice. Aceasta nu înseamnă că condamnă dezvoltarea economică sau orice activitate industrială, nici că cere o revenire la activitățile artizanale și la economia rurală, și numai la acestea. Mai degrabă, cere stabilirea unei ierarhii a valorilor; cere supunerea vieții economice unui principiu spiritual , pe scurt, suprimarea autonomiei sale imorale . Numai cu această condiție omul va fi eliberat de fantome și va putea să se îndrepte către realitățile autentice.
Creștinismul cere ca creatura umană, fiecare creatură , să nu fie tratată ca un obiect sau o marfă și se opune transformării acesteia într-un instrument al procesului economic și al urmăririi puterii economice. Economia există pentru om, nu omul pentru economie. Când noi, rostind expresia „regim capitalist”, ne arătăm disprețul față de acesta și îi expunem defectele, cu siguranță nu intenționăm prin aceasta să epuizăm conținutul vieții contemporane, așa cum le place marxiștilor și comuniștilor. Viața este complexă. În Europa dominată de capital și în America, există, de asemenea, multe lucruri care nu derivă din capitalism și nu sunt supuse

acestuia. Burghezia însăși este compusă din oameni care posedă nu numai trăsături negative, ci și calități pozitive . Și acești oameni trebuie considerați conform unui standard uman; dar este, de asemenea, adevărat că spiritul capitalismului, „spiritul burghez", lasă o amprentă fatală asupra vieții timpului nostru; și este adevărat că influențează și mișcarea socialistă, care încearcă în zadar să o nege.

Există valori absolute care sunt esențiale pentru creștinism. Aceste valori nu sunt de origine socială; totuși, ele se manifestă în viața socială. Aceasta este, mai presus de toate, valoarea preeminentă a persoanei umane ca centru spiritual al vieții. Aceasta este valoarea libertății spirituale, a libertății conștiinței, a libertății gândirii și a creației.

Sistemele sociale care transformă persoana umană într-un lucru și un instrument al procesului economic, care renegă libertatea spirituală și încalcă conștiința umană , trebuie, prin urmare, mustrate de conștiința creștină . Pentru creștinism, sufletul uman este cel mai prețios lucru și, prin urmare, o ordine socială care îl pângărește este inacceptabilă pentru creștini. Aceasta nu implică faptul că, empiric și de fapt, creștinismul și-a îndreptat întotdeauna istoric judecățile în această direcție: au existat sisteme sociale teocratice, papale-cezarale și cezar-papiste care au sufocat personalitatea, au negat libertatea conștiinței și au pervertit sufletele. Dar acestea erau sisteme sociale pseudo-creștine, sortite ruinei sigure. Din punct de vedere istoric, ortodoxia rusă a fost strâns legată de clasa negustorilor și de clasa de mijloc inferioară, catolicismul francez de aristocrație, iar protestantismul german de clasele burgheze și naționalism. Dar persoana umană este, din punct de vedere axiologic, superioară clasei, așa cum este superioară statului și economiei. Persoana umană aparține unei clase și poate fi pe bună dreptate definită ca aparținând clasei (- burgheziei superioare sau inferioare , clasei nobiliare sau țărănești sau proletarii) doar în învelișul său exterior, doar parțial și în unele dintre aspectele sale; dar în substanța sa interioară, ea aparține lumii spirituale, prin urmare, eternității mult mai mult decât timpului. Din punctul de vedere al valorilor creștine absolute, atât capitalismul, cât și comunismul materialist sunt supuse condamnării; într-adevăr, se poate recunoaște în ambele același principiu demn de condamnare. Socialismul de inspirație marxistă plasează clasa deasupra persoanei și nu consideră omul mai mult decât o funcție socială. Dar ideologia capitalist-burgheză consideră și omul în același mod. Capitalismul, la fel ca comunismul, reprezintă supremația colectivului impersonal. Un colectiv impersonal propune și pregătește un altul, de asemenea impersonal. Aceasta este lecția pe care trebuie să o învățăm de la Marx.

Creștinismul trebuie să abordeze soluția problemei sociale cu propriile evaluări. Recunoaște conduita creștină care transcende izolarea personalității individuale, recunoaște comunitatea creștină sau ecumenică, comuniunea fraternă a persoanelor, dar respinge colectivul social impersonal și tot ceea ce nu este la scară umană. Nu trebuie să nege realitatea luptei de clasă și semnificația acesteia pentru rezolvarea problemei muncitorilor; dar se opune cu fermitate oricărei încercări de a oprima și sufoca omul prin lupta de clasă, de oriunde ar veni aceasta.

În chestiunea socială, omul este primordial. Chestiunea socială trebuie rezolvată avându-l în minte pe om. Fiecare clasă este temporară și trecătoare, așa cum toate bunurile economice sunt efemere și trecătoare. Dar omul este etern, iar sufletul său este nemuritor: numai el subzistă în fața lui Dumnezeu. Importanța luptei de clasă în rezolvarea problemei sociale care ne chinuie timpul nu poate fi complet negată. Însă chestiunea socială nu poate fi niciodată rezolvată doar prin lupta de clasă, așa cum susține marxismul; și nici soluția nu poate fi găsită vreodată într-un sens exclusiv economic și material, deoarece nu este doar o problemă de acest fel. Chestiunea socială este în același timp o chestiune spirituală, religioasă și morală; este, de asemenea, o chestiune culturală, pedagogică și tehnică; este o chestiune care privește reînnoirea spirituală și educarea maselor. Fără această analiză aprofundată a chestiunii sociale, fiecare reformă și fiecare revoluție în domeniul social riscă să sfârșească într-un carnaval și un camuflaj gol: ar fi ca și cum ai face burdufuri noi și frumoase, în timp ce vinul este încă același ca înainte și s-a acrit. Chestiunea socială include și problema nașterii de noi suflete umane, care nu pot fi făurite mecanic. Este zadarnic să încerci să creezi un regat al muncii dacă nu ți-ai schimbat atitudinea spirituală și morală față de muncă. Chestiunea socială a timpului nostru are, într-adevăr, un aspect tehnic, economic și juridic, dar este în esență o problemă istoriosofică cu o componentă escatologică; este un fel de judecată universală asupra civilizației și a lumii vechi.

Și pentru Marx, chestiunea socială este în primul rând o problemă istoriozofică, adică problema apariției unei noi ere; doar că, din cauza materialismului său naiv, nu a putut exprima în mod adecvat acest lucru. Cel care a înțeles cel mai bine caracterul istoriozofic al socialismului, legându-l de escatologie, a fost ideologul socialismului religios din Germania, mă refer la Tillich. În acest sens, el folosește cuvântul *Kairós,* care exprimă consumarea timpului și irupția eternității în timp.

[4] Vezi antologia Keirós . *7 ur Geisteslage und Geistesu-erdung. Herausgegeben von Paul Tillich.* Nda

Capitolul patru

Libertate reală și libertate formală. Omul, cetățeanul, producătorul. Libertate și violență.

Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului s-a dovedit, în realitate, foarte indiferentă la umanitate. Imaginea cetățeanului a ascuns-o pe cea a omului; mai mult, cetățeanul era înțeles pur și simplu ca o creatură politică, iar drepturile sale erau considerate pur și simplu drepturi formale. Prin urmare, Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului putea marca cu ușurință tranziția către un fel de protecție a intereselor claselor burgheze și a ordinii capitaliste. Mai mult, în viziunea liberal-burgheză asupra lumii, drepturile erau separate de îndatoriri și erau văzute ca expresia intereselor și revendicărilor; cu toate acestea, legea nu poate fi separată de datorie, ci, dimpotrivă, presupune întotdeauna datoria și este într-adevăr, într-un anumit sens, ea însăși o datorie. O concepție a legii care nu presupune datoria este prin însăși natura sa burgheză, iar în spatele ei se află lăcomia de clasă.

Pentru conștiința creștină, declarația drepturilor capătă un sens substanțial diferit față de ideologia liberal-burgheză și burghezo-democratică. Din perspectiva creștină, nu cetățeanul se bucură de drepturi absolute, ci omul ca ființă spirituală și spirit liber, care nu poate fi redus la un instrument. În același timp, drepturile omului sunt inextricabil legate de îndatoririle umane. Libertatea umană în sine nu este o exigență, ci o datorie, ceea ce implică faptul că i se poate cere mai mult decât își cere el însuși. Omul trebuie să fie liber: asta cere și așteaptă Dumnezeu de la el. Omul trebuie să își asume povara libertății, ca unul care a ieșit din minoritate. Centrul de greutate se mută aici de la cetățean la om.

Noțiunea de cetățean este secundară și subordonată și aparține societății politice, în spatele căreia nu este atât de ușor să descoperim realitatea pe care o ascunde. Noțiunea de om , pe de altă parte, aparține planului spiritual. Omul este în primul rând o ființă spirituală, nu una politică și,

prin urmare, drepturile sale absolute și inalienabile sunt înrădăcinate în lumea spiritului, nu în lumea civilă și politică, care, pe de altă parte, este schimbătoare, instabilă și trecătoare. Cu toate acestea, declarația de drepturi nu se poate limita la enunțarea drepturilor omului ca ființă spirituală, ci trebuie să aprofundeze și sferele inferioare și subordonate ale ființei. Astfel, realitatea vieții economice înlocuiește realitatea vieții spirituale.

În această sferă, declarația drepturilor devine cea a drepturilor producătorului și lucrătorului, a căror noțiune aparține societății economice mai degrabă decât societății politice. Aceasta este sfera incontestabilă a realităților grave și austere de care depinde însăși viața omului pe planul lucrurilor pământești. Drepturile spirituale ale omului sunt urmate de drepturile economice ale producătorului. Mai întâi Saint- Simon, apoi, sub o altă înfățișare, Proudhon a propus înlocuirea drepturilor omului cu cele ale producătorului. Acesta este rodul unui mod de a concepe societatea în primul rând ca o societate a muncii. Într-adevăr, producătorul este o ființă mai reală decât cetățeanul. Și astfel intrăm în sfera reală a muncii: munca, desigur, considerată în toate gradele sale ierarhice (ceva ce socialiștii nu admit întotdeauna).

Însă proclamarea drepturilor economice ale producătorului, dacă este separată de cea a drepturilor spirituale ale omului, duce ființele umane la sclavie, la înrobirea lor față de lumea materială, precum și la o coborâre calitativă a nivelului cultural. Din punct de vedere axiologic, trebuie stabilită următoarea ierarhie de grade și valori: în primul rând aparține sferei spirituale, în al doilea rând vine factorul economic, în al treilea rând vine politica ca instrument legat de aceasta din urmă. Numai supunerea conștientă a politicii față de economie, odată recunoscută preeminența principiului spiritual, va împiedica politica să degenereze într-o simplă ficțiune menită să voaleze și să mascheze jocul intereselor economice. Societatea trebuie concepută axiologic ca o entitate economico-spirituală capabilă de muncă creativă și cu un *minim indispensabil* de politică. Vampirismul unei politici ca scop în sine epuizează societățile umane și creează astfel domnia fictivă a unei politici care nu este în slujba vieții și a intereselor vitale, ci dimpotrivă își supune viața. Un adevărat ascetism este, așadar, necesar în politică, astfel încât sferele reale ale vieții spirituale și economice să fie puse în evidență.

Aceasta definește și atitudinea noastră față de clase. Este nejustificat să ne încredem în efectele sociale ale egalității civile și politice, așa cum a fost stabilită în democrațiile burgheze după abolirea castelor. Există o prăpastie gigantică aici între formal și real. Diferențele economice de clasă care

pătrund în viața de zi cu zi în ansamblu sunt enorme, în ciuda egalității democratice din vremea noastră. Acest lucru demonstrează doar cât de mult mai reală și fundamentală este economia decât politica.
Declarația drepturilor în societățile democratice nu a fost dezvoltată până la punctul de a proclama drepturi economice reale. Dreptul la proprietate este recunoscut și garantat; dar este dreptul la proprietate al celor bogați, nu dreptul la proprietate - sau dreptul la proprietate - al săracilor sau al muncitorilor obișnuiți . Societatea, pe de altă parte, nu recunoaște cel mai real dintre drepturi: dreptul la viață; căci nu se poate vorbi în mod rezonabil despre un drept la viață dacă nu există dreptul la muncă și dacă în societățile bogate este posibil să se observe un fenomen atât de aberant precum șomajul. Aceeași libertate formală este recunoscută tuturor cetățenilor, dar această libertate, în viața economică, se traduce prin faptul că există oameni care își fac griji pentru ziua de mâine. Libertatea formală în viața economică nu poate împiedica unii oameni să sufere de foame și sărăcie, chiar și atunci când există o bogăție imensă. Disproporția dintre libertatea reală și libertatea formală depinde de faptul că, în lumea economică, libertatea nu este definită formal, ci material, prin mijloacele și instrumentele de producție . Apărarea patetică și retorică a libertății, pe care ideologiile burgheze o invocă adesea pentru a stigmatiza socialismul , demonstrează doar cât de ușor este să abuzezi de acel cuvânt nobil „libertate” și cât de variate sunt interpretările care i se pot da.
Îmi amintesc faimoasa anecdotă a birjarului liber (atribuită, dacă nu mă înșel, lui Louis Blanc). Un om bogat trece întâmplător pe lângă o trăsură și îl întreabă pe vizitiu: „Ești liber, birjarule?” „Liber, da”, răspunde prompt birjarul. „Trăiască libertatea”, exclamă trecătorul ; se duce departe. Această interpretare a cuvântului „libertate” este, de asemenea, posibilă ; și, într-adevăr, aceasta este cea care predomină în societatea capitalistă. Și tocmai această interpretare trebuie contrastată cu conceptul real de libertate în viața socială.
Libertatea în viața socială trebuie să ofere fiecăruia oportunitatea reală nu numai de a-și satisface propriile nevoi, ci și de a-și exprima energia creativă - pe scurt, de a-și îndeplini vocația. Libertatea, înțeleasă corect, necesită o organizare a societății care să asigure fiecărui om posibilitatea materială de muncă și creație. Aceasta presupune nu numai abolirea straturilor sociale, ci și dispariția claselor, care trebuie înlocuite de profesii. O societate fondată pe organizarea muncii și a creației în diferitele sale niveluri ierarhice, adică fondată pe viața reală, presupune inevitabil sectoare și corporații de un nou tip ca celule fundamentale ale societății. Dar munca în sine trebuie înțeleasă cu totul diferit față de - înțelegerea marxismului și

a socialismului materialist, pentru care există doar cantitatea de muncă în detrimentul calității acesteia.
Egalitarismul mecanic este complet străin creștinismului ; este antitetic structurii celei mai intime a ființei și chiar vizează distrugerea ei. Abolirea stărilor și claselor nu înseamnă deloc stabilirea unei uniformități artificiale astfel obținute, o nivelare la cel mai scăzut grad, adică negarea oricărei ierarhii a calităților. Dimpotrivă , implică afirmarea unei ierarhii autentice a calităților, o ierarhie umană reală opusă celei ierarhice, convenționale și simbolice care pare a fi legată de situația socială - alcătuită din stări și clase - a oamenilor.
Numai atunci va fi posibil să evaluăm omul pe baza a ceea ce este, și nu pe baza a ceea ce are: o evaluare cu adevărat ontologică, adică. Pentru a aprecia frumusețea formei corporale a omului, este necesar să-l dezbrăcăm. Doar o societate a profesiilor muncitoare și a vocațiilor creative, care a transcendat clasele și ordinele sociale, va deveni o societate reală, liberă, prin urmare, de ficțiuni și imposturi. Conștiința creștină cere această manifestare a realității și emancipare de ficțiuni, înșelăciuni și bibelouri. În același timp, trebuie să fie o societate în care setea păcătoasă de putere, din care izvorăsc vampirismul, fanteziile și extorcările politicii, să fie redusă la minimum . Aceasta nu înseamnă că în această nouă societate, invocată cu chin de omul contemporan, orice formă de aristocrație, fiecare ierarhie a calităților, va dispărea. Dar aristocrația descendenței, clasei și bogăției va trebui să fie înlocuită de aristocrația calităților muncii și creativității, de aristocrația talentului și vocației - adică de o aristocrație cu adevărat umană. Într-o astfel de societate, libertatea se va combina cu iubirea.
Antagonismul de clasă și lupta de clasă au otrăvit sufletele omenești cu teribilele otrăvuri ale invidiei, urii și dușmăniei. Atât sufletele proletariatului, cât și ale burgheziei au fost otrăvite și cedează în fața lor . Acest fapt în sine, atât psihologic, cât și etic, stimulează conștiința creștină să pronunțe o judecată condamnatoare asupra societății de clase și a însăși existenței sale. S-ar putea obiecta, într-adevăr, că ura, dușmănia și invidia sunt ineradicabile până când moștenirea păcatului nu va fi învinsă și că acest lucru va fi întotdeauna cazul în orice societate. Acest lucru este, fără îndoială, adevărat și nu putem concepe în lumea noastră păcătoasă existența unei societăți complet lipsite de aceste pasiuni ale umanității păcătoase. Dar acest adevăr nu exclude deloc posibilitatea, și aș spune chiar obligația, de a ne întreba în ce ordine socială sunt create condițiile cele mai favorabile și mai puțin dăunătoare pentru sufletul uman.
Antagonismul și ura de clasă au atins asemenea proporții în societățile contemporane încât uneori orice speranță pentru o transformare pașnică a

societății pare pierdută. Ai putea spune că e prea târziu , că termenul limită a expirat iremediabil. Ideea de colaborare pașnică și solidaritate durabilă între clase are tot aerul unei pure utopii. Prea multă dinamită s-a acumulat în societatea contemporană; toată integritatea s-a pierdut, unitatea eșuează. Nu totul se adeverește conform previziunilor lui Marx, iar acesta este departe de a fi prevăzut totul; dar ostilitatea ireconciliabilă a clasei pare să-i confirme așteptările.

Dacă noi, cei care ne numim creștini, suntem diferiți de Marx în evaluările noastre, cu siguranță nu este pentru că suntem dispuși să ne alăturăm claselor burgheze și capitalismului în lupta de clasă. Deloc: orice psihologie de clasă - aristocratică, burgheză sau proletară - care doar sufocă spiritualitatea interioară a omului și paralizează conștiința creștină este inacceptabilă pentru creștini și trebuie condamnată de aceștia din punct de vedere etic . După cum s-a spus deja, psihologia de clasă și conștiința de clasă sunt rodul păcatului și al expresiei sale.

În lupta sa împotriva burgheziei, proletariatul are, din punct de vedere social, dreptate; dar mentalitatea proletară, fondată așa cum este pe resentiment și ură față de burghezie , precum și pe invidia față de straturile sociale educate, nu este o psihologie mesianică menită să elibereze - umanitatea, ci mai degrabă psihologia clasică a nefericirii și umilinței care tânjește după compensații. Spencer a spus odată că este imposibil să derivi o conduită de aur din instincte de plumb. Acesta este un adevăr fundamental și irefutabil. „Un proletar", în sensul marxist al termenului, este invariabil cineva consumat de ură, invidie și spiritul răzbunării și întotdeauna gata să recurgă la violență. Exact așa vor să vadă lucrurile comuniștii, care predică neobosit o astfel de structură spirituală și o creează folosind demagogia . Dar cum se poate aștepta nașterea unei - societăți noi și mai bune și stabilirea unor relații noi, mai bune și mai umane între oameni din astfel de instincte de plumb, dintr-o astfel de structură psihică ignobilă?

Dacă este înțeles în acest sens, „proletarul" nu poate fi identificat cu muncitorul; acesta din urmă poate fi, de fapt, înzestrat cu o structură spirituală complet diferită și cu instincte foarte diferite, poate fi creștin și poate aspira la o ordine socială mai dreaptă și mai umană. Ura omului față de om și față de o întreagă clasă, care este încă compusă din ființe umane, este păcătoasă și, prin urmare, pedepsibilă; dar nu trebuie uitat că o astfel de ură, la nivel psihologic, izvorăște în mod natural din aroganța și disprețul pe care clasele conducătoare, nobilimea și burghezia, le-au arătat întotdeauna față de oamenii muncitori umili. A venit ceasul socotelilor pentru iobăgia și sclavia feudală. Vechiul păcat naște unul nou, iar cel care

a adoptat primul o astfel de atitudine reprobabilă față de ceilalți oameni este cel mai vinovat .
În epoca noastră, invidia, impregnată de ură, a devenit un flagel social; se manifestă nu doar față de bogăție, ci și față de cultură, educație și cunoaștere . Și nu este aceasta o stare păcătoasă? Dar o societate în care invidia a devenit un flagel social este inevitabil sortită eșecului.
Nu doar conștiința proletară și socialistă, ci și o conștiință morală mai elevată în general, nu mai tolerează formele de inegalitate economică și socială pe care conștiința morală le tolera odinioară. Astăzi, chiar și cei privilegiați, posesorii unor bogății mult prea evidente (mai ales în comparație cu sărăcia și indigența pe care le văd în jurul lor), experimentează un sentiment acut de neliniște și neîncredere în stabilitatea și legitimitatea unui mod de viață care i-a înzestrat cu bogăție și privilegii. Sentimentul și conștiința de sine a claselor privilegiate se schimbă mai mult după modelul lui Tolstoi decât după planul marxist. Ele așteaptă, deși într-un mod incontestabil foarte confuz, soluția la problema socială.
Dar există, în paralel, și o autoafirmare burgheză spasmodică, care totuși predomină în politica mondială. Cu toate acestea, schimbarea care a avut loc în sentimente și conștiință are o semnificație simptomatică și atestă criza societății contemporane. Ideologia și moralitatea burgheză nu mai pot fi trăite cu *patosul* trecutului și intră într-o perioadă de decadență . Ele au încetat să inspire tineretul. Adulții, la rândul lor, își apără interesele cu o anumită jenă sau cinism deschis, având încredere în instinctele lor, dar și-au pierdut orice încredere în propriul adevăr. Aceasta înseamnă că un anumit tip de societate și un anumit tip de civilizație sunt pe moarte și că a început o eră revoluționară, una care este poate destinată să dureze mult

Chestiunea socială, care cere depășirea capitalismului, nu se limitează cu siguranță la îmbunătățirea condiției economice a maselor, ci constă în primul rând într-o problemă psihologică și morală . Socialismul poate chiar să înrăutățească situația economică , dar, dacă nu este materialist, poate că va îmbunătăți atmosfera morală și va face relațiile dintre oameni mai umane și mai fraterne atunci când aceștia au nevoie.
Psihologia și conștiința burgheză, la fel ca psihologia și conștiința proletară, au înflorit pe un teren din păcate fertil: acela al înstrăinării de creștinism și al decăderii spiritualității creștine . O astfel de psihologie și conștiință nu pot fi acceptate de creștinism, orice ar crede toți acei creștini (citește: pseudo-creștini) care s-au adaptat de bunăvoie erei burgheze. Perioada acumulării primitive de capital din Anglia nu poate să nu stârnească groază în oricine nu și-a pierdut conștiința creștină. Dar

proletarul care aspiră să devină el însuși burghez și stăpân al pământului este, de asemenea, burghez în spirit, deși sub o nouă înfățișare. Trebuie să-i observăm cu atenție formele și să-l dezbrăcăm de capcanele sale și atunci vom vedea că nu este omul nou profetizat , ci mai degrabă vechiul Adam devenit sclav al lui însuși. Frumusețea spirituală, la fel ca frumusețea fizică, este doar pentru câțiva. Cât despre ateismul comunist al „proletariatului ", acesta este în sine o ideologie pur burgheză , o moștenire a Iluminismului burghez.

Creștinismul nu tolerează nici îngustitudinea minții, nici ura, nici animozitatea de clasă; cu atât mai puțin tolerează negarea omului, făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, în reprezentanții claselor opuse: proletariatul de către burghezie sau burghezia de către proletariat . Se poate respinge categoric spiritul burghez și, odată cu el, ideologia burgheză, se poate lupta împotriva ordinii sociale burgheze; dar nu este permis să-l urăști pe burghez , care este totuși o ființă umană înzestrată cu diverse calități și nu doar un burghez *tout court.* Există o lege psihologică prin care cel care urăște este infectat de defectele obiectului urii sale. Dintr-o perspectivă creștină, ar fi ipocrit să respingem categoric orice formă de luptă de clasă, întorcându-ne de ea cu dezgust, ca și cum ar fi impură. Muncitorii , umiliți și exploatați în societatea capitalistă, privați de libertate reală chiar în momentul în care li se acordă o libertate formală iluzorie, trebuie să lupte pentru a-și îmbunătăți poziția socială; iar acest lucru constituie nu doar interesul lor subiectiv, ci și un adevăr obiectiv. Muncitorul luptă nu numai pentru sine, ci pentru întreaga clasă muncitoare, în căutarea unui ideal de dreptate umană universală. Aceasta este o luptă de clasă împotriva imperiului capitalului.

Liberalismul burghez ar dori să izoleze muncitorul, înzestrendu-l cu drepturile formale ale atomului, care sunt identice cu orice alt atom. Dar muncitorul izolat este neajutorat și nu își poate îmbunătăți nici propria condiție, nici situația clasei sale. Doar sindicatul organizat al muncitorilor constituie o forță; numai dacă sunt uniți în asociații profesionale și sindicate muncitorești pot influența viața societății și își pot spori greutatea socială. *Sindicatele engleze* reprezintă deja o mare forță, capabilă să determine și viața politică a țării. Dreptul muncitorilor de a se asocia în sindicate este acum, în principiu, general recunoscut și implică, de asemenea, până la un anumit punct, o limitare a individualității.

icismul și atomismul care prosperă în societățile capitaliste. Dar cea mai inocentă dintre aceste sindicate profesionale constituie deja, se pare, o formă de luptă îndreptată împotriva capitaliștilor.

Vaticanul recunoaște oficial sindicatele profesionale ale muncitoarelor și încurajează formarea asociațiilor catolice de muncitori, dar neagă lupta de clasă și o condamnă.[VII VIII M se] pare o contradicție evidentă, întrucât lupta de clasă nu implică neapărat violență și revoluții sângeroase, ci are și manifestări mai pașnice. A le refuza lucrătorilor dreptul la grevă prin referire la principiile absolute ale moralității creștine miroase a minciună și nedreptate și echivalează cu un refuz și o incapacitate de a vedea - abuzurile reale, acoperite de lege și legalitate, care sunt adesea - incomparabil mai grave decât violența grevelor.

O viață socioeconomică normală a societății nu se poate forma decât pe principiul cooperării și este, dimpotrivă, de neconceput ca o coliziune și interacțiune a unor grupuri izolate. Capitalismul însuși a încetat de mult să mai fie individualism și a devenit o formă de colectivism . Enormele *trusturi* nu au nimic în comun cu o economie individualistă. Însă ideologia burgheză și capitalistă ar dori ca muncitorii să fie atomi izolați și, prin urmare, reduși la impotență, adică lipsiți de posibilitatea de a se angaja în lupta de clasă; vede în aceasta realizarea libertății personale și, prin urmare, se resemnează cu reticență să facă orice concesii mișcării sociale, care garantează interesele muncitorilor.

Adevărata forță capabilă să limiteze puterea capitalului și să regenereze structura societății burgheze nu trebuie, prin urmare, căutată în lupta parlamentară dusă...

[VII]Vezi în acest sens ultima enciclică papală: *Qim. 'ragessmo anno,* care tratează tocmai chestiunea socială. (Notă a editorului: Această enciclică , publicată de Pius al XI-lea la 1 mai 1931, are ca temă sfințirea muncii.)

nu de partidele socialiste, ci de sindicatele muncitorești. Doar un socialism de tip sindical este cu adevărat real. Iar societatea se îndreaptă spre dezvoltarea unui nou tip de regim sindical. Însă Marx, care a trăit într-o epocă complet diferită și, prin urmare, nu a putut prevedea stadiul de dezvoltare pe care capitalismul, pe de o parte, și mișcarea muncitorească, pe de altă parte, l-ar atinge în vremea noastră, nu și-a pus nicio speranță în sindicalism. De Man, la rândul său, contrastează pe bună dreptate marxismul cu sindicalismul.

Comunismul rusesc nu are nimic în comun cu sindicalismul , iar în regimul sovietic nu există nicio urmă de luptă a clasei muncitoare: muncitorii sunt complet neputincioși împotriva statului. Comunismul este o formă de capitalism de stat. El permite doar asociații profesionale , care sunt o emanație directă a statului. Societatea, în ansamblu, este absorbită de sus în jos de către stat . Și, prin urmare, statul poate deveni un opresor și un exploatator, poate crea noi forme de muncă servilă și poate transforma muncitorii în sclavi. Societatea înghite întregul individual și este, la rândul său, înghițită în întregime de către stat. Prin urmare, acest lucru are ca rezultat un sistem de tiranie.

De-a lungul istoriei, individul a fost oprimat uneori de societate, alteori de stat. Lorenz von Stein, unul dintre primii care au stabilit o distincție clară între societate și stat și care au descoperit lupta de clasă în cadrul societății , consideră că societatea tinde în mod natural să instaureze inegalitatea, că sistemul de caste reprezintă victoria societății asupra statului și că în - așezările umane antice tocmai societatea, nu statul, a oprimat individul. [IX]Prin urmare, el a vrut să vadă statul ca apărarea muncii și a lucrătorilor: statul, în opinia sa, se află deasupra claselor. Dar nu merge până la a identifica societatea cu statul, așa cum este cazul în comunism.

Pentru conștiința comunistă, centrul suprem, custodele conștiinței și rațiunii, este colectivul social, care depășește nu doar individul, ci și societatea în ansamblu. Prin urmare, ceea ce contează cel mai mult pentru ea nu sunt cu siguranță interesele și nevoile muncitorilor, ci mai degrabă puterea și dezvoltarea colectivului ca o glorificare a statului comunist. Acest lucru este inerent patosului *forței* care pătrunde în marxism .

Acest fenomen trebuie contracarat prin lupta pentru dreptul la o existență

[IX]Vezi Lorenz von Stein, *Getchichte der ¡oziale» Beuiegnog în Frankreicb* (vol. 3). Nda demnă, dreptul la muncă și la proprietatea dobândită prin muncă al fiecărei ființe umane harnice și, în final, drepturile nu numai ale

producătorului, ci și ale consumatorului. Consecințele raționalizării industriei, care s-au manifestat cu o forță deosebită în America, demonstrează că problema socială constă astăzi în primul rând în problema distribuției și consumului și că problema producției este, în această privință, mai puțin urgentă. Problema socială este, fără îndoială, în același timp, o problemă a tehnologiei; și tocmai progresul tehnologic amețitor (pe care Marx nu l-a prevăzut) face ca teoria marxistă a luptei de clasă să pară iremediabil demodată. Dar tehnologia, care duce de obicei la raționalizare, este incapabilă să rezolve problema socială, oricare ar fi ea. Cea mai importantă problemă dintre toate rămâne în afara acesteia: cea a relațiilor dintre om și om. Succesele tehnologiei nu fac decât să exacerbeze într-o măsură extremă latura spirituală și etică a problemei sociale.

Ar fi o ipocrizie odioasă și o falsitate să afirmăm că îmbunătățirile sociale pot apărea doar ca urmare a îmbunătățirii morale a oamenilor și să ne criticăm violenta și încălcarea libertății în legătură cu fiecare schimbare a ordinii sociale. Există o realitate socială, care are propria sa ordine unică și care necesită participarea noastră activă, însoțită de acțiuni cu semnificație socială. Acum trebuie să luăm partea uneia sau alteia; nu mai este posibil să rămânem inerți și neutri. Avem datoria de a-i hrăni pe cei flămânzi, nu numai individual, ci și social. Și, răzvrătindu-ne împotriva violenței asociate cu transformările sociale, ne alăturăm violenței asociate cu menținerea ordinii existente. Problema libertății și a violenței este extrem de complexă. Violența se poate ascunde în spatele unei aparente libertăți și, invers, ceea ce pare a fi violență poate fi eliberare.

Regimul capitalist constituie, de asemenea, o formă de coerciție deghizată și ascunsă și, prin urmare, este o greșeală , conștientă sau inconștientă, să credem că susținătorii săi, apărând *status quo-ul,* nu comit violență și că doar cei care luptă împotriva acestui regim o suportă. În societatea capitalistă, care devine din ce în ce mai mult un simplu artificiu separat de realitate, proprietatea este violență și dezmoștenirea oamenilor; și, prin urmare, afirmația că limitarea proprietății de către societate sau stat și apărarea proprietății, care este rodul muncii, constituie un abuz, în timp ce conservarea ei nu ar fi violență, este inadmisibilă. Este esențial să luptăm pentru reforma societății (dar de fiecare dată când cineva își propune să lupte pentru protecția socială a muncii femeilor și copiilor, sau pentru o reducere a zilei de lucru , sau pentru un sistem fiscal care apasă asupra capitalului și este inspirat de o mai mare echitate, reprezentanții claselor conducătoare își vor ridica capetele și se vor plânge de o presupusă afectare a libertății obținute prin violență).

Principala acuzație adusă socialismului astăzi este cea de încălcare a libertății personale și de exercitare a violenței. Prin urmare, este esențial să

se încerce o aprofundare a problemei corelației dintre libertate și violență, mai ales că aceasta se pretează adesea la judecăți confuze și eronate . Apărarea libertății, care este incontestabil cea mai înaltă dintre toate valorile , poate fi ușor transformată într-un principiu...

... mișcare conservatoare care vizează susținerea violenței preexistente cu care s-a obișnuit. Libertatea poate fi, de asemenea, înțeleasă și apărată într-un mod care face imposibilă orice evoluție și orice schimbare. Într-adevăr, orice mișcare sau schimbare ar fi interpretată ca violență. Omul care se bucură de o situație privilegiată din punct de vedere material este înclinat să considere orice act care vizează modificarea regulilor și îmbunătățirea ordinii sociale ca o încălcare a libertății și ca o acțiune arbitrară ; reducerea veniturilor sale poate fi interpretată de el ca violență. În vremuri de revoluție, nu numai faptul de a închide oamenii în închisoare, de a le lua libertatea de exprimare sau de a-i împușca, ci și faptul de a-i deposeda de un privilegiu juridic și economic sau altul, pare a fi violență. Omul care a fost dezmoștenit material și umilit, pe de altă parte, va primi cu bucurie și va considera drept libertate fiecare mișcare și fiecare schimbare care vizează reorganizarea societății; și , invers, menținerea regimului care l-a făcut nefericit și l-a lăsat fără mijloacele materiale de subzistență i se va părea violență. Aici rezidă diferența în evaluarea regimului sovietic de către cei care anterior aparțineau claselor dominante și de către cei care, în schimb, aparțineau claselor oprimate. În cele din urmă, trebuie spus că este ușor să interpretăm schimbarea ca violență, în timp ce menținerea - unei situații neschimbate este adesea considerată libertate.

Fiecare mișcare constituie deja, într-un anumit sens, o violență exercitată asupra lumii materiale. Când mă ridic și merg într-o altă cameră pentru a vorbi cu cineva, efectuez astfel o serie de transformări coercitive în lumea înconjurătoare: dau jos un scaun, forțez ușa să se deschidă, îl oblig pe oricine se află în camera alăturată să se întoarcă spre mine și să asculte ceea ce urmează să spun . Atâta timp cât rămâneam așezat la locul meu, lumea înconjurătoare era, ca să spunem așa, într-o stare de libertate și nu suferea nicio violență. Libertatea este uneori înțeleasă ca „echivalență”

O alternativă validă la clasicul „lasă-mă în pace!”. Din exemplul simplu de mai sus, putem judeca cât de complexă este problema libertății și a constrângerii în realitatea socială și cu atât mai mult în cea caracterizată de aspecte materiale. Chiar și sclavia prelungită, cu care cineva s-a obișnuit ca o condiție necesară și deloc extraordinară , poate fi considerată o formă de libertate. Și este nevoie de o transformare a conștiinței pentru a experimenta sclavia ca o privare intolerabilă de libertate.

În societatea capitalistă, totul apare mult mai ascuns și, prin urmare, percepția libertății și a violenței poate fi complet distorsionată. Oamenii etichetează adesea orice le încalcă obiceiurile drept violență . Doar în cazuri flagrante (de exemplu, când cineva este împușcat, închis din cauza convingerilor sale sau privat de libertatea de mișcare) califică drept violență ceea ce, de fapt și fără umbră de îndoială, este așa. Dar, în ochii lor, chiar și adoptarea de către societate și stat a unei măsuri juste care le ia o parte din surplusul de bunuri materiale este violență. Pentru ei, este violență dacă, din cauza unei schimbări a circumstanțelor, se găsesc obligați să muncească. Totuși, astfel de acte de violență pot fi pe deplin juste și pot contribui la eliberarea celor care au purtat în viață o povară dincolo de puterile lor. Atunci când omul este lipsit de drepturile economice fundamentale și, lipsit de mijloacele de producție, este obligat să-și vândă munca ca marfă în orice condiții, acest lucru în sine constituie violență, iar regimul care permite această stare de fapt este un regim fondat pe violență. Dacă muncitorul este supus unui tratament degradant , dacă este obligat să muncească peste puterile sale, sub sancțiunea de a fi privat de muncă (și, prin urmare, redus la inaniție) și dacă, în ciuda acestui fapt, munca sa este clasificată drept gratuită, în sensul că este liber să o abandoneze în orice moment, atunci ... acest fapt constituie o violență teribilă adusă omului, a cărui așa-zisă libertate este pur fantomă.

Dacă omului i se acordă deplină libertate de a-și mărturisi convingerile și credințele, oricare ar fi acestea, dar, pe de altă parte, viața sa materială depinde de oameni care cer și impun anumite opinii și credințe , aceasta este violență și privare de libertate din partea celor care ridică spectrul foametei.

Opinia publică predominantă exercită uneori o violență teribilă asupra conștiinței individuale și se poate transforma într-o formă de persecuție autentică a uneia sau alteia credințe. Creștinii sunt supuși unor astfel de persecuții din partea „liberilor cugetători” în societatea actuală. Atunci când se examinează problema libertății și a violenței dintr-o perspectivă creștină, în contextul schimbării sociale și al operei de reformă socială, este

necesară o reflecție profUndă : situația este într-adevăr atât de complexă încât necesită o capacitate de discernământ neobișnuită. Conștiința creștină nu poate în niciun fel să aprobe sau să sancționeze acele forme de violență și coerciție atât de îndrăgite de comuniștii ruși, care recurg cu ușurință la crimă, teroare fără discernământ, privarea de libertăți umane fundamentale și suprimarea libertății de conștiință și de gândire ca mijloace de a construi o societate nouă. Anumite forme de - coerciție socială, însă, fără de care nici libertatea reală, nici sprijinul material pentru cei defavorizați nu ar fi posibile, pot și trebuie să fie aprobate de conștiința creștină, care este responsabilă să le considere un serviciu adus altora. Adevărata libertate în viața materială presupune securitatea economică a vieții fiecărui individ și implică, de asemenea, o ordine socială în care nu este permis să se ceară nimănui care trudește să- și întrețină nevoile o muncă zdrobitoare sau orice altceva care îl degradează și este respingător conștiinței sale .
De aceea, lupta nu poate fi negată în mod absolut.

de clasă. Problema, dacă există ceva, constă în întregime în spiritualizarea sa , în subordonarea luptei unui principiu spiritual suprem, în depășirea în cele din urmă a vehemenței sale inexorabile și a animozității sale păcătoase.

■ al cincilea piroius

•aristocrat, burghez, muncitor

Întrucât clasele sociale pot fi determinate, conform lui Marx, exclusiv în raport cu economia și producția, nu este surprinzător faptul că diferitele tipuri de psihologie de clasă sunt aproape în întregime ignorate sau definite de același autor. În loc să specifice, Marx are grijă să emită judecăți peremptorii. Psihologia marxistă este, de regulă , cea mai grosolană imaginabilă. Totuși, caracteristicile psihologice ale diferitelor tipuri de aristocrați, burghezi și muncitori sunt, fără îndoială, interesante, dacă este adevărat că acești indivizi nu numai că întruchipează diferite tipuri de - psihologie socială, ci compun de fapt rase spirituale diferite. Dacă nu ar fi fost atât de obsedat de ideea că economia este cauza determinantă a tot, Marx și-ar fi dat seama că există o diferență incomparabil mai mare între aristocrat și burghez decât între burghez și muncitor. Aristocratul și burghezul, de fapt, aparțin unor rase diferite, în timp ce burghezul și muncitorul descind din aceeași linie, astfel încât conflictul lor nu este nimic mai mult decât o ceartă familială. Tipurile aristocrat și muncitor reprezintă valori independente , în timp ce același lucru nu se poate spune, așa cum vom vedea, despre tipul burghez, care este - contrar unei opinii comune - un tip derivat. Tipul aristocrat nu este deloc determinat de momentul economic; într-adevăr, factorul economic apare, în acest caz, complet secundar. Aristocrația poate fi extrem de bogată (și într-adevăr a fost așa în trecut). Dar însăși geneza bogăției sale nu este legată de întreprindere și inițiativă economică, deoarece este un patrimoniu dobândit prin sabie și ulterior devenit ereditar. Aristocrația este lipsită de toate virtuțile specific economice , care sunt în esență burgheze.

Aristocrația constă în primul rând în noblețea descendenței, în dezvoltarea,

ca să spunem așa, a unei rase și transmiterea „sângelui albastru”. Statutul aristocratului nu depinde de economie, ci este legat mai presus de toate de naștere, de strămoși și meritele lor, de ereditate. După cum s-a spus deja, principiul biologic și antropologic joacă un rol primordial în aceasta. Aristocratul se poate ruina complet și, în decursul câtorva generații , linia sa genealogică poate degenera și își poate pierde rangul în societate, așa cum s-a întâmplat în Rusia anumitor familii de viță nobilă aparținând liniei lui Riurik. [10] [11]Acest fenomen, însă, este de importanță secundară, deoarece noblețea liniei genealogice persistă în ciuda posibilei pierderi a tuturor mijloacelor materiale.

Însă burghezul care își pierde toate bunurile materiale și se vede obligat să-și câștige pâinea cea de toate zilele cu toată umilința pierde totul iremediabil și nu mai are nicio idee care să-i poată defini poziția de clasă în societate. Aristocratul care și-a pierdut toate bunurile materiale, însă, păstrează totuși ceva: noblețea liniei sale de origine este înnăscută pentru totdeauna în el. Chiar dacă poartă o halat muncitoresc, aristocratul rămâne întotdeauna un aristocrat: mâinile sale, fața sa, manierele sale, tonul vocii sale îi trădează originile. Totul în el este modelat de-a lungul secolelor și transmis din generație în generație.

1 Privilegiile economice ale aristocrației nu au fost dobândite prin eforturi personale; cele ale burgheziei au fost

În trecutul îndepărtat, strămoșii săi s-au abandonat cel mai probabil jafurilor care au urmat războiului. În timp ce totul în trecut provenea dintr-o opresiune sângeroasă, în vremurile ulterioare aristocratul a fost mai puțin ca niciodată un prădător, fiind aproape incapabil să acumuleze bogății; mai degrabă, l-am caracteriza drept un risipitor. [11] Aristocratul este înclinat să prefere virtuțile strămoșilor săi și acordă puțină atenție abuzurilor și cruzimilor lor. Totul la aristocrat este rodul eredității, totul i-a fost transmis de la strămoși: calități fizice și spirituale nu mai puțin decât bogățiile. Totul s-a dezvoltat printr -un proces lung și lent, totul a avut timp să se așeze , precum vinul vechi. Și cu cât caracterul aristocratic este mai autentic , cu atât mai lung este cursul secolelor care i-a transmis calitățile aristocratului. Aristocrația a fost prima care a profitat de posibilitatea de a avea timp liber, fără de care nu ar fi putut să-și stabilească acel tip superior de cultură, acel

[10]Numele prințului semilegendar considerat fondatorul dinastiei Runkide. Rusă, dar de origine normandă, această dinastie a domnit în Rusia Kieveană și apoi în Moscova până la sfârșitul secolului al XIII-lea.

[11] Vezi, de Sombart, *DerBurgeoit.* Nda (Cartea citată de Werner Sombart este din 191J. Ndtl)

rafinament al manierelor pe care celelalte clase aveau să se străduiască mai târziu să-l imite. Rafinamentul aristocrației reprezintă o valoare civilizatoare de semnificație universală. Aristocrația a putut, prin urmare, să verse în *activități plăcute* din plin energia eliberată de ocupații. Aristocrația este ancestrală prin natura sa și în aceasta rezidă atât puterea, cât și slăbiciunea sa. În orice fel, aristocratul este opusul polar al burghezului: își amintește bine trecutul și trăiește după tradițiile maturizate de generațiile succesive. Burghezul, în schimb , își amintește prost sau, cel mult, își amintește doar trecutul recent, deoarece trăiește în prezent și nu este preocupat de trecut. Chiar și familiile burgheze de notabili se pot - lăuda, în schimb, cu o serie de generații din care descind și sunt mândre de ea, dar în acest caz ne confruntăm cu formarea unei anumite aristocrații în cadrul burgheziei. Cu toate acestea, burghezul rămâne, în primul rând, un *parvenu* și în aceasta rezidă puterea sa.

Faptul că tot ce posedă aristocratul îi este dat gratuit, adică bunurile sale sunt ereditare și nu rodul propriei munci și eforturi personale, dă naștere unei serii de trăsături spirituale și psihologice absolut originale. Resentimentul este străin aristocratului autentic . Insultă, invidie, mâini bătătorite. El poate să-și asume rolul jignitorului și, într-adevăr, nu este neobișnuit să se întâmple acest lucru, dar nu poate juca rolul celui jignit. Sentimentele de ofensă și invidie nu sunt sentimente aristocratice. Prin urmare, aristocratul consideră fiecare afront ca pe o ultraj la adresa onoarei sale și a strămoșilor săi și este imediat gata să apere onoarea jignită cu toți anii săi, să spele rana în sânge și, totuși, nu este dispus nici măcar o clipă să suporte ofensa. Valoarea tipului aristocratic este gratuită, nu este dobândită prin efort și, prin urmare, este similară frumuseții, care este acordată cu grație, fără niciun merit. Cel care este frumos prin legea eredității și prin naștere nu nutrește, tocmai din acest motiv, invidie față de nimeni.

Faptul că tipul aristocratic este determinat în primul rând de factori biologici și psihologici, mai degrabă decât de cei sociologici, este confirmat de faptul că bolșevicii i-au persecutat nu doar pe cei care se bucurau de un statut economic privilegiat, ci și pe cei de origine nobilă, pe cei care se lăudau cu strămoși cu soartă ghinionistă și erau de „sânge albastru”. Nobilimea de origine stârnea *resentimente,* chiar dacă exponenții săi, din punct de vedere al situației economice, deveniseră proletari. Aristocratul nu este un *homo oeconomicus;* în trecut el era mai presus de toate un om de arme.

Tipul aristocratic este un produs al opulenței, nu al lipsei. Este tipul aristocratic prin definiție: dăruiește altora din surplusul său și este

mărinimos și generos. El nu tinde să dobândească și să tezaurizeze, iar dobândirea de bogății și câștigarea prin muncă nu sunt potrivite aristocrației; pe scurt, nu sunt nici un drept ereditar, nici gratuit. Dacă aristocratul este înclinat spre lux și se lasă ghidat de criterii economice, aceasta arată că a devenit burghez. „Aristocratismul" presupune că cineva posedă deja totul de la început și nu că mai are nevoie de ceva: este un *a priori,* nu un *a posteriori.* Tipul aristocratic întruchipează trăsăturile nobile care au fost dezvoltate de cavalerismul în societățile europene ; din aceste trăsături cavalerești strălucește un element etern al personalității umane, un element care supraviețuiește chiar și după dispariția cavalerismului ca moment istoric.

Aristocrația, spre deosebire de burghezie, este o rasă în sine, un tip antropologic distinct. În principiu, ea afirmă inegalitatea, diferențiindu-se astfel de burghezie. Poți deveni burghez; dar nu te faci aristocrat, te nești aristocrat. Nou-îmbogățitul este un tip pe deplin în concordanță cu spiritul burghez, în timp ce aristocratul nou-născut care intră în aristocrație rămâne un tip suspect și fals, străduindu-se să șteargă orice urme ale trecutului său. Aristocrația necesită timp; nu se poate forma pe loc; necesită o lungă serie de secole și generații. Burghezia, pe de altă parte, poate fi realizată rapid; se poate forma în decursul unei singure generații. Aristocrația este o rasă de cuceritori și domni care se separă de restul societății și își afirmă o origine unică, proprie și, prin urmare, diferită de cea a tuturor celorlalți oameni: este o rasă căreia îi place să se înconjoare cu bariere și bastioni capabili să o apere de promiscuitatea cu masele. Aristocrația se teme mai presus de toate de o astfel de fuziune ; *patosul* distanței este înrădăcinat în ea. Din acest motiv, ea creează o rețea densă de convenții care îi învăluie viața. Aceasta are ca rezultat o distanțare de natură ; aceasta duce la o selecție calitativă inițială a formei . Aristocrația trăiește izolată, cufundată într-o lume proprie.

Alfred de Vigny a spus pe bună dreptate că aristocrația se întemeiază pe mândrie, iar democrația pe invidie. Mândria este, de fapt, păcatul originar al aristocrației: nu un păcat personal, ci unul ancestral și ereditar. A învinge mândria înseamnă a învinge păcatul aristocrației: al acelei - aristocrații care este atât de greu de convertit cu adevărat la credința creștină. Mândria naște dispreț față de alte clase, față de plebei și față de cei care nu descind dintr-o linie străveche . Izolarea aristocrației, legătura ei exclusivă cu trecutul, oroarea ei față de promiscuitate, deschiderea ei insuficientă față de procesele vitale care se desfășoară în lume , atașamentul ei față de forme pur convenționale, duc inevitabil la epuizare și degenerare.

Aceasta este soarta oricărei aristocrații în sensul social al cuvântului.

Slăbește ușor, se dedică căutării plăcerii și puțin din spiritual rămâne în compoziția sa: este prin urmare sortită eșecului. Este capabilă să domine și să-și protejeze prestigiul doar pentru scurt timp; dar nu se poate apăra la nesfârșit de presiunea forțelor vitale și elementare și nici nu poate evita contopirea cu alte clase pentru mult timp. Doar o mică parte din ea - demonstrează o anumită flexibilitate și pare capabilă să se adapteze la noile procese sociale. Majoritatea se dovedește incapabilă, devine exasperată de impotența sa și declină iremediabil . Segmentele aristocrației cel mai bine conservate din punct de vedere moral poartă amprenta indelebilă a plictiselii și a inerției.

Totuși, factorul aristocratic intră în fiecare nouă ordine a societății, chiar dacă aceasta nu este aristocratică ... își păstrează valoarea psihologică și estetică, chiar dacă și-a pierdut semnificația socială. Știm bine cât de apreciate sunt familiile aristocratice și titlurile nobiliare în republicile democratice (în Franța și în Rusia, de exemplu): mult mai mult, poate, decât în vechea Rusie imperială și nobiliară. Ca fenomen social, aristocrația este destinată să piară și nu poate fi regenerată: dar psihologic supraviețuiește și adăpostește în sine un element etern . Aristocrația trebuie deposedată de privilegiile sale sociale și de bogăția materială și abia atunci se va vedea dacă caracteristicile sale spirituale vor supraviețui: nu mândria aristocratică, ci noblețea aristocratică a sufletului și mărinimia, abandonarea *resentimentelor și* a rafinamentului. Păcatul istoric al aristocrației a fost să fi făcut concesii nu muncitorului, ci burgheziei și să se fi conformat forței crescânde a burgheziei până la punctul de a se contopi cu ea, abținându-se de la a lua partea claselor muncitoare. Desigur, acesta nu este un fenomen general ; nu există lipsă de excepții. În Anglia, Partidul Conservator, legat de aristocrație, era mai înclinat să simpatizeze cu partidul muncitoresc decât cu Partidul Liberal, care emana din burghezie. Și tocmai din acest motiv, a fost posibilă lansarea unei serii întregi de reforme sociale. Un fenomen similar s-a produs și în Germania. Un tip de socialism aristocratic care se opune liberalismului și radicalismului burghez este, așadar, posibil; dar acest lucru nu este suficient pentru a salva aristocrația la nivel social. Misiunea socială a aristocratului este epuizată: acesta nu poate rezista procesului de industrializare și succeselor amețitoare ale tehnologiei. Viitorul aparține doar aristocrației spirituale și intelectuale, care reprezintă un fenomen cu totul particular.

grup social și psihologic *sui generis,* care ar fi absolut imposibil de definit conform dictatelor stabilite de marxism . Ea se menține în afara luptei sociale dintre clase.

Da, și doar parțial se apropie și se intersectează cu ea. Exponenții săi pot,

cu siguranță, uneori, să adere la ideologii burgheze , dar interesele sale fundamentale depășesc economia: trăiește din bucuriile creației și ale gândirii, din valori care nu sunt materiale, ci spirituale. În ceea ce privește componența sa , aristocrația spirituală își poate trage originile din clase disparate: din aristocrația propriu-zisă și clasa nobiliară, din burghezia superioară și inferioară și poate recruta și dintre muncitori și țărani.

În Evul Mediu, aristocrația spirituală era centrată în principal în mănăstiri; intelectualitatea era monahală , iar călugării erau de fapt primii filozofi, oameni de știință, pictori și scriitori. Doar mănăstirea putea proteja împotriva brutalității vieții războinice feudale. Dar în epoca modernă, totul s-a schimbat, iar importanța culturală a clerului a scăzut: după ce a slăbit considerabil, acesta s-a cristalizat și s-a transformat într-o clasă torpidă. Aristocrația spirituală și intelectuală nu este ereditară, nu se laudă cu o naștere ilustră, ci este personală. Valoarea sa este întotdeauna legată de calități personale, talent și creativitate . Această valoare este reală, nu simbolică. Calitățile acestei clase nu pot fi definite nici exclusiv gratuite, nici exclusiv câștigate prin muncă , ci participă la ambele simultan. Dacă aristocrația socială își primește valorile ca moștenire de la strămoși , gratuit, aristocrația spirituală, în schimb, le primește direct de la Dumnezeu. Darurile creative sunt de la Dumnezeu; sunt gratuite și nu strict meritate, ca orice altă aptitudine naturală și geniu; dar au fost date nu pentru a fi irosite și îngropate, ci pentru ca talentele să se înmulțească și să aducă o recoltă bogată. Aceasta înseamnă că ceea ce a fost gratuit se adaugă la roadele muncii.

Profeți, doctori ai Bisericii, reformatori religioși și sociali, filosofi, oameni de știință, inventatori, poeți, artiști, muzicieni - toți aparțin aristocrației spirituale și este imposibil să-i încadrăm în vreo schemă de clase . Este clar că clasele, așa cum dictează doctrina care le dictează diviziunea, se bazează pe indici economici. Viața acestor ființe este dedicată în întregime creației, dar munca lor nu poate fi considerată productivă în sens economic, deoarece nu produce valori materiale utilizabile. Adesea, doar foarte puțini sunt capabili să aprecieze produsele facultăților lor creative. Starea materială a aristocrației spirituale este, în majoritatea cazurilor, departe de a fi de invidiat, așa cum se poate deduce din dezinteresul său față de chestiunile economice și, dacă este adevărat că suferă adesea cea mai sordidă nedreptate. Muncitorul din fabrică se poate folosi de mijloace de apărare mult mai eficiente. Aristocrații spiritului și gândirii au fost persecutați și asupriți mai întâi de aristocrația socială, apoi de burghezie; și totul sugerează că și ei vor fi persecutați și asupriți de clasa muncitoare. Este imposibil să plasăm aristocrația spirituală printre cei care alcătuiesc

burghezia: atât caracteristicile sale psihologice, cât și conotațiile sale sociale o interzic. Și dacă comuniștii ruși îi includ apoi printre „burghezi" pe toți cei grupați de obicei sub vagul titlu de „intellectualitate" (toți oamenii de știință, toți scriitorii și așa mai departe), o fac din considerații pur demagogice, pentru a satisface instinctele josnice ale muncitorilor și parțial și din ignoranță. Mai mult, ceea ce eu numesc aristocrație spirituală și intelectuală nu corespunde cu ceea ce se numește „intellectualitate" în sensul rusesc al termenului, adică. Este absurd să exalți burghezia pentru că din mijlocul ei au ieșit un număr mare de oameni superiori, genii, oameni de știință, filozofi, poeți, inventatori și reformatori; și cu siguranță nu este mai puțin absurd să minimalizezi meritele acestor mari oameni pur și simplu pentru că provin din clasele burgheze. Originea socială a unui mare om, a unui geniu, nu are nicio importanță. Marxiștii înșiși sunt nevoiți să recunoască acest lucru , cel puțin atunci când discuția se îndreaptă spre Marx sau Lenin, ambii fiind orice altceva decât proletari la origine. Nu ne interesează să știm că Kant sau Hegel, Goethe sau Schiller provin din clase burgheze și că Pușkin sau Tolstoi erau de viță nobilă . Trebuie să devii marxist și susținător al materialismului economic pentru a țese o apologie a burgheziei bazată pe cantitatea de genii creative pe care se spune că le-a produs. Geniul nu este creat de nicio clasă; geniul este creat de Dumnezeu. Și Dumnezeu i-a dat lui Marx geniul său, chiar dacă apoi l-a folosit pentru a lupta împotriva lui Dumnezeu. Suntem și mai puțin interesați de faptul că Marx a fost fiul claselor burgheze.

Dar cel mai important lucru este acesta: de-a lungul întregii istorii a omenirii, doar un număr foarte mic de indivizi au trăit prin căutări spirituale și intelectuale, s-au dedicat contemplării și creației ca valori autonome și prețioase în sine . Doar o mică minoritate a căutat sensul vieții și transfigurarea ei, creând noi valori. Oamenii sunt împărțiți în principal în două clase, dintre care una este capabilă de creație, în timp ce cealaltă nu. În virtutea naturii lor, care este creată de Dumnezeu, fiecare om este capabil de o formă sau alta de creație, chiar dacă numai sub forma unei relații creative cu un alt om. Dar majoritatea a înăbușit în sine orice forță creativă. De fapt, marea majoritate a umanității, din toate clasele, trăiește exclusiv din interese economice și comerciale banale, cotidiene, obișnuite, binecunoscute și nu caută niciodată o altă lume, o altă viață. Încercați să ascultați conversațiile pe care marea masă a umanității le poartă peste tot, în toate locurile publice sau în cercul familial, pe stradă sau în transportul în comun ; și veți fi frapați de meschinăria intereselor umane și de aparenta incapacitate de a se ridica deasupra celei mai meschine prozaiciuni. Toate clasele sunt, cum ar spune, prinse în banalitatea obiceiurilor sociale și sunt

supuse legilor acestora.
Masele se pot ridica spiritual deasupra meschinăriei vieții de zi cu zi doar prin viața religioasă. Religia constituie singurul interes și hrană spirituală a maselor, deși este de obicei adaptată nivelului lor. Doar foarte puțini sunt capabili să trăiască prin gândire pură și creație pură; doar foarte puțini manifestă un interes autentic pentru lucrurile spirituale. Și tocmai aici se produce scindarea fundamentală a umanității , mult mai profundă decât divizarea în clase.
Aristocratul, burghezul și muncitorul sunt în egală măsură imersați în „viața de zi cu zi" socială și sunt similari prin orientarea lor exclusivă către această lume senzorială a noastră; se disting unii de alții doar prin manierele lor exterioare, gesturile, limbajul, stilul și obiectele pe care le posedă. „Oamenii de rând" (în sensul cuvântului dat de Pușkin) sunt, de asemenea, o pătură aristocratică, nobilă și curteană, dar nu sunt poporul. Și astfel, un mic grup de oameni capabili să trăiască după idealuri superioare, după interese spirituale și intelectuale, un mic grup de oameni chemați la creație, nu pot și nu vor fi iertați pentru această caracteristică particulară; astfel, tindem să-i vedem ca pe o rasă străină și necunoscută. Toate clasele, luate în ansamblu, aristocrația, precum și burghezia, proletariatul nu mai puțin decât burghezia, nu au nicio dragoste pentru - aristocrația spirituală și intelectuală; dimpotrivă, cer ca aceasta să le servească intereselor și nu ezită să o persecute dacă nu se supune acestui Însă aici problema devine complexă și contradictorie: aristocrația spiritului și a intelectului are și ea tendința de a deveni sterilă și degenerată, pentru că devine egocentrică și este în cele din urmă lovită de decădere. Darurile exclusiv creative, darurile spirituale și intelectuale, sunt date omului pentru ca acesta să le poată folosi în scopul creației, pentru a- și îndeplini misiunea încredințată și a răspunde vocației care îi vine de sus. „Creatorul" care și-a primit darurile din ceruri trebuie să asculte vocea interioară care îl îndeamnă să slujească nu societății în ceea ce este mediocru , nici intereselor de clasă, ci adevărului, dreptății, frumuseții ; ceea ce îl îndeamnă să slujească lui Dumnezeu și chipului lui Dumnezeu în om. Acum, aristocrația spirituală poate înceta să mai asculte vocea de sus, poate începe să se slujească doar pe sine, se poate retrage în propria lume, mulțumită de ea însăși, la fel ca aristocrația socială. Și atunci își trădează vocația și își pierde inevitabil sensul. Se poate chiar detașa complet de societatea civilă și poate forma *o* elită închisă care disprețuiește lumea înconjurătoare ; Poate să se încânte excesiv cu propriul său rafinament și să devină atât de mândru de el încât cedează decăderii și se îndreaptă spre o moarte sigură. Și mai trist este că această stare letală de

decădere poate fi experimentată ca un semn al unei condiții superioare, trăită cu mândria ființelor solitare și superflue.
Aristocrația spirituală are o misiune profetică de îndeplinit, în sensul cel mai larg al expresiei: aceea de a favoriza apariția unui viitor mai bun, de a trezi spiritul unei vieți noi, de a crea noi valori. Când acest spirit profetic, care îi animă nu numai pe profeți în sensul înalt și religios al cuvântului, ci și pe filosofi, poeți, artiști, reformatori, inventatori, când acest spirit începe să decadă, pe măsură ce conștiința unei chemări și a unei slujiri superioare se estompează, atunci aristocrația spiritului se află în pragul decăderii, degenerează iremediabil și își pierde rațiunea de a fi. Când - Carlyle vorbește despre o nouă aristocrație a muncii și a creației, el se referă cu siguranță la aristocrația slujirii profetice și a transfigurării vieții, nu la o *elită mulțumită de sine* , nu la acei esteți izolați care sunt (...) destinați pentru totdeauna să fie consumatori și nu vor fi niciodată producători. [3]
Această suflare a morții care străbate *societatea* europeană contemporană atestă criza socială prin care trece cultura în societatea actuală. Însă aristocrația spirituală și intelectuală este un element etern al societății umane, fără de care societatea nu poate subzista în mod demn: un principiu ierarhic peren care domină lupta de clasă. În fiecare ierarhie autentică, nivelul inferior se separă întotdeauna de cel superior și este conectat la acesta. Astfel, activitatea desfășurată de tehnicianul-practician depinde de formele superioare ale științei și filosofiei, chiar dacă acesta poate să nu fie conștient de acest lucru.
Care sunt, așadar, particularitățile tipului burghez și ale tipului muncitoresc? Conceptul de „burghezie", la fel ca și cel de „aristocrație", poate fi înțeles în două sensuri: unul social, celălalt spiritual. Însă, în timp ce aristocrația spirituală reprezintă o denumire pozitivă, „burghezia" spirituală trebuie calificată negativ. Acest lucru pune în lumină și figura „burghezului" în sensul social al termenului.
Burghezia este clasa cel mai bine determinată în raport cu economia, întrucât „burghezul" este, prin excelență, *homo occonomicus;* cu alte cuvinte, economismul este particularitatea esențială a burghezului. Burghezul este cel care a creat economia, este adevăratul economist - materialist, iar faptul că îl ignoră pe Marx este irelevant. Atitudinea sa față de economie este complet diferită de cea a aristocratului, care este prin natura sa un băuturist, cineva care nu crede deloc în posibilitatea - îmbogățirii personale. Pentru el, proprietarul unui patrimoniu moștenit, categoriile dezvoltării economice nu există. Burghezul, în schimb, este cineva care se îmbogățește grație eforturilor personale, grație inițiativei și energiei.

! Vezi *Trecutul și prezentul lui Carlyle* . Nda (Această lucrare de Thomas Carlyle a fost publicată în 1843. Nota traducătorului) individ. El, economic vorbind, urcă panta muntelui și aspiră spre vârf, ieșind din întuneric. El a descoperit evoluția; expansiunea nelimitată îi este convenabilă . Pentru aristocrat, „de unde" este important; pentru burghez, „unde" este important, adică punctul de sosire. Aristocratul nu poate urca, el poate doar aluneca în jos, deoarece se limitează la menținerea poziției inițiale care este în vârf. Burghezul, el, se ridică, progresează și se impune . În timp ce calitățile aristocratului sunt gratuite și ereditare, cele ale burghezului sunt rodul muncii și al sudorii , deoarece acesta își propune să se afirme și să se distingă prin propriile eforturi. Atât aristocratul, cât și burghezul sunt cuceritorii lumii; Însă primul a fost cucerit în trecut prin sabie și arta armelor, în timp ce cel de-al doilea este cucerit în prezent prin procese economice, industriale și financiare. Este absolut neadevărat că burghezul este un parazit și un leneș; și oricine afirmă acest lucru știe că o spune în scopuri pur demagogice . Burghezul este, dimpotrivă, un truditor neobosit, un muncitor care aproape că nu are timp liber, spre deosebire de aristocrat, care a avut întotdeauna din belșug pentru amuzamentele sale și pentru așa înfrumusețea existența; burghezul nu trăiește pentru sine, ci pentru „afaceri". Chiar dacă averea sa se ridică la câteva milioane, burghezul este veșnic ocupat și preocupat și cu siguranță nu cunoaște atitudinea nepăsătoare tipică aristocratului (singura, de altfel , pe care o consemnează istoria). Burghezul nu cunoaște niciodată un moment de răgaz și este adesea un martir al muncii sale. Și dacă, din întâmplare, trăiește în lux, o face pentru că interesele muncii sale o cer. Aristocratul nu a considerat niciodată că prosperitatea sa materială ar putea depinde de abilitatea sa , de prezența sa de spirit, de ingeniozitatea sa , de inventivitatea sa: burghezul, în schimb, are acest lucru ferm întipărit în minte. Burghezul care duce o existență parazitară și se preocupă doar de a se bucura de viață este un degenerat care s-a abătut de la burghezie; această parte parazitară a burgheziei se separă inevitabil de restul burgheziei. Dar hei! burghezul clasic, autentic, există întotdeauna un element ascetic tipic lui: el nu trăiește pentru a se bucura de viață, ci pentru a crește și multiplica valorile și bunurile economice. 12Tocmai în rândul burgheziei a apărut pentru prima dată inițiativa de a dezvolta la nesfârșit potențialul economic al individului. Aceasta a fost misiunea sa.

Burghezul este vioi și inventiv; este stăpânit de pasiunea mistuitoare de a descoperi noi lumi, de dorința de expansiune nelimitată și dezvoltare fără sfârșit. El nu mai trăiește în ordinea cosmică, care este stabilă și statică; este dinamic și nu cunoaște odihnă. În viața economică, care este sfera prin excelență a burgheziei, el cere metamorfoze neîncetate și nu tolerează stagnarea. Robinson Crusoe este prototipul burghezului în epoca sa mai tânără și mai nobilă.

În cadrul clasei burgheze există diferite straturi, fiecare cu trăsături psihologice diferite. Există burghezia veche și nobilă, care prețuiește tradiția; originile sale datează din epoca modernă timpurie, este extrem de

virtuoasă în felul ei și întruchipează trăsăturile unei *aristocrații burgheze unice:* pe scurt, este o burghezie muncitoare în sensul original al termenului, mulțumită cu o avere modestă. Și apoi există noua burghezie

[12]Max Weber discută despre *mtrudi/ichi-Asktse-* ul fondatorilor capitalismului și îl explică prin tipul de religiozitate care se definește de obicei pe sine și este calvinistă. Vezi în acest sens lucrarea sa *Gesan/mc/te Au/sătze zur Re/igionssozioiogic.* Nda (Lucrarea citată a fost publicată în trei volume între 1920 și 1922. Nota traducătorului) aventuroasă, care trăiește o viață febrilă, hotărâtă să urmărească cu nestăpânire bogăția și profitul, nemaifiind capabilă să-și oprească avântul frământat spre dezvoltarea economică; această burghezie este cea care creează lumea fictivă și fantasmagorică a capitalismului contemporan, cu atât mai mult cu cât nu valorizează nicio tradiție.

Din punct de vedere psihologic și moral, acestea sunt

individ. Din punct de vedere economic, el urcă panta muntelui și aspiră spre vârf, ieșind din întuneric. A descoperit evoluția; expansiunea nelimitată îi este convenabilă . Pentru aristocrat, „de unde" este important; pentru burghez, „unde" este important, adică punctul de sosire. Aristocratul nu poate urca, poate doar aluneca în jos, deoarece se limitează la menținerea poziției inițiale, care este în vârf. Burghezul, el se ridică, progresează și se afirmă . În timp ce calitățile aristocratului sunt gratuite și ereditare, cele ale burghezului sunt rodul muncii și al sudorii , deoarece acesta își propune să se afirme și să se distingă prin propriile eforturi. Atât aristocratul, cât și burghezul sunt cuceritorii lumii; dar primul a fost cucerit în trecut prin sabie și arta armelor, în timp ce cel de-al doilea este cucerit în prezent prin procese economice, industriale și financiare. Este absolut neadevărat că burghezul este un parazit și un leneș; Și oricine afirmă acest lucru știe că spune acest lucru în scopuri pur demagogice . Burghezul este, dimpotrivă, un truditor neobosit, un muncitor care aproape că nu are timp liber, spre deosebire de aristocrat, care a avut întotdeauna din belșug pentru amuzamentele sale și pentru a-și înfrumusețea existența; burghezul nu trăiește pentru sine, ci pentru „afaceri". Chiar dacă averea sa se ridică la câteva milioane, burghezul este veșnic ocupat și preocupat și cu siguranță nu cunoaște natura nepăsătoare a aristocratului (singurul, de altfel , pe care istoria îl consemnează). Burghezul nu cunoaște răgaz și este adesea un martir al muncii sale. Și dacă, din întâmplare, trăiește în lux, este pentru că interesele muncii sale o cer. Aristocratul nu a considerat niciodată că prosperitatea sa materială ar putea depinde de abilitatea sa , de prezența sa de spirit, de ingeniozitatea sa , de inventivitatea sa: burghezul, în schimb,

are acest lucru ferm fixat în minte. Burghezul care duce o existență parazitară și se preocupă doar de a se bucura de viață este un degenerat care s-a abătut de la burghezie; această parte parazitară a burgheziei...

Se separă inevitabil de restul burgheziei. Dar în burghezul clasic, autentic, există întotdeauna un element ascetic tipic lui: el nu trăiește pentru a se bucura de viață, ci pentru a spori și multiplica valorile și bunurile economice . [12]Tocmai în burghez s-a revelat pentru prima dată inițiativa de a dezvolta la nesfârșit potențialul economic al individului . Aceasta a fost misiunea sa.

Burghezul este vioi și inventiv; este stăpânit de pasiunea mistuitoare de a descoperi lumi noi, de dorința de expansiune nelimitată și dezvoltare fără sfârșit. El nu mai trăiește în ordinea cosmică, care este stabilă și statică; este dinamic și nu cunoaște odihnă. În viața economică, care este sfera prin excelență a burghezului, el cere metamorfoze neîncetate și nu tolerează stagnarea. Robinson Crusoe este prototipul burghezului în epoca sa mai tânără și mai nobilă.

În cadrul clasei burgheze există diferite straturi, fiecare cu trăsături psihologice diferite. Există burghezia veche și nobilă, care prețuiește tradiția; originile sale datează de la începutul erei moderne, este extrem de virtuoasă în felul ei și întruchipează trăsăturile unei *aristocrații burgheze sui generis;* pe scurt, este o burghezie muncitoare în sensul original al termenului și se mulțumește cu o avere modestă. Și apoi există noua burghezie, aventuroasă, care trăiește o viață febrilă, concentrată pe goana insațiabilă a bogăției și a profitului, nemaifiind capabilă să-și oprească elanul nestăvilit pentru dezvoltare economică; această burghezie este cea care creează lumea fictivă și fantasmagorică a capitalismului contemporan, cu atât mai mult cu cât nu valorizează nicio tradiție.

Din punct de vedere psihologic și moral, acestea sunt stratificări diferite. Noua burghezie extrage din sânul ei un element de decădere și decădere care este neputincios să creeze ceva și se abandonează plăcerilor vieții și celui mai nemăsurat lux. Este adevărat că nucleul central al acestei burghezii este de o natură diferită; adică este încă, în adâncul sufletului, impregnat de o sete de acțiune, de un spirit de inițiativă și de o voință de putere. Burghezia este condamnată ideologic la decădere; a pierdut acum pasiunea pentru idei și, prin urmare, ai spune că misiunea sa este acum îndeplinită.

[12]Max Weber discută despre *inocuitatea* fondatorilor capitalismului și o explică prin tipul de religiozitate care se definește de obicei pe sine și este calvinistă. Vezi în acest sens lucrarea sa *Gesammelte Auslüze zur ReligionssozioÌGgie.* (Lucrarea citată a fost publicată în trei volume între 1920 și 1922.)

Care este, așadar, atitudinea burgheziei față de muncitor ? Aceasta este o întrebare fundamentală pentru noi.
Valoarea muncitorului corespunde valorii muncii; iar munca este sacră. Tocmai datorită acestei sacralități a muncii, muncitorul este mai aproape decât oricine altcineva de Biblie și de originile lumii noastre păcătoase. El își câștigă pâinea cu sudoarea frunții sale. Apărarea muncitorului este însăși apărarea muncii. Muncitorul este cel care ia asupra sa greutatea lumii noastre; în el se concentrează acea „anxietate ” a lumii pe care Heidegger o consideră însăși esența ființei. El este lipsit de posibilitatea de a se bucura de „înflorirea” vieții, despre care nu cunoaște decât - fundamentele elementare. Însăși viața muncitorului mărturisește faptul că omul trebuie să trăiască într-o lume decăzută și păcătoasă, supusă unei dure necesități. Doar unui număr relativ mic de oameni li se acordă oportunitatea de a evada în zone mai libere ale ființei și de a se bucura de timpul liber indispensabil creației abundente. Dar majoritatea rămân supuse unei dure necesități și „anxietății”.
Nu putem înțelege de ce unor oameni li se acordă o soartă mai liberă, una care le oferă superfluul, în timp ce altora li se dă o soartă cu totul diferită, una de supunere la griji dureroase și la o muncă neobosită. Acest lucru ne va deveni clar abia după sfârșitul vieții noastre pământești. Dar știm că nu întreaga omenire a putut să se ridice în mod uniform la o viață mai liberă. și bogați; acest lucru nu se putea întâmpla decât prin selecție calitativă și inegalitate. Nu burghezul, ci aristocratul a fost cel care a stabilit primul inegalitatea prin utilizarea violenței, eliberându-se astfel de povara muncii și de grijile vieții și ale întreținerii. Acest lucru s-a întâmplat în negura timpurilor. Burghezul, pe de altă parte, a fost inițial un om muncitor și afectat de multe griji, deși munca sa era de un alt fel . Burghezul - așa cum este cazul aristocratului - nu are altă modalitate de a se afirma decât bazându-se pe calitatea muncii sale și pe truda sa asiduă, însoțită de cicăleli constante. Capitalul în sine nu oferă omului nicio justificare. Burghezul și muncitorul aparțin aceleiași rase, „stării a treia”, deoarece au aceeași origine. Burghezul a ieșit din oamenii muncii, din cei care practicau arte și meșteșuguri în cercul urban. Modul în care burghezul s-a distins inițial și a ajuns la proeminență dă impresia nu atât a apariției unei clase speciale, cât a proeminenței unor indivizi singulari care s-au afirmat în virtutea calităților lor personale. Și nu există nicio îndoială că oamenii cei mai
talentati și energici trebuie să iasă întotdeauna în evidență; ca și cum s-ar spune că are loc o selecție calitativă. Calitatea burghezului (adică a valorii sale în sine, nu a posedării sale) este determinată în întregime de munca sa cea mai iscusită și creativă, de inițiativa, energia și inventivitatea sa. Prin

urmare, este ca și cum el continuă, într-un anumit sens, să aparțină populației muncitoare și, în acest sens, se distinge de aristocrat. Burghezul este o rudă de sânge a muncitorului. Se pare că fiecare muncitor poate deveni burghez; și, în plus, un burghez este un muncitor care a avut noroc. Și exact asta vedem întâmplându-se în America, unde burghezia este cea mai puțin tradițională imaginabilă. Dar atunci de ce această luptă fără menajamente între clasa burgheză și clasa muncitoare? Pentru că contradicția fundamentală din interiorul...

A existat și înainte; dar capitalismul a făcut ca aceasta să se consolideze și să se concentreze. Proletariatul și socialismul pot fi foarte ușor infectate de spiritul burghez. Materialismul, economismul, absorbția exclusivă a bunurilor pământești și extinderea exclusivă către lumea sensibilă, negarea oricărui mister din viața omului și a lumii, negarea lumii spirituale și de dincolo de lume - toate acestea sunt rodul spiritului burghez. Când infinitul este îngustat în suflet, totul devine finit; rezultă că sufletele însele devin burgheze.

XIX-LEA , a existat o mulțime de gânditori și scriitori eminenti care au dus o luptă pasională împotriva spiritului burghez. Nu erau deloc gânditori proletari; nu au participat niciodată la mișcări socialiste și s-au ținut întotdeauna departe de lupta socialistă. Mai presus de toate, Léon Bloy, cel mai pasionat și implacabil acuzator al spiritului burghez și al burgheziei, a atras atenția ca autor al unei cărți strălucite și precise : *Exegeza locurilor comune.* în care analizează înțelepciunea burgheziei. Catolic fervent, aparținând generației simboliștilor, Bloy are foarte puține cunoștințe despre socialism și este probabil că nu a fost complet conștient de ideologia marxistă a proletariatului. De asemenea, a condamnat cu o intransigență pasională domnia lui Mamona și a capitalismului ca o trădare a lui Hristos (pe care l-a numit întotdeauna *Săracul),* i-a apărat cu tărie pe cei săraci, a cântat poetic laudele săracilor, în cele din urmă a dezvăluit „misterul" banilor, care separă bogățiile lumii de săraci prin Răstignire. Burghezul este în ochii lui distrugătorul paradisului, cel care a supus eternitatea timpului și crede doar în lucrurile vizibile. Pentru el, ceea ce se opune radical burgheziei nu este socialismul, nu este proletariatul: este creștinismul. Dar știe prea bine că există un creștinism burghez și un

5 Textul pe care Louera lu l-a sons între 1913 și 1913. Ne'.:

catolicism burghez, și acesta este probabil ceea ce urăște cel mai mult; și recunoaște cu amărăciune că Domnul Dumnezeu a devenit un element extrem de decorativ în magazinele burghezilor buni. Din punctul de vedere al schemei marxiste , este zadarnic să-i căutăm un loc lui Léon Bloy acolo. Dar este probabil că ar fi găsit la comuniști aceeași prostie a clișeelor caracteristice înțelepciunii burgheze.

Comunistul nu este altceva decât burghezul aflat în ultima etapă, burghezul rafinat care a câștigat pe toate fronturile și s-a transformat în omul colectiv ce îmbrățișează întregul pământ. Socialismul nu are un caracter burghez decât în scurta clipă a*patosului său revoluționar* , când forța sa demonică de negație și distrugere iese la iveală. Revendicările pozitive ale socialismului sunt burgheze în întregime , astfel încât acesta ajunge inevitabil să-și piardă

patosul. Idealul social-comunist al omului corespunde în ultimă instanță idealului burghezului, al muncitorului *economo,* care a fost deposedat de personalitatea sa și nu mai are suflet, deoarece și-a asumat imaginea colectivului mecanizat și a fost complet absorbit de organizarea economică și tehnică a vieții. Aceasta înseamnă că socialismul, odată lipsit de fundamentul spiritului, nu cunoaște niciun ideal al omului și al personalității umane. Idealul „tovarășului" nu are nicio legătură cu idealul omului și se referă doar la relațiile sociale dintre indivizi. Idealul tristului și monotonului paradis pământesc al petrolului, din care nicio licărire de cer înstelat nu se va deschide vreodată, este un ideal pur burghez.

Am dat exemplul lui Léon Bloy; dar în secolul al XIX-lea (adică, tocmai în secolul capitalismului predominant), o mulțime de gânditori și scriitori de geniu s-au ridicat împotriva spiritului burghez și mercantil, exprimând o condamnare vehementă a acestuia. Aceștia au fost Carlyle, Kierkegaard, Ibsen, Nietzsche și, în Rusia, Lev Tolstoi, Fiodor Dostoievski, reacționarul Konstantin Leontiev și Nikolai Fiodorov. Romanticii s-au opus „burghezilor" și au creat chiar această categorie . Semnificația simbolismului constă în imposibilitatea, pe care o întruchipează într-un anumit fel, de a tolera mentalitatea burgheză; reprezintă efortul de a scăpa de domnia burgheziei. În simbolism, ceea ce este prezent nu este atât lupta activă împotriva ei, cât repudierea și detașarea de ea.

Toate aceste fenomene se află la marginea luptei dintre proletariat și burghezie, că sunt fenomene de natură spirituală. Ele demonstrează că aceasta nu este doar o chestiune socială, ci și una spirituală; că depășirea a ceea ce numim „burghezie " nu este doar o sarcină socială, ci și una spirituală; și că ne aflăm în ajunul unei lupte spirituale dure și dificile . Socialismul materialist și comunismul sunt departe de a înțelege această realitate. Ele declară război burgheziei doar din punctul de vedere al teoriei economice a claselor și nu reușesc să realizeze că și ele sunt supuse influenței burgheziei spirituale.

Burghezia se opune spiritului, iar orice negare a spiritului este deja un indiciu al unei mentalități burgheze. Opusul polar al burgheziei este creștinismul autentic și integral , cu siguranță nu pseudo-creștinismul care se adaptează ușor erei burgheze; opusul polar este religia Crucii . Burghezia, pe de altă parte, este negarea Crucii și, de fapt, respinge principiul tragic care stă la baza existenței . Muncitorul care a fost corupt de o demagogie nerușinată și din al cărui suflet a fost eradicat simțul păcatului poate deveni foarte ușor burghez și exploatator în ceasul victoriei: el, devenit stăpân, poate oprima și exploata proletariatul intelectual, poate învinge și anihila orice aristocrație a spiritului.

De aici se naște o întreagă serie de considerații menite să determine

atitudinea creștină față de lupta de clasă și să sugereze o evaluare creștină a mișcărilor sociale care tulbură lumea noastră. Conștiința creștină, care își are rădăcinile în sfera spirituală, trebuie să se ridice absolut deasupra luptei de clasă; nu se poate lăsa determinată de aceasta și, în consecință, numai ea o poate evalua. Creștinismul își trage elementele de judecată dintr-o sursă mai nobilă și mai profundă decât cea din care își trage apele viața economică materială: dintr-o sursă spirituală, într-adevăr, din viața spirituală și din revelația unei lumi superioare.
Lupta de clasă există, iar atunci când aceasta izbucnește, trebuie să recunoaștem că una sau alta dintre părțile aflate în conflict deține un adevăr mai mare, chiar dacă nu întregul adevăr. Credem că adevărul și rațiunea sunt predominant de partea muncitorilor. Dar condiția spirituală a concurenților trebuie să fie de o importanță și mai mare în ochii noștri decât situația lor economică . Problema perenă constă nu numai în depășirea relațiilor sociale burgheze dintre oameni - relații care își găsesc expresia supremă în societatea capitalistă - ci și în înfrângerea spiritului burghez care amenință inimile umane și în depășirea atitudinii burgheze față de viață: ambele putând fi găsite la muncitori nu mai puțin decât la reprezentanții altor clase. Iar victoria asupra spiritului burghez care otrăvește sufletele înseamnă, mai presus de toate, acceptarea misterului

Problema socială nu poate fi rezolvată în afara problemei spirituale și a renașterii creștine. Fără această renaștere și fără trezirea spirituală a sufletelor omenești (în special a sufletelor muncitorilor), domnia socialismului va fi echivalentă în forma sa definitivă cu domnia spiritului burghez, cu satisfacția burgheză față de lumea pământească, cu negarea eternității și trunchierea căutării Împărăției lui Dumnezeu. Numai căutarea Împărăției lui Dumnezeu poate învinge spiritul burghez.
Odată cu democratizarea socială a societății, trebuie să aibă loc și înnobilarea ei spirituală, ceea ce eu numesc aristocratizare spirituală. Noua societate trebuie să fie o societate aristocratică și muncitoare. Nu trebuie să respingă orice ierarhie, așa cum susțin susținătorii concepției mecanice a vieții, ci trebuie să mențină o ierarhie autentic umană: ierarhia calităților, ierarhia talentelor și a vocațiilor.
Depășirea claselor și încetarea luptei de clasă nu trebuie în niciun fel să anunțe abolirea diviziunii muncii, care izvorăște din multiplicitatea aptitudinilor și vocațiilor, și nici nu trebuie să ducă la o nivelare mecanică și la suprimarea oricărui principiu ierarhic. În practică, comuniștii recunosc pe deplin principiul ierarhic, dar în teorie refuză să admită principiul aristocratic prezent în cultura spirituală . Într-adevăr, sunt gata să

recunoască inegalitatea politică și economică în virtutea unei necesități externe, dar sunt egalitari incorigibili când vine vorba de cultura spirituală . Se declară în favoarea alinierii și nivelării tuturor și a tuturor lucrurilor la cel mai mic numitor comun și urmăresc să subjuge calitatea cantității. Prin urmare, conduc societatea pe calea coborârii calitative a culturii, condamnând-o la vulgarizare și barbarizare.

Conflictul dintre principiile aristocratice și cele democratice ale culturii este, fără îndoială, insolubil prin orice alte mijloace decât religia. Numai creștinismul poate oferi o soluție. Creștinismul recunoaște noblețea - spiritului și aristocrația copiilor lui Dumnezeu, indiferent de rangul și clasa socială a individului și de poziția sa socială mai mult sau mai puțin privilegiată. Conceptul aristocratic, fondat pe o condiție socială privilegiată, are întotdeauna o origine străveche, greco-romană și, prin urmare, păgână, cu siguranță nu creștină. În afara creștinismului, acesta întâlnește opoziția din partea a ceea ce este vulgar și barbar, unde

cantitatea copleșește calitatea, întrucât aceasta din urmă este invidiată cu răutate de prima.
Concepția spirituală creștină se întemeiază pe sentimentul de vinovăție, nu pe cel de ofensă. Or, conștientizarea vinovăției legate de păcat este o dispoziție nobilă a spiritului, fără îndoială mai aristocratică, din punct de vedere spiritual, decât sentimentul de ofensă. Numai creștinismul poate vindeca sufletul uman și îl poate elibera de sentimentul josnic de ofensă, care seamănă invidie și resentimente.
Cea mai supărătoare problemă a epocii noastre este dizolvarea civilizației umane, submersă de mase enorme: mai exact, vastele „cantități". Toate barajele sunt copleșite, toate barierele care protejau selecția calitativă în cultură sunt iremediabil dărâmate. Cultura însăși nu poate stăpâni acest proces ireversibil, care, deși este drept, este și plin de pericole, într-atât încât se confruntă cu amenințarea anihilării; numai religia - adică elevarea spirituală a maselor - poate depăși un astfel de proces distructiv.
este foarte important să se stabilească faptul că conștiința creștină nu se poate opri la punctul de vedere evoluționist atunci când este chemată să evalueze capitalismul și socialismul. Creștinul nu poate raționa în aceiași termeni ca marxista rus de la sfârșitul secolului trecut. Capitalismul - reprezintă un rău și o nedreptate împotriva cărora trebuie combătute: cu toate acestea, trebuie să ne bucurăm de dezvoltarea sa, deoarece - capitalismul acutizează contradicțiile de clasă, dezvoltă forțe productive și, în cele din urmă, creează proletariatul, care, în cele din urmă, îl va distruge. Acesta este punctul de vedere relativist și evoluționist, care nu poate fi susținut fără a ne confrunta cu o dilemă morală insurmontabilă. Dacă dezvoltarea economico-industrială poate fi considerată un bine și o anumită valoare, atunci trebuie favorizată. Respectând această ordine de idei, comunismul rus dorește să realizeze in-

Industrializarea Rusiei împotriva capitalismului — pe care îl neagă și îl condamnă — chiar dacă ea însăși este supusă unor judecăți morale grave: adevărul este că nu se poate favoriza ceea ce este considerat rău și nedreptate . Dacă răul și nedreptatea domnesc în capitalism, nu este permis să fie susținute, nici măcar temporar, pentru o anumită perioadă. În schimb, acel rău și acea nedreptate trebuie combătute fără întârziere și fără rezerve, conservând și promovând ceea ce se dovedește a fi just în cadrul său. Binele nu izvorăște din rău; binele poate izvorăște doar din bine.

Problema capitalismului ca rău și nedreptate nu este deloc o chestiune de grad de dezvoltare și de caracter benefic temporar. Acea parte a capitalismului care este legată de dezvoltarea forțelor productive materiale este un bine pe care trebuie să mă străduiesc să-l păstrez și să-l afirm, astăzi ca ieri, mâine ca astăzi; în timp ce acea parte a lui care este pătată de rău și nedreptate rămâne așa astăzi, mâine și pentru totdeauna și, prin urmare, am datoria să-l condamn astăzi, imediat, și nu pot îndemna pe nimeni să admită și să susțină ceea ce este rău, nici măcar pentru scurt timp.

Conștiința creștină poate judeca răul moral și spiritual al capitalismului doar referindu-se la bunuri și valori eterne, adică pornind de la fundamentele spirituale și morale perene ale societății. Nu este permis să se sacrifice suflete și vieți omenești în numele dezvoltării și prosperității economice. Marxiștii pot admite acest lucru, dar creștinii nu îl pot tolera. Cât despre comunism, acesta este supus aceleiași condamnări ca și capitalismul. Nimeni nu a demonstrat, în plus, că dezvoltarea economică este posibilă doar dacă este fondată pe principii imorale care neagă fundamentele spirituale ale vieții și nici că realizarea ei necesită inevitabil eliberarea de dorințe regretabile, pasiuni dăunătoare pentru care creștinul trebuie apoi să simtă remușcări și să se repare. Dezvoltarea economică este, de asemenea, posibilă.

bazată pe principii diferite de cele care inspiră o competiție acerbă; ar putea consta și într-un efort comunitar, o „cauză comună”, în sensul în care o înțelegea N.F. Fedorov.*

[6] Vezi, de N. Fedorov, *Filosofia cauzei comune.* Nda [NF Fedorov (d. 1903), o figură singulară și izolată a unui gânditor, este susținătorul unei filozofii teurgico fondate pe fraternitate. Opera sa majoră este cea citată aici și a fost publicată postum, ca tot - sau aproape tot - ceea ce a scris, între 1906 și 1913. A influențat profund gândirea regretatului Dostoievski. Ndt]

Capitolul șase

Biserica și noua realitate socială
Omul și clasa
Chestiunea socială în dimensiunea sa spirituală

În timp ce ne pregătim să tragem concluzii din reflecțiile noastre asupra atitudinii creștine față de lupta de clasă, trebuie să fim de acord că creștinismul nu poate evita formularea unei evaluări a acestui conflict social dintre clase care face ravagii în lumea de astăzi . Creștinii nu se pot preface că ignoră nașterea unei noi realități sociale și nici nu se pot comporta ca și cum totul ar fi așa cum era înainte, în epoca patriarhilor. Conștiința creștină este în urma proceselor sociale și culturale care se desfășoară în lume; și este adevărat că, de obicei, creștinii intră în acțiune prea târziu. Aceasta este o dovadă a decadenței pe care a suferit-o creștinismul în istoria modernă din cauza lipsei sale de inițiativă creativă. În parcursul său istoric extern, Biserica pare să nu fi observat că lumea sa schimbat radical, că statul patriarhal la care totul se adaptase nu mai există și că au apărut relații complet noi în sfera socială. Prin urmare, Biserica nu mai poate evita obligația de a -și defini propria atitudine față de această nouă realitate socială. Creștinii vor trebui, din adâncul conștiinței lor ecleziale, să vorbească și să declare de ce parte se află adevărul în lupta care a izbucnit în noua lume socială . Cu siguranță, creștinismul va condamna ura de ambele părți.

partidele aflate în conflict și va aprinde în egală măsură mânia proletariatului și a burgheziei; dar nu va mai fi posibil pentru el să se abțină de la a lua partea cuiva, arătând de care parte se află adevărul și dreptatea. Sfântul Ioan Gură de Aur a abordat deschis problema socială a timpului său; predicile sale erau potrivite acestei realități. El a fost chiar foarte apropiat de un anumit comunism, deși nu era comunismul erei capitaliste. Or, predicile bisericești care, în epoca noastră tulbure, ne îndeamnă să rezolvăm problema socială cu milă și caritate pot, într-adevăr , uneori (rareori, însă, datorită retoricii care le inspiră), să înmoaie unele inimi împietrite; dar nu sunt deloc în unison cu realitatea socială contemporană și cu cerințele luptei actuale pentru drepturi sociale. Sunt mai degrabă vocile unui trecut acum dispărut. Astfel, limbajul social al Bisericii Ortodoxe Ruse și categoriile gândirii sale sociale continuă să reflecte în toate felurile vechea ordine de caste și vechiul comportament patriarhal. S-ar putea crede uneori că încă trăim în lumea vechii nobilimi și a iobăgiei, a breslelor negustorești și a burgheziei inferioare și că nici revoluția proletară, nici cea burgheză nu au avut vreodată loc.

Biserica este îndreptată nu doar spre eternitate, ci și spre timp; și în această orientare temporală, trebuie să aibă o conștiință socială și să vorbească un limbaj consonant cu societatea contemporană. Așa a fost întotdeauna. Însă concepțiile și limbajul actual par teribil de înapoiate și se află chiar la nivelul societății patriarhale, o etapă din care mai există doar câteva vestigii. Baza socială a Bisericii se schimbă; nu mai poate fi altceva decât predominant muncitoare, în timp ce clasa intelectuală va constitui o minoritate în cadrul ei. Dar nu vor mai exista nobili, negustori sau mici burghezi în sensul tradițional.

Societatea viitoare va fi predominant o societate muncitoare, iar Biserica trebuie să poată exista în ea așa cum exista în societățile antice de castă. Va rămâne, ca în trecut, gardiana unui adevăr etern și, întărită de acest adevăr, va lansa un apel către oameni și îl va propune sufletelor lor. Dar limbajul temporal al Bisericii trebuie să se schimbe și să procedeze la unison cu realitatea socială.

Nu există nimic mai monstruos și mai contrar spiritului creștin decât afirmația anumitor reacționari și restauratori religioși, care susțin că Biserica poate exista în mod normal doar într-o societate patriarhală, monarhică și divizată în caste și că trebuie să fugă de societatea muncitoare fără clase și fără stări, refugiindu-se în deșert, refuzându-i binecuvântarea. Biserica creștină trebuie, în schimb, să fie alături de clasa muncitoare, care, victorioasă social, este totuși amenințată spiritual de cele mai grave pericole și otrăvită de otrăvurile mortale ale ateismului. Biserica autentică a lui Hristos, cea care nu a fost coruptă de interesele umane, nu cunoaște clase: atunci când o ființă umană vine la ea căutând mântuirea și hrana spirituală de care are nevoie, încetează chiar în acest act să mai fie nobilă sau plebea, burgheză sau proletară. Nu te poți înfățișa înaintea lui Dumnezeu lăudându-te cu un anumit atribut al castei sau clasei. Toate ornamentele deșarte și coruptibile sunt disipate. Și dacă în Biserica Ortodoxă monarhii, prinții și conții erau amintiți în mod special, dacă ierarhia ecleziastică arăta o preferință pentru marii acestei lumi, aceasta era „a lui Cezar", nu „a lui Dumnezeu". Acesta era un tribut plătit în Biserică acestei lumi, un fel de compromis cu secolul. Dar dacă pentru Biserică clasele nu există, asta înseamnă că în adâncul conștiinței ecleziastice, clasele au fost depășite și desființate pentru totdeauna. A depăși ura de clasă care sfâșie lumea înseamnă a depăși spiritual și moral clasele, antagonismele de clasă și conștiința de clasă.

Marxismul nu recunoaște transcendența morală și răul claselor; se agață ferm și exclusiv de conceptul de clasă, recunoaște existența unei clase privilegiate, susține o atitudine clasistă față de om și admite pe deplin furia și ura de clasă. Aceasta nu înseamnă că Biserica ar trebui să susțină o reconciliere a claselor bazată pe pasivitatea celor asupriți și exploatați. Aceasta ar fi ipocrizie și ar marca Biserica cu amprenta fatală a spiritului burghez. Lupta nu este doar un rău, ci și un bine, iar însăși demnitatea omului o cere. Este nepotrivit să predicăm smerenia celor asupriți când îndemnul la ea ar trebui adresat în primul rând asupritorilor. Mai mult, smerenia nu este un act social, ci un act intim spiritual. Biserica trebuie să

condamne opresiunea și exploatarea omului de către om. Această - condamnare ar trebui formulată în primul rând dintr-o perspectivă morală și spirituală și nu în numele vreunui sistem social. Prin urmare, Biserica trebuie să binecuvânteze căutarea unui regim social mai echitabil și mai uman, încredințând sarcina de a lupta pentru un viitor mai bun inițiativei, activității și libertății oamenilor.

Lupta socială este inevitabilă și va avea loc în orice caz. Nu este în sarcina creștinismului să determine tehnica și metodele acestei lupte; sarcina sa este de a crea atmosfera morală și spirituală dorită pentru sufletele celor care participă la ea: sarcina sa este de a combate și învinge păcatul care generează furia și ura demonică a luptei. Gandhi nu este creștin, dar metoda sa de rezistență pasivă și luptă nonviolentă corespunde spiritului creștinismului mult mai bine decât metodele adoptate atât de frecvent de societățile creștine.

În primul rând, conștiința creștină trebuie să facă o distincție clară între atitudinea față de om și personalitatea umană și atitudinea față de clasă. Relația cu persoana umană este mai profundă, primară și legată de eternitate; relația cu clasa este parțială, derivată și legată de timp. Omul, nu clasa, este cea care moștenește eternitatea. Clasa, fiecare clasă, este un fenomen tranzitoriu, legat de învelișurile vieții. Ceea ce vine din clasă reprezintă doar o parte a omului și nici măcar cea mai importantă. Clasa este „îndepărtată", omul, în schimb, este „aproximativ". În fața morții și a eternității, toate clasele sunt egale; rămâne doar omul. Acest adevăr trebuie cunoscut nu numai de „burghezie ", ci și de „proletariat". Omul de clasă nu se poate înfățișa înaintea lui Dumnezeu: mai întâi, trebuie să ne eliberăm de cătușele clasei.

Problema noastră fundamentală este cea *a omului și a clasei.* În conflictul social dintre clase, creștinismul poate, într-adevăr, să susțină cauza clasei muncitoare, nu însă în numele clasei, ci în numele omului, în numele - demnității umane a muncitorului, al drepturilor sale umane, al sufletului său zdrobit de capitalism. Aici rezidă diferența enormă dintre concepția creștină și socialismul de clasă materialist. Și dacă cineva dorește apoi să numească această concepție socialism, este, fără îndoială, un socialism pur personalist. Creștinismul este mult mai preocupat de individualizare decât de colectivizare. Mașina care a creat capitalismul a făcut până acum totul colectiv și impersonal. Dar este rezonabil să presupunem că dezvoltarea ulterioară a tehnologiei va duce la crearea unor mașini capabile să favorizeze procesele benefice de individualizare ; și atunci opera pernicioasă de depersonalizare, caracteristică atât capitalismului, cât și comunismului , va dispărea . Proudhon îl poate încă învinge pe Marx. Dar

creștinismul nu se limitează la a pleda pentru individualizare ; el cere, de asemenea, depășirea individualismului, adică fraternitatea oamenilor. Confruntat cu realitatea zdrobitoare a luptei de clasă, creștinismul s-a simțit până acum nepregătit și pierdut. Gândurile și sentimentele creștine din trecut nu mai corespund noii realități. Iar sarcina cu care se confruntă noua conștiință creștină este cu siguranță foarte complexă și, în orice caz, implică un dualism. Nu este vorba doar de a stabili de ce parte se află justiția socială în lupta socială, ci și de a lupta împotriva sentimentelor inspirate de ura și răzbunarea celor care luptă pentru o cauză, fără îndoială, dreaptă. Se poate binecuvânta, poate, lupta împotriva burgheziei ca clasă socială, împotriva exploatării și opresiunii, dar cu siguranță nu se poate binecuvânta ura față de o întreagă clasă, care este formată din ființe vii. Ura față de cei vii, indiferent de clasa căreia îi aparțin, este rea și păcătoasă din punct de vedere creștin. Aceeași ură, însă, este o parte integrantă a moralității socialismului materialist revoluționar și, în special, a comunismului, conform căruia omul este absorbit în întregime de clasă. Cum putem elibera muncitorii de aceste sentimente satanice, cărora Marx le-a plăcut să le atribuie o semnificație chiar mesianică, dacă sufletele lor sunt otrăvite de astfel de sentimente dăunătoare?

Predica obișnuită a virtuților creștine, predica iubirii, blândeții și iertării pentru fiecare ofensă primită, nu este doar sterilă și ineficientă, ci poate suna și ca o retorică convențională, nesinceră și ipocrită, ca o dorință voalată de a slăbi lupta și de a smulge armele din mâinile oamenilor. Desigur, chiar și predica comunistă a găsit timp, în scurta sa existență, să devină intolerabil de clișeică și vulgară, precum cea mai convențională și demagogică retorică. Dar sarcina cu care se confruntă creștinii este foarte serioasă și încărcată de o mare responsabilitate. Trebuie să găsim cuvinte care să rezoneze cu un ton nou, cuvinte care să miroasă a prospețime, tinerețe și energie creativă. Aceste cuvinte nu au fost încă găsite. Predica tradițională a umilinței dezvăluie un ecou fals atunci când îndeamnă la acceptare în fața relelor sociale. Este extrem de dificil să te apropii de - sufletul muncitorului cu adevărul creștin, acum intoxicat de otrăvurile administrate de capitalism și de lupta de clasă. Prin urmare, în conștiința muncitorilor, creștinismul trebuie să apară organic legat de ceea ce muncitorul cunoaște drept just social și trebuie să respingă ceea ce pentru el este sinonim cu nedreptatea socială. Din acest motiv, creștinii trebuie să fie de partea muncitorilor și a forței de muncă.

În rândul tinerilor creștini europeni — atât catolici, cât și protestanți — se conturează deja o nouă conștientizare a sarcinilor sociale ale creștinismului. În cea mai mare parte, acești tineri se opun categoric capitalismului și

spiritului burghez; iar acesta este un simptom reconfortant al epocii noastre. În rândul tinerilor ortodocși ruși, această conștientizare este încă foarte slabă; ei încă nu sunt capabili să se elibereze de reacțiile negative împotriva comunismului și nu înțeleg semnificația religioasă a problemei sociale. În timp ce un segment al tinerilor europeni este atras de problema socială și o abordează dintr-o perspectivă religioasă, un alt segment este fascinat în primul rând de problema națională și rasială. Așa este tineretul fascist, așa sunt național-socialiștii germani, cărora factorul social nu le este complet străin.

Lumea este sfâșiată de două conflicte la fel de atroce: lupta de clasă și lupta națională. Marx, sedus de propria metodă bazată pe monismul economic, a înțeles greșit semnificația luptei dintre naționalități și rase. Rămânând orb și surd la motivele acesteia, a făcut-o complet dependentă de procesele sociale și de clasă. În realitate, elementul național are o importanță enormă, independentă , atât pozitivă, cât și negativă. Unitatea rasei umane este compromisă nu numai de antagonismele de clasă, ci și de cele naționaliste. Însă, în timp ce socialismul, legat de lupta de clasă, privește spre viitor, naționalismul, legat de lupta națională, este o moștenire a trecutului, deși poate încă influența prezentul. Naționalismul recent trezit în rândul popoarelor din Est privește spre viitor; el conține încă în el un adevăr social despre capitalismul european. Naționalismul generează animozitate și ură în nu mai puțină cantitate decât lupta socială dintre clase. De asemenea, naționalismul este incapabil să conceapă un viitor liber de lupte saturate de ură și răutate. Naționalismul extremist nuanțat de rasism este, oricum s-ar dori să-l considerăm, un fenomen eminamente anticreștin; și dacă poate lua uneori forme religioase, acestea nu pot fi decât o renaștere a cultelor păgâne. Fasciștii și adepții lui Hitler sunt păgâni și dușmani ai creștinismului. Cât despre naționalismul care a înflorit pe solul Ortodoxiei, acesta reprezintă o boală străveche, o desfigurare păgână a creștinismului și a Bisericii. Este de la sine înțeles că respingerea creștină a naționalismului și a particularismului păgân nu are scopul de a fi o negare a naționalității, a sentimentului și înclinațiilor naționale, a iubirii pentru propriul popor și pentru propriul pământ; nu impune un internaționalism abstract și nu exclude patriotismul. Acesta mi se pare un adevăr destul de elementar. Însă marea misiune umană și creștină a epocii noastre este cea a unirii și reconcilierii tuturor popoarelor, aceea de a realiza nu o unificare internațională și abstractă a umanității, ci una supranațională și concretă. Curentele naționaliste și păgân-particulariste constituie cel mai serios obstacol în calea unei soluții umane la problema socială din epoca noastră. Ele sporesc urârea din lume. Reacția lor este tipică unui naturalism grosolan

și elementar, întrucât nu este mai puțin ostil spiritului și spiritualității decât comunismul materialist . Dar această problemă este marginală în raport cu tema pe care am început să o abordez și, prin urmare, nu este nevoie să aprofundez o analiză specifică.

Voi spune doar că problema luptei de clasă este strâns legată, acum mai mult ca niciodată, de problema războiului, adică de cea mai gravă amenințare care planează asupra timpului nostru. Există motive întemeiate să afirmăm că fiecare război s-ar transforma dintr-un război național între state într-un război social între clase. [14]Aceasta ar marca chinurile sângeroase și chinuitoare ale regimului capitalist. Niciun stat și nicio - naționalitate nu ar ieși victorioasă sau învinsă. Într-adevăr, acel ceas ar putea marca sfârșitul civilizației europene.

Și iată ce mai trebuie spus pentru scopul nostru . Ideologii naționaliști și burghezi îi acuză pe muncitori că își plasează în mod egoist interesele de clasă mai presus de interesele comune ale națiunii și statului. Această acuzație poate părea foarte plauzibilă la prima vedere, dar dacă aprofundăm chestiunea, problema apare mai complexă din punct de vedere moral decât s-ar putea crede.

Muncitorii nutresc o neîncredere naturală și justificată, sau mai degrabă suspiciunea, că în spatele unei anumite politici financiare și internaționale (care, de altfel, se numește națională și în numele căreia se cer sacrificii) se ascund interese ascunse ale clasei capitaliste și manevre și interese bancare; iar acest lucru se întâmplă, fără îndoială, adesea. Asociațiile muncitorești au dreptul să se opună unei politici fiscale care împovărează cele mai sărace pături ale populației, formelor de raționalizare industrială, întrucât acestea cresc șomajul și, în primul rând, războiului declanșat de interacțiunea unor interese fără sens și frenetice. Dacă muncitorii ar avea cu adevărat puterea de a se opune cu succes războiului universal, acesta ar fi un beneficiu enorm pentru umanitate în ansamblu și pentru toate naționalitățile, fără distincție.

Desigur, aceasta nu înseamnă a nega existența unor interese reale și efective comune tuturor națiunilor și tuturor statelor.

Creștinismul nu se va împăca niciodată cu dispariția conștiinței, a rațiunii și a libertății personale a omului, care a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, și nu va admite niciodată că acestea sunt înlocuite de conștiință, rațiune și libertatea de clasă. El recunoaște rațiuni ecumenice ,

[14]Vezi în acest sens lucrarea strălucită a sindicalistului Edouard Berth, *Guerre des Etats ou guerre des classes.* Nda

nu de clasă. Omul este o realitate mai profundă și mai înaltă decât clasa, așa cum am mai spus de multe ori. Acest adevăr trebuie afirmat împotriva tuturor claselor, împotriva tuturor intereselor de clasă, împotriva mâniei de clasă. De asemenea, omul este o realitate mai profundă și mai înaltă decât rasa sau descendența.

În secolul al XIX-lea, oameni generoși, înclinați spre idealism și însetați de dreptate, îndemnau cercurile conducătoare burgheze să se sacrifice și lucrau pentru spiritualizarea și înnobilarea claselor conducătoare. Ei considerau necesar să predice un adevăr moral fundamental: că și muncitorul este om și că demnitatea umană a claselor inferioare de muncitori trebuie respectată. Aceleași învățături fuseseră deja date în trecut cu privire la sclavi și iobagi. Dar acum am intrat într-o altă eră, iar vechea predică morală nu mai corespunde relațiilor existente și pare demodată. Astăzi este nevoie de ceva cu totul diferit: sarcina impusă acum nu mai este de a spiritualiza și înnobila burghezia, a cărei greutate morală se clatină irevocabil, ci de a spiritualiza și înnobila clasa muncitoare, a cărei greutate socială crește și va continua să crească. Acum este prea târziu, cred, să îndemnăm clasele burgheze să se sacrifice. Este timpul să predicăm muncitorilor un adevăr moral de importanță egală: că și burghezul și aristocratul sunt ființe umane, că trebuie tratați ca atare și că demnitatea lor umană trebuie respectată. Cel puțin în ceea ce privește Rusia Sovietică, aceasta este problema care se pune astăzi și probabil că se va pune în curând și în Occident.

Este contrar moralei umane și divine să vrei să-ți definești atitudinea față de om considerându-l exclusiv ca reprezentant al unei clase , ca subiect de clasă, pe scurt, ca cineva care reprezintă interesele unei clase. Să luăm un exemplu: s-ar putea spune că politica lui Poincaré [15]este o politică burgheză , în spatele căreia stau interesele capitalului. Aceasta este opinia mea și, prin urmare, nu am nicio simpatie pentru politica sa. Dar este inadmisibil să-mi definesc atitudinea față de Poincaré ca om doar pe baza acestei indicații. Judecata mea despre el este determinată și de alte fapte : că este un om ireproșabil de onest, că este un om de cultură, că este un patriot sincer care își iubește țara. Trebuie să procedăm în același mod atunci când îl judecăm pe Stalin sau pe orice altă persoană de credință bolșevică dovedită, sau pe orice om în general.

[15]Raymond Poincaré a fost președintele Republicii Franceze între 1913 și 1920, pe lângă faptul că a fost în repetate rânduri președinte al Consiliului. Merită să ne amintim că Berdiaev a petrecut mult timp în Franța în timpul exilului său .

Fiecare om poartă în sine chipul lui Dumnezeu și este făcut după asemănarea Lui, chiar dacă numai într-un mod voalat; fiecare om este chemat la viața veșnică, în comparație cu care toate diferențele de clasă, toate pasiunile politice, toate suprastructurile acumulate în sufletul omenesc prin evenimente sociale prozaice par mărunte și nesemnificative. De aceea, problema luptei de clasă, care are cu siguranță cele mai - importante implicații economice, juridice și tehnice, este, de asemenea, și mai presus de toate, o problemă morală și spirituală: problema unei noi atitudini creștine față de om și societate: problema renașterii religioase a umanității .

5 Notă despre țărmul indocil al E. Vagin

Capitolul 21
Realitatea luptei de clasă
Teoria luptei de clasă a lui Marx

Capitolul 36 Doi
Critica teoriei lui Marx
Societatea și clasa
Natura axiologică a conceptului de clasă

Capitolul trei 56
Evaluarea creștină a luptei de clasă
Atitudinea creștină față de persoana umană

Capitolul 69
Libertate reală vs. libertate formală
Omul, cetățeanul, producătorul
Libertate și violență

Capitolul cinci 87
Aristocratul, burghezul, muncitorul

Capitolul 14 Șase
Biserica și noua realitate socială
Omul și clasa
Chestiunea socială în dimensiunea sa spirituală
Terminat de tipărit în iunie 1977 de către Tecnografica Milanese Podul Sesto di Rozzano. Milano.